

LXIX. CVPIDINI.

TE contra patriis, & avitis cingerer armis
Caecae Puer: sed quam pareret victoria laudem?

LXX. CORPORIS ET ANIMI IN
MORBO CONTENTIO.

E Gal. Clem. Marotti.

Poscit opem Corpus medicam: Mens solve-
re terra

Aestuatur, & medicas respuit usque manus.
Corpus humum, cognata levis Mens suspicit astra.
Quam dirum, ô Superi, terrificumque fremunt.
Me ne ita, Corpus ait, tristi succumbere morbo?
Mens vero, invisas me trahere usque moras?
Caeca es, ait Corpus. Mens contra, erramus
uterque

Arbitrio summi stemus uterque Dei.

LXXI. CLEM. MAROTTO.

Marotte magnum os Galliae,
E Gallicis tuis bonis,
Latina si facio mala,
Ignosce barbaro, & hospiti.

LXXII. CLYTEMNESTRA
ORESTI.

E Graecis.

AN ventre, an mamma strictum vis condere
ferrum?

Mamma aluit, venter te scelerate tulit.

LXXIII. PETRO CASTELLANO
EPISCOPO LIBELLVS.

DVm fugio durum terraque marique Paren-
tem,

Orbe vagum Gallo septima luna videt.
Exul ego, sine patre, tuo modo numine tutus,
Ignoto quamvis orbe, superstes ero.

LXXIV. CATHARINAE.

Confiteor, duro longum obluetatus amori,
Nolebam Pueri subdere colla iugo.
Implorabam amens doctas cum Fratre Sorores,
Et venatricis numina casta Deae.
Non mihi Phoebus opem misero, non Musa
ferebat,

Non canibus toties Delia visa meis.
Vicisti: vicisse tamen tibi gloria nulla.
Mollis homo cecidit vulnere Diva tuo.

LXXV. HVGONI SALLELIO.

Eia age, cresce, meo dico si forte libello,
Ille mihi contra, non sapias hercle, Pater.
Cum rogito causam, ridens sic ille, libellus
Vt placeam, speras posse placere librum?

LXXVI. IACOBO TEVIO.

SI mihi quam stupida est, tam lingua diserta
fuisset,
Dixissem quam sit lingua diserta tibi.

LXXVII. D. M. POMP. TRI-
VULTII.

HVnc quisquis tumulum vides,
Pomponii tumulum vides,
Trivultii tumulum vides.

LXXVIII. D. M. SIBYLLAE
BARCIAE.

DVm Pater ipse hominum coelis inferre Si-
byllae

Et mentem, & mentis terrea claustra parat,
En Tellus Natae collo dans brachia circum,
Patri animum, Matri reddito corpus, ait.
Nata pie iustas lacrymas miserata Parentis,
Liquit Materno corpus inane sinu.

LXXIX. ANTONIO ARLERIO.

PRima meae viridis deliramenta iuventae
Nonne aliquid falso dicis, & esse putas?
An vero (nec enim tantum scelus excidat ore)
Sanum iudicium, lingua modesta tua est?

LXXX. IANO HABERTO.

QVae tu pauca putas Epigrammata Iane, pu-
tarim
Si bona, multa satis: si mala, multa nimis.

LXXXI. IO. ALBENATIO.

Velle tuum nomen nostris me tradere chartis,
Est, puto, cum scriptis velle perire meis.

LXXXII. D. M. IO. ALBERTI
REOLANI.

NE tumulum Alberti exiguum mirere viator:
Nam quo potuit cunque obtegi
Albertus tumulo, doctae potuere Sorores,
Et Gratiae, & Pietas tegi.

LXXXIII. FVNDANO.

SI Fundane rogas, quam sit bonus ille poeta
Publius ille tuus, Coelius ille tuus,
Coelius ille tuus divinae Perfidos autor,
Optimus est medicus Coelius ille tuus.

LXXXIV. CLARIO.

VT coelo se Rufinus lapsus esse putarit,
Rufino ignotus fecit uterque parens.

LXXXV.

LXXXV. IAC. BELNAEO.

EX iuramento veteres Laurentius omnes
Emendaturus si potuisset, erat
Si nescis vires ultra cur ausus, & artem,
In promptu caussa est, relligiosus erat.

LXXXVI. BASSA.

Conjugis (horrendum visu) Bassae astitit um-
bra,
Quem Galla perederat lues.
Dixit &, o vitae quondam pars altera nostrae,
Si qua pietas, si qua est fides,
His miserum tandem flammis precor eripe: at illa,
Sudore tibi coniunx opus.

LXXXVII. D. M. FRANCISCAE
PERUSIAE.

Veneri.

Quid, quod in aetatis Francisca Perusia flore
Erepta est, flesti tuque Puerque tuus?
Quid flesti? poterat siquidem nihil addere formae,
Virtuti, ingenio virginis ipsa dies.

LXXXVIII. CAROLO
MARTHANO.

Dicunt pastores, dicunt me Carole vatem.
Dicunt pastores: sed non ego credulus illis.

LXXXIX. IAC. BELNAEO.

ECce repente ferax uno dat Gallia partu
Doletum iambico trucem,
Macrinum curva narum testudine Divum
Restinguere arduas minas,
Borbonium Latiis salibusque iocisque fluentem
Nugisque gratum feriis,
Vosque o Vultei, Brixi, Marthane, Ducheri,
Sacrae decora Poeseos.
Si, quid agam, nescis, numero Belnaee Poetas,
Quos Gallia protulit ferax.

XC. FRANCISCO MELLIO.

Nostra tuos oculos si pagina venerit ante,
Divinas Melli pertigeritque manus,
Parce precor chartis, misero quoque parce Pa-
renti:
Nil ego, nil chartae commeruere meae.
Ter voluere mori: ter edaci perdere flamma,
Conanti patriae ter cecidere manus.

XCI. INFANTIO.

ERro, loquax, vanus, mendax, effronsque
petaxque,
Ingratus, nequam, dissimulator, iners,
Cur sit Ioannes Michaël, si forte requiris,
Infanti, Monachum scito fuisse Senem.

XCII. SANCTO AMANTI EQVITI
HIEROSOLYMITANO
MERITISS.

SAncte tuos casus, terrae, pelagique labores,
Longas, & innumeras vias,
Postponam ne Ithaci variis erroribus? ille
Fatis agitur ultoribus.
Sancte tua tu sponte fretum, terrasque, cadentem
Solem, atque nascentem vides.
Illum magnae agitant noxae maria omnia circum,
Virtus te animi tui inclyta.

XCIII. IVL. CAES. SCALIGERO.

Heroem te non Troiani nomen Iuli,
Scaligerae ve facit gloria prisca domus.
Quid tibi opus proavis? tua te facit inclyta virtus
Semivirumque Deum, semideumque virum.

XCIV. MEMORIAE SEMPI-
TERNAE.

CERCOPITHECVS CATHARINAE, QVI
HIC IACET VIATOR, CVM TRIDVI DOMI-
NAE ABSENTIAM FERRE NON POSSET,
VITA DECESSIT. ANIMALI HOMO MOR-
TEM NON INVIDEAM?

XCV. HECVBA.

E Graecis.

HAerere ut Natae vidit cervicibus enses
Cisseis, niveas dilaniata comas
Incusat coelum, terras, incusat Achillem,
Heu pia, sed Natae nil valitura Parens.
Hectora raptavit vivus: secum auferet orco
Reliquias partus mortuus ille mei?
Quo nati Aeacidem laesistis crimine? saltem
Saltem utero immitis parceret umbra meo.

XCVI. CATHARINAE.

ALma fave dixi gemini Dea mater amoris:
Respexit vatem casta Diana suum.
Obstupui, Divaeque manus cum voce tetendi,
Sum Dea, sum casti miles amoris ego.
Illa nihil, subitoque, oculos averfa, refugit.
Hem, nequedum miseret te Catharina mei?
Vrar ego? moriar prudensque, sciensque, vi-
densque?
Sitque mihi vitae consuluisse nefas?

XCVII. BAVIO.

Incipio, dicis mihi saepius, esse poeta.
Si verum narras, incipis esse miser.

XCVIII.

XCVIII. BENEDICTO CRASSO.

SI qua suo fuerint, ut erunt, indigna parente,
Edita temporibus scito fuisse meis.
Hinc crudelis amor, hinc me torquebat egestas,
Turpior haec, multo durior ille tamen.
Sola mihi requies, & lenti temporis usus,
Non est ingenio fama petita meo.

XCIX. LIBELLO.

DVm tibi parve Liber noctesque, diesque
laboro,
Constitit ante oculos casta Diana meos.
Dixit &, o leporum Vates oblite, canumque,
Cur opus aggredieris desidiose novum?
Haec erat illa fides, mihi quam felicibus arvis
Vasconiae quondam perfide saepe dabas?
Quid tibi monstravi saltus? quid tecta ferarum?
Quid celeres egi per iuga summa canes?

Quid docui, dum ferventi sub Sole iaceret
Nostrum gramineo fessus uterque toro,
Quae canibus, quae sit lepori natura fugaci,
Quae venatorem tangere cura potest,
Quae canibus dederit blandis medicamina Chi-
ron?

Scilicet ut caperent irrita verba noti.
Mitte sales Latios, interruptumque laborem
Perfice: nugarum quisque Poëta bonus.
Haec ait, atque oculis sese mortalibus aufert:
Attonitum vatem deseruitque suum.
Parve liber, Divae monitis parere necesse est:
Consultit illa tibi, consultit illa sibi.
Ignoscent tibi Virgilii fortasse libello:
Quam veniam nunquam promerere Liber.

C. LECTORIBVS LIBELLVS.

PArcite, Lectores, periturae parcite chartae:
Vt peream, vestra non eget autor ope.

EPIGRAMMATVM

FINIS.

ANTONIUS GOVEANVS

IAC. REGINALDO ALENIO

S A L V T E M.

SI TV, uxor, liberique tui V. B. E. E. Q. V. Quae frigida, quae inepta, quae nobis indigna IAC. REGINALDE prior habuit editio, cuius generis multa post aliquanto, quam in hominum manus venissent, sentire coepimus apertius, defendet, siquidem, volet, BELNAEVS noster, qui eorum, ut nulla nostra voluntate editionem praecipitavit, ita suscepit patrocinium. Si mihi bene vis, quidquid apud te prioris erit editionis, quod ipsum a literatis omnibus summe contendo, paternae poenas temeritatis persolvet. Valde nos animo tremere, atque commoveri, posteritatis qualia sint de scriptis nostris futura iudicia, summa tibi asseveratione confirmo: de nostra memoria minus ut laborem, facit id, quod suis tempora iniqua esse ingeniis solere, & didicimus, & sumus experti. Si cui nos forte in memoriae huius poetas extitisse videmur emissarii, is vero intelligat hos a nobis commendari, hos ad scribendum ridendumque liberius invitari, ea denique licentia, quae summa esse hoc in genere solet, moderata esse nos usos, atque temperata. Libere apud te, tanquam apud me alterum, animi mei sensus deponam. Extitimus derepente GOVEANI, nescio qui, novum sane, ut ego interpretor, atque inauditum ineptorum genus: qui cum poetas & dici velimus, & haberi, scribamus autem nihil nisi flagris dignum (iuvat enim, & certe decet adversus ignorantes sua in dicendo abuti libertate) quid de nobis non pollicemur? nihil nos nostri, nihil posterorum, nihil aequalium, nihil maiorum pudet. Ineptire nos, patior equidem facile, melius enim nihil possumus, arduaue sequentes honestum est vel in postremis consistere, tam esse inanes ferre dissimulanter neque potui, neque debui. Errant qui me eorum vel laudi vel ingeniis putant invidisse, errant mihi crede IACOB. REGINALDE: nihil in illis tantum, ut μωμήσασθαι mihi sit, quam μωμήσασθαι facilius: sed tibi ac literatis omnibus esse volui testatum, me, cum quid omnes possemus, intelligerem (in eodem enim aut imperitorum sumus, aut ementium albo) quemadmodum loqui de nobis ac sentire deberemus, prudenter sane pervidisse. Male mihi Di faciant, mihi si quisquam minus tribuit quam ego, imponit, blanditur minus: multa e nostris in vulgus probantur, multa a mediocriter eruditis, multa a poetis etiam ipsis, quae mihi ne luce quidem digna videri possunt. Quod si iurati ut caeterarum rerum artifices, sic poetae crearemur, neque tanta poetarum esset Φορὰ, neque a doctis ratio haec scribendi spreta, atque contempta ingeniis esset agrestioribus relicta. Sed heus tu vale: effugiet fera, nisi advolo: Venatio longas

Non didicit tolerare moras. —

ita enim a nobis scriptum est. Iterum vale.

ANTONII GOVEANI
EPISTOLAE QVATVOR.

ANTONIUS GOVEANVS
I O. R O M A N O

CREMONENSI CASALINO MAIORITANO

S A L.

TVIS in me meritis, IOANNES ROMANE, satisfacere eo
possum sane minus, quo contendo magis: factum nisi tibi
a me abunde satis putas, dum memoria teneo, quod obli-
visci non possum. Ea cum te mente esse sentirem, data
a nobis opera est, ut & benignitatis tuae, & memoriae meae ad
posterum quaecumque, meum tamen perveniret testimonium: erit for-
tasse tua commendatione sempiternum. Vale.

ANTONIUS GOVEANVS
CATHARINAE

S A L.

Ea vis amoris est, CATHARINA, ut nobis cum tacere minime
sit integrum, ineptire sit etiam necesse. Quid agas?
ita hercle natus sum, ut amoris mihi sit,
quam ingenii gloria iucundior.
Vale.

ANTONII GOVEANI EPISTOLAE QVATVOR.

EPISTOLA PRIMA.

GOVEANVS CATHARINAE.

EN Catharina tibi, quam non fortasse requiris,
A Lusitano littera missa viro.
Quae tibi non potuit praesenti dicere lingua,
Nescio, quo potuit scribere dextra modo.
Ter calamus cecidit digitis, ter verba negavit
Musa, ter inceptos destituitque sonos.
Ter conatus ego fletus cohibere, ter illi
Vberius gravidis profiluere genis.
Tandem ubi per lacrymas licuit, sed flebilis orsa est,
Singultu tremulos excutiente sonos. (10)
Aspice verborum caecasque, rudesque figuras:
Aspice, quam multis multa litura locis.
Da veniam lacrymis (veniam Catharina merentur)
Si minus est oculis littera digna tuis.
Venimus huc, credo, fatis autoribus ambo:
Et patrium moestus liquit uterque solum.
Beia mihi patria est, fuerat Pax Iulia priscis:
Iulius hoc dederat nomen habere loco.
Tres vidi fratres, tres me videre sorores:
Sorsque tui partus ultima, Mater, ego. (20)
Gallia tres studiis florens ignobilis ori
Ceperat, accessi quartus & ipse tribus.
Annos detinuit populosa Lutetia septem,
Crescentem studiis eruditque bonis.
Me tamen a primis bello sacrauerat annis,
Vt successorem laudis haberet, avus.
At Mars alter erat, bella altera, & altera castra,
Altera militiae cura futura meae.
Hinc me Burdigalae falcatum littus in arcum
Accipit: huc Frater venerat ante meus. (30)
Hic rursus Musas studio complectimur omni:
Hic primum canibus Delia visa meis.
Hinc me post varias fatalis Avinio terras
Accepit, fatis debita terra meis.
Nobilis illa viris, & muro nobilis alto,
Formae nobilior nobilitate tuae.
Cuius ut ad nostras rumor sese attulit aures,
Tentari sensi pectora nostra rogis.
Heu quantum terrae, quantum maris aequor aravi,
Cassibus ut caperer hospita praeda tuis? (40)
Hic nomen Catharina tuum, patriamque rogavi,
Quis pater, & proavi, quod genus omne tuum.
Nobile simplicitas dederat tibi candida nomen:
Et pater a proavis regibus ortus erat.
Visendi incessit misero male providus ardor:
Scilicet, ut visu laederer ipse meo.
Vt video, ut pereo: subitoque accensa favilla
Ingeminat vires, multiplicatque suas.
Istud erat, cur te famosa Lutetia liqui,
Aonios demens deseruique lacus. (50)

Istud erat, cur Burdigalam, claramque Tholosam
Neglexi, terras appetique novas.
At vidisse fuit, quoniam sic fata, necesse:
Nec visa potui non periisse Dea.
Sensistisque ignes, si vis modo vera fateri,
Materiamque tibi saepe dedere ioci.
O medio haerebat quoties mihi lingua palato,
Et mihi pro lingua lucidus ignis erat?
Pro lingua, gemitus, lacrymae, suspiria crebra?
Quid facias? saevus verba coercet amor. (60)
Quin etiam cupiens omni tibi parte placere,
Ingenii coepi prodere signa mei.
Doctorum tenui totis sex mensibus aures:
Nec fuit ingenio fama sinistra meo.
Quod si quem nostri forsitan iuvare labores,
Gratia sit meritis tota ferenda tuis.
Quid verbis opus est? satis imprudenter amavi.
Scis quam non facile dissimuletur amor.
Id ne quaeso nega: cupias fortasse negare.
Hei mihi, quam, posses iure negare, velim. (70)
Ac vellem, ut cuperes id tu Catharina negare,
Sic mentiretur littera nostra tibi.
Quid iam sperassem fatis accedere nostris?
En alius rerum nascitur ordo mihi.
Quo Superi, quo me tandem, quo mittitis? ibo
Longius hinc sine te, te Catharina sine?
Istud erat, cur iactatum terraque, marique,
His demum placuit constituisse locis?
Hem quid ego admisi? quae non ego numina
demens,
Quos ego non colui, demeruique Deos? (80)
O possem sensus utinam tibi scribere nostros:
Sentires, verus quam meus esset amor.
Sentires, lacrymasque dares, miserata dolorem:
Ad lacrymas quamvis nil mala nostra tuas.
Forte erit ut dicas: me si Goveanus amasset,
Movisset precibus fata, Iovemque suis.
Alter non esset tellus quaerenda per orbem,
Non alter rursus sollicitandus amor.
Crede mihi, nondum visam Goveanus amavit,
Certavitque sua fata movere prece. (90)
Alter terra tamen misero quaeranda per orbem,
Non alter fuerit sollicitandus amor.
Quas me cunque ferent Superi, referentque sub
oras,
Quae misero cunque gens adeunda mihi,
Vt tuus ipse fui, cum non mihi visa fuisses,
Sic ero, quod superest, tempus in omne tuus.
Sive, quod avertant Superi, mihi vita superfit,
Sive peregrinus contegat ossa lapis.

EPISTOLA SECVNDA.

CATHARINA GOVEANO.

QUANDO erit, ut lacrymis possis mollescere nostris?

Quando erit, ut victas des Goveane manus?
Lusisti, quae te nunquam decepit amantem.

Res est plena levis credulitatis amor.
Me mea simplicitas. culpa non plectimur ergo.

An non illa tuo digna favore magis?
Dixisti quoties, ego te Catharina relinquam?

Ante tuus refluas Sequana vertet aquas.
At dixisse parum: res est Iove credita teste.

Utor perfidiae sit precor ille tuae. (10)
Sequana quo properas? virides quo tenditis undae?

Altera periuro terra petita viro.
Partus & alter amor, nec prisco tangitur igne:

Quamque iterum violet, altera pacta fides.
Ima tibi o utinam tellus scelerate dehiscat:

Iuppiter aut missi fulminis igne cremet.
Aut te gurgitibus rapiat te furdior unda,

Perfide, nec gemitus audiat illa tuos.
Corporeque incesto pascas genus omne natantum,

Ossaue post longo tempore ructet aqua. (20)
Haec hic, haec illic fulva spargantur arena.

Nec sit, qui tumuli curet honore tegi.
Quid precor infelix? malim te vivere, malim:

Tristior at morte vita sit illa tamen.
Hospes in ignota vivas inglorius urbe:

Sit fortuna tamen invidiosa tua.
Deneget aequor iter, tellus ignota favorem:

Multa tibi terrae, plura minentur aquae.
Sis miser, illudant misero, calcantque iacentem

Si quos officiis demeruisse potes. (30)
Sis miser, & soli mihi sis miserabilis ipse:

Commovearque tuis indoleamque malis.
Et quos flagitio non irritaveris ullo,

Coniurent omnes in tua damna Dei.
Nil ubi non tuleris, levior sit crimine culpa:

Pacatumque tibi consiteare Iovem.

Di maris & terrae, Di qui Iovis astra tenetis,
Imperiuratae quique praeestis aquae,

Annuite, & votis omnes subscribite nostris:
Explevit partes iustior ira suas. (40)

Venisti, ut terra posses discedere nostra:
Impositam mediis defereresque rogis.

Demophon pelagi variis erroribus actus
Intravit portus, Thracia Phylli, tuos.

Intravit, regnoque tibi, lectoque receptus
Commisit rapidis vela fidemque Notis.

Minoin Theseus, & te delusit Iason
Hypsiphyle, meritis gratus uterque parum.

Phryx profugus, miseraeque Asiae desertor,
Elyssam:

Teque tuus, citharam docta puella Phaon. (50)
Lusisti tu me, ne non ego foemina credar.

Haec semper sexus fata fuere mei.
At mea conditio peior, quia perfide (scis tu)

Infelix de te gaudia nulla tuli.
Cedere certus eras miseramque relinquere certus,

Se mihi cum fallax insinuabat amor.
Serus amor mentem multo inclementius urit,

Compensatque suas asperitate moras.
Te per ego has lacrymas oro; mala nostra levantes,

Per si quisquam hominis pectore sensus
Inest, (60)

Consule, quae nostrum poscat medicamina vulnus,
Vulneris aut cesset qua ratione dolor.

Consulis, expectem, qui non rediturus abisti?
Scilicet haec fidei sit tibi cura tuae.

Ales Amor, te si quidquam mortalia tangunt,
Ales Amor, votis saepe vocate meis,

Ales Amor, sequere erronem terraque, marique:
Sentiat iratos numen habere Deos.

Ardeat igne novo: prisco non pungitur igne.
Flagret, & occultum pectore vulnus alat. (70)

Haec, Goveane, mihi veniet cum fama per aures,
Secura fuerit nil mihi morte prius.

EPISTOLA TERTIA.

GOVEANVS CATHARINAE.

EXPECTAS tibi dum mittam Catharina salutem?

Hei mihi, quo careat, mittere nemo potest.
Luna quater latuit, nec enim me tempora fallunt,

Nec tua sunt oculis reddita verba meis.
Quae potuere tuam tenuisse obliviam mentem?

Ipse tuus, domina tu mihi nuper eras.
Nec libertatis pretium mihi blanda poposci

Oscula: vix tanti vita putanda fuit.

Non petii amplexus, audentem Ixiona saevae
Dilacerant medium, diripiuntque rotas. (10)

Haec tua nobilitas, vitae sine crimine mores,
Hic decor, arbitrii iura tulere mei.

Atque utinam neque forma tibi, neque cana
Fuisse

Nobilitas, mores nec sine labe tui.
Vixissem multo sane felicior: esses

Nec mihi tu domina, nec tibi servus ego.

Iam

Iam ne tuus non sum, neque me facis ipsa tuorum?
 Crimine quo potui non tuus esse meo?
 Si tibi noster amor paucis evanuit horis,
 Cur non ingenii sum Catharina tui? (20)
 Longa mihi geminant conceptam tempora flam-
 mam,
 Multiplicantque meos tempus, & hora rogos.
 Tu ne meis lacrymis lacrymas sine fine dedisti,
 Iunxistisque meis talia verba sonis?
 Hinc potes avelli? dominam fugitive relinques?
 Haecine mentiti finis amoris erit?
 Te quid ego infelix, me quid tu semper amasti?
 Dic, ubi nostra fides? dic, ubi noster amor?
 Haec nisi me fallo, neque sum mihi credulus ipse,
 Vox non occulti testis amoris erat. (30)
 Testis amoris erat, hoc saltem parce negare.
 Tam castus non est dissimulandus amor.
 Et tua (nam recolo) nunquam mihi dicere lingua
 Supremum potuit sustinuitque vale.
 Nunc tibi si rerum facies indigna mearum
 Despiciatur, fortis crimine laedor ego.
 Despicienda tamen fortunae iniuria nostrae
 Non venit, at potius illa dolenda venit.
 Illa dolenda venit saltem, lacrymisque iuvanda:
 Id pietatis erat officiique tui. (40)
 Sola tamen fortuna deest, non altior omni
 Mens casu, & duris durior usque malis.
 Non exulta deest studiis melioribus aetas,
 Non deest ingenio fama benigna meo.
 Non deest nobilitas ab avis, proavisque relicta,
 Successor cuius ordine factus ego.
 Non deest (quo recreor) viridisque valensque
 iuventa,
 Non spes ad magnos, difficilesque gradus.
 Sola mihi fortuna deest Catharina: sed illa
 Non uno semper statque, manetque loco. (50)
 Ultima contigerant, fateor: hinc turpis egestas,
 Hinc pudor, hinc saevus bella movebat amor.
 Est tamen hic quod ames, possis quod spernere
 non est.
 Endymion pastor, pastor Adonis erat.
 Dum Paris Idaeis pascebat collibus agnos,
 Pauper erat, Nympha pauperis uxor erat.
 Nil ego tale peto: numero me iunge tuorum:
 Ipse tibi vitae debitor huius ero.
 An neque te nostri tenuere oblivia, fortis
 Nec despecta tibi forma pudenda meae? (60)
 An tibi suspitio est, alios me quaerere amores,

Et captiva novo subdere colla iugo?
 Causa quidem iusta est, & amoris plena sagacis:
 Illa tamen nobis significanda fuit.
 Non ea vis animo, nec amores tempora poscunt
 Nostra, nec in miseris se novus abdit amor.
 Atque utinam vitae ratio tibi cognita nostrae
 Esset, ab hac vacuus suspitione forem.
 Vivimus, at vitam lucemque hominesque per-
 osi:
 Estque puto ad lacrymas vita relicta mihi. (70)
 Conquerimur tardos nocti succedere soles,
 Decipimus lacrymis eximimusque dies.
 Atque utinam lacrymas oculi Catharina negarent:
 Deficeret tantis obruta vita malis.
 O quoties brevibus numero pro mensibus annos?
 It quoties longa tardior hora die?
 Ignavam quoties mortem, lentamque vocamus?
 O precibus quoties surduis illa meis?
 Solaque curarum lenimen Musa mearum
 Compescit lacrymas officiosa meas. (80)
 Carminibus lenit interpellatque dolores,
 Quaque potest animum garrulitate levat.
 Dicitur, erepta Briseide, moestus Achilles
 Bistonia lacrymas continuasse lyra.
 Cum traheret sylvas deserti ad Strymonis undas
 Orpheus, Eurydice rapta bis uxor erat.
 Naso Tomitanis exul dum viveret oris,
 Per quam nullus erat, artis egebat ope.
 Aspice, ne tecum falso tibi somnia fingas,
 Et peragar falsi criminis ipse reus. (90)
 Hei mihi, venturo non est locus ullus amori,
 Nec capiunt plagas pectora nostra novas.
 Forsitan id metuis, quoniam nil contigit, esset
 Vel mihi dulce tuum, vel tibi dulce meum,
 Dulce nihil fateor, tamen a te quidquid ama-
 rum est,
 Dulce fit, & propriis mulceor ipse malis.
 Quid facias? adimit sensus, mentemque Cupido:
 Contingitque vaser melle venena Puer:
 Testor ego has lacrymas, tot quae fecere lituras,
 Testor & haec animi conscia signa mei, (100)
 Te, numenque tuum, quo non praesentius ul-
 lum,
 Esse, velis, nolis, me Catharina tuum.
 Meque fuisse tuum, cum non mihi visa fuisses,
 Et fore, quod superest tempus in omne, tuum:
 Et duraturum, duret dum vita. Beatus
 Ille mihi, potuit quisquis amando mori.

EPISTOLA QUARTA.

GOVEANVS CATHARINAE.

PERLEGE: quid dubitas? num te novus im-
 pedit ardor?
 Non venit hostili littera scripta manu.
 Aspice nostrarum lacrymarum signa lituras,

Verbaque pro domino nil valitura suo.
 Perdere verba tamen miseris in parte bonorum
 est:

Et desperatam quaerere rebus opem.

Q q q q q q q q

Me

Me dum vix tulerat sex mater Inesia menses,
 Vixque mihi vitae spiritus ullus erat,
 Haec cum per noctem species oblata parenti est.
 Hei mihi, foemineus non erat ille metus. (10)
 Me procul a patria telo transfixerat infans;
 Caecus erat, matri si sit habenda fides.
 Ah mater, vates nimium mihi vera fuisti;
 En in transfixo pectore tela manent.
 En longe patria est, longe vos estis amici,
 En fugit ad lacrymas hospita terra meas.
 O utinam vastum nunquam maris aequor arassem,
 Nec portum intrassem Gallica terra tuum.
 Non morerer Catharina sciensque, vidensque:
 fuisses
 Nec tu visa mihi, nec tibi visus ego. (20)
 Nec crudelis amor, quis enim puer ille fuisset?
 Fixisset iaculis mollia corda suis.
 Quid queror? aut quis ego? fatorum immobilis
 ordo
 Sic erat: in dominos ius habet ille Deos.
 Mens fer, & obdura: culpa tibi conscia non es.
 Si quid erit, merito quod patiare, dole.
 Non mihi laesus Amor, Matris non spreta po-
 testas,
 Non sum Tydidæ criminis author ego.
 Non data deserui duce signa Cupidine: semper,
 Semper militiae dux fuit ille meae. (30)
 Non detrectavi noctuque, diuque labores,
 Pro quibus a Puerò gratia nulla mihi.
 Hic si culpa mea est, & culpa laedimur ergo;
 Iam dubito, iustos an rear esse Deos.
 Parce infelices sceleris damnare Cupido:
 Vatibus infensum non decet esse tuis.
 Dic mihi quid feci, nisi quod bene semper amavi?
 Esse reus possum criminis huius ego.
 Tu Catharina potes causæ subscribere nostrae:
 Pectoris integritas est tibi nota mei. (40)
 Sis iniusta licet, neque te clementia tangat,
 Sperem iudicio vincere posse tuo.
 Me miserum, quali dico sub iudice causam.
 Aspice, quam nobis causâ det ipsa fidem.
 Te non officii iugis observantia nostri,
 Te non castus amor, non sine labe fides,
 Non servata mihi variis constantiarebus
 Adducit, nolis immemor esse mei.
 Id fat erit misero, nec amari poscimus abs te:
 Oderis, ast odii causâ sit unus amor. (50)
 Aspice, qua servire tibi sum lege paratus,
 Spiritus invisas dum trahet iste moras.
 At, bene dum reputo, legem quis ponat amori?
 Quem non imperiis continet ille suis?
 Oderis ergo licet, nostri sis immemor usque,

Sum tuus, & maneo tempus in omne tuus.
 Esse tuus possum, contra licet aspera pugnes:
 At tuus ut dicar, tu dare sola potes.
 Non merui, fateor: merito sine gratia crescit:
 Virtutisque patet latior ara tuae. (60)
 Ne cadat ante diem, viridis miserere iuventae:
 Ossa peregrina ne ve tegantur humo.
 Ingenii miserere mei: me pungere nuper
 Sobrius aeterni coepit honoris amor.
 Utque tuum legerent nomen post fata Nepotes,
 Saepe mihi in laudes Musa vocata tuas.
 Forte erit, ut nostri vivant monumenta laboris,
 Inque manus ferae posteritatis eant:
 Virtutisque tuae fiat mea pagina testis:
 Crede mihi, fugiunt carmina sola diem. (70)
 Sin te non miseret nostri, miserere parentis:
 Ultima fors partus illius ipse fui.
 Tres illi nati, quos Gallia detinet omnes:
 Nec desiderium quo minuatur, habet:
 Solo domo moeret vidua natosque, patremque.
 I nunc, & leti causâ ferare mei.
 Et Lusitanis absit licet illa sub oris,
 At celeris nimium nuntia, fama mali.
 Quod si te forsan possent mala nostra iuvare,
 Quae paterer, sane ferre suave foret. (80)
 Sin te nulla iuvant aliena incommoda, verum
 Nil opus est rapidis fundere verba Notis.
 Vtere iure tuo, quoniam sic fata tulerunt:
 Eripe quae sola est vita relicta mihi.
 Ibimus ad miseras, valde nisi fallimur, umbras,
 Quas dirus caeca tabe peredit Amor.
 Ibimus, & mecum sylva condentur eadem
 Hypsipyle, Dido, Laodamia, Procris.
 Ibimus, & lacrymas omnes miscibimus una;
 Crede mihi, sexus laus erat ista tui. (90)
 Iliacam ut vidit classem procedere velis,
 Ipsa sua Dido concidit icta manu.
 Vidit Abydenum iactatum Sestias undis,
 Se simul in tumidas praecipitavit aquas.
 Quid referam Thysben? quid te patre digna
 Catone
 Porcia? quid gladios Arria casta tuos?
 Quid Procrin, Hypsipylem, reliquasque He-
 roidas omnes,
 Tu quibus es maior sanguine, laude minor?
 Grandia mentiti qui praemia ferret amoris
 Vidimus, at noster morte luetur amor. (100)
 Ossa tegentur humo, cum spiritus ossa relinquet,
 Inque sepulchrali marmore carmen erit.
 SCIRE MEAE CAUSSAM MORTIS QVICVNQVE LABORAS,
 CRIMINIS ET SVMMA QVAE SIT, AMATOR ERAM.

ANT. GOVEANVS IACOBO BELNAEO SAL.

DIC mihi verum, num ita Ovidius? volui quidem certe: quod si aut industria sumus, aut ingenio consecuti, magnum quiddam, atque incredibile nostris hominibus perfecimus. An vero ille cultior, magis sua sponte fluens, copiosior? Nihil me caela: malo iudicii illius tui, quam benevolentiae testimonium. Haec si tui erunt palati, dabo ubi fame abuti possis. Vale.

ANTONII GOVEANI IVRISCONSULTI

VERSUS

(NUNC PRIMUM EX BIBLIOTHECA
VATICANA IN LUCEM EDITI.)

ADONIS.

ARGUMENTVM.

I. ADONIDIS notam fabulam IOACHIMVS BELLAIVS Gallicis versibus eleganter descripsit. Hi cum forte GOVEANO praesente recitati essent a iuvene quodam & ab omnibus, qui tum aderant, laudati: idem argumentum GOVEANVS Latinis versibus brevius elegantiusque expressurum se pollicitus est; quod ut faceret urgentibus amicis, hos tandem versus cecinit.

DIva potens Cypri, quae ditem Amathunta metallis,

Quae Paphon atque Erycen Idaliumque tenes:
Solve comas, discerpe genas, & pectora tunde,
In falsas oculi dissoluantur aquas:

Et viridis pullo vestis mutetur amictu:

Non venit ad luctus laetior iste color.

Pro molli viola, pro purpureo narcisso,

Pro myrto & grati veris honore rosa,

Funerea intendat curram tibi fronde cupressus,

Et si qua inferno nascitur herba Iovi. (10)

Ducendum pulchri tibi funus Adonidis: ecce

Vidi ego, cum tenerum discidit inguen aper.

Hanc Venus ad vocem gemuit miserabilis altum,

Exanimis viridi procubuitque solo:

Et ter se subito conata attollere, rursus

Linquntur, & cubito deficiente cadit.

Atque ubi mortiferi spatium vis victa doloris,

Aegraque de gelida membra levavit humo;

Aëra per liquidum niveis ablata columbis,

Aligero curram praecipitante Noto, (20)

Venit ad exanguis pueri lacrymabile corpus,

Saepe querens solito tardius ire rotam:

Et fluxa molle in gremium cervice recepta,

Nomine nequicquam terque quaterque vocat.

Respondet duris habitans in montibus Echo,

Respondent nemorum, garrula turba, Deae.

Vtque animam teneat fugientem, os applicat ori,

Et nivea vultus comprimit usque manu.

Ille cruentata moriens resupinus in herba,

Disiectis manibus, luminibusque vagis, (30)

Ostentans frustra coelo inmedicabile vulnus,

Si qua Deos pietas forte movere queat.

Nec dominam agnoscit, nota nec voce movetur,

Agnosci interdum se putat illa tamen.

Ast oculis postquam vidit labantibus alto

Cum gemitu corpus deseruisse animam,

Omnia lamentis dirisque ulularibus implet,

Et roseas diro diffecat ungue genas.

Astantes circum montes vallesque iacentes

Flebilitè miserae congemuere Deae. (40)

Ipsae etiam gemuere ferae, pictaeque volucres

Ter circum moestis concinuere modis.

Et sylva ex omni gemuere armenta: nec illo

Aut herbam quadrupes attigit ulla die:

Aut liquidas libavit aquas, aut ubera natis

Plena dedit, tecto suppositivè caput.

Aethere sub nudo stratae iacuerè, magistris

Nota parum tanti causa doloris erat.

Sponte tamen moestum moerent pecus inter &

ipsi,

Immemores pecoris, immemoresque sui. (50)

Ipsa etiam pressere suos cava flumina cursus,

Et vitreas, fontes, continuistis aquas.

Multa Venus Phoebum incusat, sed plura pa-

rentem,

Panaque semiferum capripedesque Deos.

Sed necis in solam confert scelus omne Dianam,

Ingenium multis mitius esse feris:

Et quibus ipsa bonis caret, obrectare maligne,

Quae si nec Virgo nec scelerata foret.

Haec dicens tota in lacrymas Dea solvitur, ac se

Mortalem queritur non habuisse patrem. (60)

Vmbrae, inquit, comes umbra forem; nec

viva dolerem,

Mortua deliciis perfruererque meis.

Nunc alter Venerem mundus tenet, alter Ado-

nim,

Hei mihi! sed vetitus sepositusque Deis.

Sed, miserande puer, qui te furor impulit alta

Per nemora inmites exagitare feras?

Tene alios, me devicta, quaesisse triumphos,

Et laudis titulos appetuisse novae?

Scilicet ipsa Deis victrix non impero? non sum

Progenies magni scilicet ipsa Iovis? (70)

Iudicio non sum magnis praelata Deabus?

Aligeri non sum mater Amoris ego?

Fortunate, tibi tua si bona nota fuissent,

Debuisset

Debuit in titulos fat Venus esse tuos.
Sed quicumque furor, vel amori numina nostro
Aequa parum (quod ego suspicor esse magis)
Te saevis obiecit apris, Decor iste Iuventae,
Debuit immitem continuisse feram.
Improbe aper, sylvaeque huius generisque
perenne

Dedecus, infernis bellua nata locis. (80)
Non uno Vitam fundas de vulnere: mille
Vulnera cum tuleris, altera mille feras.
Ac vivas lentis discerptus morfibus, usque
Sufficias canibus sufficiasque Lupis.
Visceribus corvos pascas pede pendulus uno,
Et pes nequicquam terreat alter aves.
Parcite, aves, oculis, pereas vivusque videns-
que,

Instantisque metu concutiare mali:
Vulnificum amittas incurva forcipe dentem,
Cum ferro adducta terque quaterque ma-
nu: (90)
Quemque iterum amittas surgat mox alter, &
alter,

Densque isto nunquam possit abesse loco.
Omniaque ista ferens, & si quid tristius istis,
Saepe miser metuas discupiasque mori.
Vos ignava, canes, Domino custodia vestro,
Vos miserum extrema destituitis ope.
Destituisse parum est, etiam spectastis inultum,
Degeneres, neque vos ira pudorque movent.
Ite citi, legioque sagax, fortesque molossi,
Raptate impuram per nemus omne feram. (100)
Vivam ad me adtrahite auriculis & naribus: eia
Surgite, & admissum dedecus eluite.
Frigidus ast istos dolor obstupescerat omnes,
Et circum gemitus corpus inane dabant.
Quos miserata Venus, luctum mihi linquite,
dixit,

Fida manus, donec Di voluistis, ero.
Vestra etenim iactura levis, Dominusque reversos
Hinc novus excipiet. alter Adonis ubi est?
Alter Adonis ubi est? iactantem talia fessam
In coelum dominam proripuitis, aves. (110)
Illa oculos charo linquens in corpore, nubes
Transvolat, atque inter condidit altra caput.

GENETHLIACVM.

MANFREDI FILII.

ARGVMENTVM.

II. *Cum Goveano filius MANFREDVS natus esset, eo tum in Cadurcorum academi-
a ius docente, multi tum Gallicis tum Latinis versibus eius ortum celebravere:
borum exemplo commotus pater, filium suis carminibus salutare volens, hoc Ge-
nethliacum scripsit.*

CVr ego post linguae magnos utriusque poetas,
Ortus dignati qui celebrare tuos,
Non aliquo donem, Fili, te carmine, signa
Nec dem laetitiae qualiacumque meae?
Salve nate, mei vultus atque oris imago,
Qui sua post facies vivere fata patrem.
Salve nate, meae laudis certissimus haeres,
Quae meritis crescat multiplicata tuis:
Salve curarum requies & caussa mearum,
Vna senectutis spes prope sera meae. (10)
Salve magnorum soboles generosa virorum,
Quos priscae authores nobilitatis habes.
Salve, qui superabis avos, seu castra sequeris,
Seu pacis dedes artibus ingenium.
Virtuti fore cuncta tuae proclivia cerno:
Incipe, sed ducibus auspiciisque Deis.
Salve cura Deum, manibus quos vidimus ipsi
(Vera loqui fas sit) partui adesse tuo:
Quos nihil humanum tibi nil mortale poposci,
Sed mentem ignoti notitiamque Dei. (20)
Annuit ipse mihi Divum pater atque hominum
Rex:

Annuit: ex imo contremuitque domus.
Ardua vicini concussa cacumina montis,
Attonitisque diu substitit Oetus aquis.
Salve ter cincti spes haud obscura Cadurci,
Si modo quam faciunt talia signa fidem.
Manfredum innocui pueri, castaeque puellae,
Auditi multos sponte citare dies.
Oreades respondebant de montibus altis,
Delia quas inter vertice maior erat. (30)
Multi etiam doctas iurant vidisse Sorores,
Iuratis non sum credulus ipse tamen.
Astra Deosque fatigavit pia foemina votis,
Et tulit ad patrios cerea dona Deos:
Divinique senes pleni Deoque vinoque
Implebant fati ominibusque vias.
Lis omnis, linguaeque malae, mala verba qui-
erunt,
Et strepitus furdi conticuere fori.
Vtraque Vesta novas hymnos, nova carmina dixit,
Vtraque sacros ducere visa choros. (40)
Ludere gemmatis visus sol aureus undis,
Miratusque suas dicitur Oetus aquas.

Veni omnes posuere, Oetus sua murmura pressit: Infolita cantus voce dedistis, aves.	Sacro inmeientem pueri risere lavacro, Turbavit sacras improba turba preces. (50)
Te quoque ridentem ridens complexa parens est: Ridentem Furni sustinere manus:	Signum agnovit anus laeta, & ridere volenti Dens tremuit, risum continuitque manu.
Furni, cuius amor vita mihi dulcior ipsa est, Tanta inest prisca cum probitate fides:	Ohe, nate, tuos fat iam cantavimus ortus: Di faciant, tua sit vita canenda magis.

A D V E R M O N T E M.

A R G V M E N T V M.

III. VERMON & Monachus & causarum Patronus, minime malus Gratianopoli, Goveani nostri amicus & familiaris fuit. Hic Monachorum more puellarum amantissimus, cum suos amores a sorore nepteque, quas tum forte domi alebat, curiosius observatos impeditosque videret, utramque, aliud vultu simulans, domum remisit. Qua de causa Vermonem veluti postliminio reversum, bis versibus Goveanus salutavit.

Qui gemina vincetus fueras modo compede, Vermon, Securus vivis, ludis, amaris, amas. Di procul hinc neptem procul amovere sororem, Eumenides genii, carnificesque tui. Infensa illa fores servabat, & illa fenestras, Vixque tibi liber parvulus hortus erat. Serta dabat seps alta parum: fat iusta sorori Vtraque sollicitae causa timoris erat. Nil tectum praeter vigili statione vacabat, Hac tibi vicinus saepe volabat amor. (10) Tu quoque culminibus visus volitare frequenter Adiutus pennis, credo, cupidineis. Credita res vulgo est, patribus quoque credita res est: Quis dubitet, magnos omnia posse Deos? Vna tibi ratio fuerat fat tuta reperta Fallendi, verum non diuturna fuit. Cum sacco intrabat litem mentita puella, Laeva sequebatur, nomine matris, anus. Id semel atque iterum recte successerat: ecce Vt fors perpetuo non solet esse bona. (20) Ante fores Virgo, vix sol dimoverat umbras: Flos erat aetatis, dignaque forma Iove. Intrepide pulsabat anus comes ostia: surgit Neptis & ad lectum ducit utramque tuum.	Hora fuit caetae subito suspecta sorori: Nuda pedes, nigra sparsa per ora coma. Accurrit: lecti gemitus crepitusque sonabant; Irruit & telum dum furibunda petit; Adfuit alma Venus, praedaeque tibi que timenti Et coeptum ridens perfice, dixit, opus. (30) Ex illo nunquam patuerunt limina pulcris Vsaque consilio nulla puella tuo. Quin & gallinam si forte puella fugacem Quaerebat, custos addita neptis erat. Tam vigilans esset frustratus Iasona custos, Nec tegmen ditis surripuisset ovis. Non sic imperii pignus servastis, amatae: Hesperidum non sic aurea mala, draco. Cooperat in mediis lapidescere renibus humor, Duraque pertentum rumpere virga latus. (40) Altera, crede mihi, pestis te certa manebat: Di tempestivam ferre soletis opem. Iidem igitur teneros quoniam curatis amores, Efficite, ut Lethes utraque potet aquam. Si redeant, quod Di, quaeso, prohibete Deae- que, Vna tibi Ruffi claustra relicta salus. Stultitia est Hydri, Vermon, pugnare duabus: Alcidae iustus dicitur una labor.

A D E V N D E M.

A R G V M E N T V M.

IV. Expulsa sorore nepteque, paulo post alteram Vermon domum recepit; tum quia annum frumentum vinumque pollicebatur, tum etiam eius importunitate devictus. Quod simul atque Goveano renunciatum est, hos versus ad eum misit, quibus eius libertatem toties amissam recuperatamque deplorat.

Rrrrrrrr

Ergo

ERgo tibi servire libet, sed quae ista libido est?

Excusso toties reddere colla iugo?
An tibi di mentem temerataque numina Ruffi
Eripiunt, servus semper ut esse velis?
Clitellas asinus tergo non accipit ultro:
Non retro veniunt ad iuga panda boves.
Multa reluctantem nequicquam & multa mo-
ventem

Arcet avem niveo vimine texta domus.
Et fraenum detrectat equus, monachusque cu-
cullum

Excudit, & claustris ardet abire suis. (10)
Non illum varias imitantia marmora formas,
Naturae indocta marmora picta manu:
Non paries ostro circum spectandus & auro
Barbarico, aut curis exonerata quies,
Iurative Dei, legis non poena moratur,
Non pudor; inclusis tanta libido fugae.
Denique te praeter, non ulli hominive, seraeve,
Libertas, Vermon, est odiosa sua.

Intraras patris evictus precibusque minisque,
Intraras Ruffi claustra severa puer. (20)
Inde evasisti, Dis emittentibus ipsis,
Et dono possis cum tuus esse Deum;
Nescio, quas tecto libuit sociare megaeras,
Vitae carnifices ingenique tui.
Altera neptis erat, soror altera, & utraque
verum

Dicere sit, stygiis vipera nata locis
Non ridere tibi misero, non amare licebat,
Non dulci curas attenuare mero.
Invisam infelix animam, vitamque trahebas,
Teque tibi rursus restituere Dei. (30)
Ecce aliae neptes aliae venere sorores
Accitu, miror quod magis ipse, tuo
Heu quae te, Vermon, tangunt fata impia, quive
Infontem exagitat persequiturque Deus?
Nec libertatem patitur gustare, vetusque
Servitium attexit, continuatque novo?
Nomina debueras infausta horrere fororum,
Debueras propriis cautior esse malis.
Sic semel a rabida morsus cane diffugit omnes:

Sic semel indomiti calce petitus equi (40)
Vitat equos: currus Phaëton non expetat: altis
Icarus & nomen reddere nolit aquis.

Nec quia Dis comitata soror venisse duobus
Dicitur, admitti debuit illa magis.
Non tibi, non Bacchus (fas sit, bona numina,
verum

Dicere) non tanti debuit esse Ceres.
Aut mihi adhuc, Vermon, sexus male cognitus
iste,

Aut (vates utinam sim tibi falsus ego)
Iratas hyemes, & mistos grandine nimbos
Ista tibi pietas religioque dabit. (50)
Freta Deis quae bella soror, quam saepe mo-
vebit?

Quas intemperies bellua saeva dabit?
Quos sonitus dabit, & furias quas evomet ore?
Natura huic animos addere prava solet.
Quae secum nil fert, minus est incommoda multo:
Imperiosa minus, difficilisque minus.
Obsecro, servitii veteris cum forma redibit,
Servabit cum iam torva leaena fores:
Improbaque ad summas neptis suspensa fenestras
Prospectum eripiet, eripietque diem: (60)
Limine cum virgo pavitans exclusa recedet,
Cum productrices excutientur anus:
Cumque novae foribus clavesque seraeque so-
nabunt,

Quid facies? qualis vita futura tua est?
Namque Cupidineas iam non speraveris alas,
O libertatis proditor ipse tuae?
Errabis totam rigido cum pene per urbem,
Matribus ostentans virginibusque latus:
Illae autem monstrum horrendum multa execra-
tae,

Aedibus extrudent praecipitemque da-
bunt. (70)
Ardebis miser, ardebis distentus, & ignem
Ipse tibi accendet Bacchus, & ipsa Ceres.
Sic vives, Vermon, sic sic moriere: nec ulla
Incolet infernas turpior umbra domos.
Quod si forte Deus fias post fata, Priapo
Contemnet gemino tutior hortus avem.

F O N S.

ARGUMENTVM.

V. Rus quoddam exiguum haud longe a Gratianopoli Goveanus comparavit. Ibi cum forte vineam plantaret, fontem purissimum fodiendo vinitores aperuerunt. Hunc postea IOANNES VACHO, quo tum amico familiarissimo Goveanus utebatur, marmore, Goveanus vero carminibus honoraverunt. Versus autem hi sunt.

Vitree Fons, seu vastifico prolabere Dravo,
Seu vere indigetem credimus esse Deum:

Fons, ubi flaventem crinem Sol tingit, & unde
Ipse sibi liquidas haurit anhelus aquas:
Fons,

Fons, iolium Dianae, & Virginei comitatus,
 Ignivomos Titan cum regit altus equos:
 Fons Musis dilecte novem, fons atthide multa
 Garrule, fons vario picte colore comas:
 Fons, qui formarum dirimis certamina, cuius
 Arbitrium poterant tres subiisse Deae: (10)

Exigui fons ruris honos & gratia: purae
 Dives aquae, aestu algens, frigoribusque
 tepens:
 Hoc ego te titulo, Vacho te marmore donat:
 Optat & aeternum munus uterque suum.

P E T R I A R E T I N I

E P I T A P H I V M.

A R G V M E N T V M.

VI. ARETIVS, quem vulgus Italorum indigno nomine Divinum vocat, sibi ipse
*Italicis versibus Epitaphium conscripsisse fertur. Hoc ipsum Goveanus hisce
 expressit.*

D. M.

Amarus iacet, o viator, hostis
 Vivorum simul atque mortuorum.
 Dis convicia nulla dixit: ac se
 Excusans, sibi cognitos negavit.

M Y R T V S.

A R G V M E N T V M.

VII. *Amicus quidam Poëtae, quem simulato nomine Amyntam vocat, myrtum ab
 Amasia dono accepit; hanc, cum harum rerum parum ipse curiosus, Goveanus
 vero curiosissimus esset, ei asservandam dedit: qua de causa hosce versus cecinit.*

Hanc myrtum Galatea suo donavit Amyntae:
 Servandam aeternum tradidit ille mihi.
 Ipse loco aprico posui; tua cura, Priape, est,
 Ne quis eam attingat, surripiatve malus.
 Et tu, Sol, teneram defende a frigore myrtum,
 Arboris & custos sis, Venus alma, tuae.
 Et vos, frigidulis animae quae leviter alis
 Flatis ab Eois Occiduisque plagis,

Infanam ardentis rabiem prohibete Leonis;
 Et vos arboribus perniciosâ lues, (10)
 Setigeræ caprae, sacrae parcite myrto,
 Vnius, ah, vobis sufficit ira Dei.
 Myrte, ego, quo possum, tenui hoc te carmi-
 ne dono;
 Et precor ingenio sis diuturna meo.

S P I N V S.

A R G V M E N T V M.

VIII. OLIVARIUS MAGNI, Gallicus poëta haud imperitus, Spinum carminibus cele-
*bravit, cum autem Goveanus ruri spinum, umbracula praebentem, haberet,
 Magni exemplo commotus suum & ipse spinum carminibus celebratum esse voluit.*

Spine, decus sylvarum, hortis dignissime Re-
 gum,
 Quem Magni Aonia Musa rigavit aqua:

Spine, novum princeps ornas qui floribus annum,
 Nec Boreae fremitum saevitiamque times:
 Pabula maturans apibus, mox poma daturus,
 Gar-

Garrula quae multo carmine penset avis;
Spine, leves Nymphis umbras & frigora prae-
bens,

Dum quatit argutum rauca cicada latus.
Spine facer, capris intacte, intacte iuvenis,
Spine inpunita non violate manu: (10)

Quam tibi servata pro virginitate rependet
Mercedem, irato casta Diana Iove?

Spine avium fide hospes, ubi Philomela quotan-
nis

Eoo textum vellere figit opus;
Nil sibi nil natis metuens: procul improbe terra
Est tua sitque precor barbara perfidia.

Spine, ter agrestis quem circum pampinus errat,
Et lateri gaudet consociasse latus.

Conscie nostrorum, spine, atque adiutor amo-
rum,

Quae tibi quae meritis praemia digna fe-
ram? (20)

Sta, spine, aeternum, non te Iovis ira nec
imbres,

Non ferrum valeat non abolere dies.
Non te turbo ferat rapidus; tibi semper aquai
Radices circum leniter humor eat.
Semper adorata cantet tibi Phoebus in umbra:
Semper agat festos turba novena choros.
Et foliis parcant, & parcant floribus Austri,
Speque sua miserae non capiantur aves.
Nulla tibi arboribus manus insidiosa vetustis
Myrmidonum tentet, suffodiatve pedem. (30)
Quaque pates & lenta tibi sparguntur in orbem
Brachia, versicolor vestiat umbra solum.
Magna mei memoret Truchi te Musa, Maronis
Proxima carminibus, an meliora facit?
Te cithara insignis dicat Mondoreus aurea:
Sic vives saeculis innumerabilibus.
Stirps, quae grandiloquis feritur coliturque
Poëtis,
Cui de Pierio fonte bibuntur aquae.
Multifida tantum radice ad tartara tendit,
Vmbriferum quantum tollit ad astra caput. (40)

D. M. AEMILII FERRETTI, ICTI.

ARGUMENTVM.

IX. *Cum Goveanus Valentiam Allobrogum, iuris docendi causa peteret, Avenionem-
que civitatem appulisset, Aemilii Ferretti Praeceptoris sepulcrum & lacrymis
& hoc carmine donavit.*

SI magnorum Heroum animos post fata refer-
ret

Astra inter Deus, & radiantia lumina mundi,

Credidit ut vana & tantum non caeca vetustas;
Hospitium Aemilius postquam mortale reliquit,
Non unum terris solem ostendisset Olympus.

D. M. AEMARI RIVALLII, ICTI.

ARGUMENTVM.

X. *Aemarus Rivallius Ictus, in Curia Delphinatus Senator integerrimus & doctis-
simus, Iuris civilis & Allobrogum historiam scripsit. Hinc Goveanus amicus
hoc Epitaphium posuit.*

Rivalli aeternum Manes, pia numina, Musae
Carminibus celebrate novis: Vos ille sepultas

Ostendit coelo Allobrogum; vos ille senectâ
Iam non par solito, Musae, veneratus honore est.

AD MARGARETAM RIVALLIAM.

ARGUMENTVM.

XI. *Margareta Aemari Rivallii uxor admirandae fuit pulcritudinis. Huius for-
mam TRUCHIVS Praefes carminibus elegantissimis celebravit: cuius exemplo
ipse etiam Goveanus in eius laudem hoc versus scripsit.*

Feminei, Margo, sexus nova gloria, rarum
 Vincere naturae se cupientis opus:
 Cui, precibus quae vix nostris dant singula,
 cuncta
 Certatim faciles contribuere Dei:

Mortalis si forma tibi pro sorte caduca est,
 Et Venere hac forte es conditione minor:
 Est etiam, invideat tibi quod Venus aurea, tanto
 Materiam vati non placuisse Deam.

A D E A N D E M.

XII.
Avreus Eois Titan caput exerit undis,
 Aureus Occiduis praecipitatur aquis.
 Sic tu, quae rerum nata es pulcherrima, hono-
 norem

Hunc tumulo formae, Margaris, usque feres;
 Longius & tumulo: nec de tot millibus ulla
 Inolet Elyfium pulchrior umbra nemus.

D E E A D E M.

XIII.
SI Venerem est animus, quam pingere coepit
 Apelles,
 Perficere, en Veneris vera tibi effigies.

Se tamen effigie victam Venus ipsa fatetur,
 Excellensque isto nomine damnat opus.

D. M. P A S C H A L I S.

XIV.
Cvrriculo vitae e medio Paschalis ad astra
 Flexit equos, coelo est meta locata bonis.
 Soli illam superis geniti tenuere beatam;

Ne fletu, Allobroges, sollicitate animam:
 Ac vixisse putate diu, quorum addere famae
 Nil quicquam potuit longior ulla dies.

CL. PASCHALI V. C. *innocentiss. Doctiss. Sabaudiae Praefidi,*
 ANT. GOVEANVS *amicus ex officio posuit.*

D. M. B R I N O N I S.

XV.
Narcissum pulchri in tumulo ne quaere Brinonis,
 Terruit hanc circum tellurem amor ossibus haerens.
 Da tumulo lachrymas, florem dabit arida tellus.

O N A N T H R O P V S.

A R G V M E N T V M.

XVI. *Quidam & re & nomine Asinus congestos foeni acervos tenacissime asservabat, futuram annonam cariorem sperans. Is cum foenum Goveano crebrius vendere recusasset, nec prece, pretiove commoveri potuisset, hisce versibus ab eo laudatus est. Hos autem ad IOANNEM VACHONIUM misit, qui & ipse iniuriae particeps fuerat.*

Naturae variantis opus nosti, optime Vachon,
 Semivirumque asinum, femiasinumque virum.
 Forma olli est humana, stupor, vox, sensus
 aselli:
 Nulla magis genere bellua saeva suo.
 Quadrupedes abolere fame parat impius, & quae
 Iniusa irriguis nascitur herba locis,
 Vndique congestam cumulis super extruit altis,
 Enceladi superos terrificantis opus.

Non prece, non pretio gramen commoverit unum.
 Quis tantum in monstro hoc crederet invi-
 diam? (10)
 Iumenta in stabulis praesepe ad inane revincta
 Extremum expectant emaciata diem.
 Ad costas alvi fugiunt & tergora sidunt:
 Arida vix tenuis contegit ossa cutis.
 Villi horrent, genuaque labant, caudaque pre-
 hensa

Vix tollas, postquam procubuere semel.
 Iam Vermonis equus, fortis vector plaustrorum:
 Iam mula affinis prodigiosa tui:
 Iam tuus, o Vacho, turpissima bestia mulus,
 Caetera bos, villos aurículasque asinus. (20)
 Iam meus astricto pugno minor arida mandit
 Stramina, sub pedibus quae iacere diu.
 Mox erit, absorto ut rodat praesepe capistro:
 Hunc habeat rabies perniciofa modum.
 Et tuus, o Areo, mulus scitissimus arcto
 Suspensi fraenum ducit ab ore cadu.
 Mulula Avansonii, crebris quae calcibus auras
 Pulsabat, lentos vix trahit aegra pedes.
 Iam pedibus recipit soleas & ephippia tergo:
 Iam strigilem admittit, perpetiturque ma-
 num. (30)
 Sessorem neque ferre valet, neque ferre recusat:

Scilicet extremo est condoces facta malo.
 Ruricolae non iam collo dentalia tauri
 Ferre queunt. O, qui respicis ista, Deus,
 Infanos foeni montes, coeloque tremendos,
 Tortis correptos difiice turbinibus:
 Aut rapidis abole flammis, aut imbribus atris
 Corrumpe. Ille autem, sive homo sive asi-
 nus,
 Bellua certe impura, amens, caecusque dolore
 Rupibus allidat, comminuatque caput: (40)
 Aut funem sibi de foeno trabe nectat ab alta,
 Callis ad infernas rector iste domos.
 Et vos, quadrupedes, proiectum infame cada-
 ver
 Dente avidae lacerum turpiter ora canis,
 Calcibus insultate, irasque expromite, ne quis
 In vestrum posthac audeat ista gens.

D. M. MICHAELIS GIRESI.

XVII.

Cum Michaël reperire domum non posset in urbe,
 Successit tumulo infelix, sedemque locavit
 Propter aquas Phlegontis, & in via tartara Phoebos.

A D B A C C H V M.

A R G V M E N T V M.

XVIII. *In sterili, ingratoque solo Goveanus, renuentibus omnibus, vineam planta-
 verat, & cum praeter spem uvae ex ea collegisset, laetus hos versus scripsit.*

SI quis, Bacche, tuo dubitat de numine,
 nec te

Adscribit magnis adnumeratque Deis,
 En manifesta fides; uvam miratur arena,

Pampinus in sterili luxuriatque solo.
 Non hominum, non terrarum vis ista: Deorum
 est,

Naturam imperiis cogere posse novis.

AD CHARITVM SIMVLACHRA.

A R G V M E N T V M.

XIX. *Tabella quaedam Goveano dono data est, in qua Charites depictae erant manu
 Michaëlis Angeli. Picturam autem Goveanus his versibus interpretatus est.*

T Res sumus: hoc gaudet numero Deus. Ac-
 cipit una,

Vna dat, & multo cum foenore tertia reddit.
 Forma eadem tribus est, qualem decet esse so-
 rorum:

Frons hilaris, frons, qua gaudent hominesque
 Deique:

Aetatis flos ipse, nec ullis defluit annis.

Nam bene apud memores semper stat gratia
 facti

Integra, deberi perseveratque relatu:

Nec castas pudor est cerni sine veste puellas,

Queis suco sine simplicitas ad aperta decori est.

Illa autem e nobis, retro quae averfa tuetur, (10)
 Prosequitur benefacta oculis abeuntia, & haeret
 Semper in obtutu; Eurymonis, magnique tonantis
 Progenies sumus, Euphrosyne, Aglaia atque
 Thalia.

Sunt etiam, Veneres uno qui nomine dicunt.
 Nulla etenim nostro sine numine gratia rebus,
 Quas tellus, quas pontus habet, quas lucidus
 aether.

Victrices propter palmae, & largo ubere fon-
 tes,

Signa, nec officiis vinci, durareque in aevum.

AD STATVAM PACIS.

XX.

Nil Phoebus toto me pulchrius aspicit orbe;
 Nil patre, nil nato deformius aspicit idem.   Quodque magis mirum, pater est, & filius idem;
 Patre tamen peior natus, natoque nepotes.

AD AMICOS POST PACEM FACTAM INTER
 HENRICVM GALL. ET PHILIPPVM HISPAN. REGES.

XXI.

ADvigila, gravis est oleae sub tegmine som-
 nus:
 Nulla magis metuenda suis est fructibus arbor.   Aspice Dulichio lotos gustata palato
 Humana in foedas ut verterit ora figuras.
 Ante tibi tecum pax sit, quam pace fruaris.

D. M. CLEMENTIAE VIOLLAE.

XXII.

Qvae formae, quae coniugii laudem attigit
 omnem,
 Ante suum terris rapta Viola diem est.
 Credere sit nobis fas, & fas dicere, magnum
 Et formam & mores concupiisse Iovem: Ac sibi proterva semper Iunone, Viollam
 Vxorem laeto consociaffe toro.
 Parce hominum sortem, & fata incusare, viator:
 Connubio fuerat nata Viola Iovis.

D. M.

XXIII.

Non Rhodope mirata magis, non Ismarus
 Orphea,
 Allobroges quam te, Iane diserte, tui.
 Non stetit hos intra montes tua gloria, pennis
 Altius auratis extulit illa caput.
 Iamque aures Regum magnorum implerat, &
 omne
 Lustrarat Gallum nomen & imperium.
 En cursu in medio vitae, virtutis, honorum,   Iniecit longas mors tibi saeva manus.
 Nil nostrae pro te lacrymae, nil vota preces-
 que,
 Et mixtae precibus nil valere minae. (10)
 Sed qui te in vita nequii retinere, tabellam
 Hanc tibi cum multis apposui lacrymis.
 Quo tua vel virtus, pietas vel cognita in aevum
 Nota sit hoc tristi carminis officio.

IAN. BORELO *Caus. Reg. Patrono* ANT. GOVEANVS
ex officio moerens posuit.

D. M. HENR. VALESII FRAN. REGIS.

XXIV.

Vicerat, & victo pacem concesserat hosti:
 Imperii late fines promoverat: orbem
 Implebatque suum, fatis cum cessit iniquis.   Prisca fides, pietasque, invictaque dextera bello
 Visa potens nimium, superi, res Gallica vobis
 Henrico permessa diu si scepra fuissent.

A L I V D.

XXV.

Nemo tuos, Henrice, annos, Rex maxime
 Regum,
 Defleat, & lacrymis causas exquirat aniles.   Nulla brevis magnis aetas virtutibus annos
 Praeveniat, rapidaque ferantur ad aethera penna.

A L I V D.

XXVI.

MArtem indignantem nequicquam, & dira
 frementem
 Vinxerat, & gemina vinctum astrictumque ca-
 tena
 Nato asservandum Henricus mandaverat; Ille   Impatiens ignominiae, rabiemque, dolosque
 Miscet, & haud magnae festo in certamine molis
 Henricum extinxisse fuit. Verum artibus istis
 Profecit nihil. Actutum graviora scelesto
 Vulcani fabricata manu sunt addita vincla:

Ac vincētus quadrupes torta cervice profundo
Truditur infelix barathro, Phoebō in via sub-
ter

(10)

Tartara, quae Phlegeton fumantibus alluit undis;
Sanguineam ne dehinc terris intorqueat hastam,
Securaeque agitent posita formidine gentes.

A L I V D.

HENRICUM non vis, non casus sustulit: ordo
Sustulit aeternus fatorum: Impleverat orbem

XXVII.

Fama suum; neque erat, quo panderet amplius
alas.

GALLIA IN MORTE HENRICI FRANCORVM REGIS.

NON tanti pax ulla mihi, connubia tanti
Nulla mihi: Henricum, superi, mihi reddite, vestram
Vobis restituo pacem, bellumque reposco.

XXVIII.

IN TRIFONTIVM VACCAEI.

A R G V M E N T V M.

XXIX. *Guido Vaccaeus, senator in curia Delphinatus rus amoenissimum possidebat in agro Gratianopolitanorum, cui Io. Truchius Praeses Trifontii a tribus fontibus nomen imposuerat, & in eius laudem versus scripserat. Eius autem exemplum secutus est Goveanus & hos sequentesque versus cecinit in Trifontii & fontium laudem.*

FONTES, ruris honos parvi, seu melior aër
Rupibus inclusus gelidis, seu Terra, Deorum
Magna parens, seu qui terras circumfluit humor,
Vos genuit, salvete sacri, salvete perennes,
Aeterni, ignoti, vitreae ditissimi aquaï,
Digni auro, digni gemmis & marmore digni.
Sed vobis sit pro gemmis, pro marmore & auro
Divini carmen Truchi: decus addere Reges

Fontibus hoc nequeunt magni: dare caetera
possunt.

Fortunati igitur latices, vos nulla vetustas, (10)
Nulli siccabunt aestus: & cum hauserit olim
Flamma orbem, tamen hoc semper curretis
agello,

Aeternumque loco dabitur per secula nomen
Calliroë, Hyaleque & dicta a frigore Psicho.

D E E O D E M.

TRES ruri nomen fontes nymphaeque dedere;
Quarum hortos rigat una, rigat molle altera
pratum,
Hortum Calliroë pulchrum, sed pulchrior ipsa,
Inque omnem villae & pecoris Dea sufficit usum.

XXX.

Nec tantum Cereri Enna placet sua; solus lac-
chus,

Crëdo, puellarum veritus ludibria, rure
Proripuit sese, & montes successit ad altos.
Hoc divae ruris dominum dignantur honore
Vaccaeum, Musis pectus Phoeboque sacratum.

IOANNI TRUCHIO DE EODEM.

OPtime amicorum, Praeses venerande, me-
orum,
Dulce decus vitae praesidiumque meae.
Quae mihi sunt Nymphae, Charites quas acco-
la credit
Rusticus, ipse autem numen utrumque putas.
Esse Baronatus Veneres bonus asserit autor.
Sed neque Vaccaeus fortiter ipse negat.
Ridet & eludit, tantum ne credula coniux
Audiat id, pavitans suppliciterque rogat.
Non audita refert, iurat vidisse, sequique

XXXI.

Conantem tardos destituissè pedes. (10)
Tum podagrae mala multa suae dixissè vigentem,
Credibile est, risum non tenuissè Deas.
Nec nova res. Venus Anchisen, Venus arsit
Adonim:

Pastorem Phoebi deperitque soror.
Haec amor in superos edit ludibria, & audet:
Iusque sibi in magnos vindicat omne Deos.
Illa fidem supra res & divina, maritum
Tres fortem Veneres vincere posse domi.

F I N I S

C A R M I N V M A N T. G O V E A N I.

INDEX.

I N D E X.

LIB. I. EPIGR. ED. PR.

1. Ad Catharinam Bofremontanam.
2. Ad Libellum.
3. Ad Andream Goveanum, Fratrem.
4. Ad Aufonium.
5. D. M. Io. Barollae.
6. De pica Io. Crucei Picardi.
7. D. M. Huberti.
8. Ad Amicos.
9. D. M. Lucillae, e Graeco Vetustiff.
10. Ad Arnoldum.
11. De Barlando.
12. Ad Catharin. Bof. e Gallicis Marotti.
13. Ad Susannaem.
14. Ad Spinetium.
15. Ad Marfium.
16. De Briando Vallio.
17. Ictus amor, e Gr. Theocriti.
18. Ad Iacobum Tevium.
19. Ad Barenum Ciceronianum.
20. Ad Zebedaeum.
21. De Catello, cui nomen Paris.
22. De Ribaldo.
23. Ad Catharinam Bofremontanam.
24. Ad Maximum.
25. Ad Ioannem Bordaeum.
26. E Gallicis Ant. Alacris.
27. Ad Salmonium Macrinum.
28. Ad Ioan. Cruceum.
29. De Rege & Nauta.
30. Ad Medianum.
31. De Afello.
32. E Gallicis Iac. Belnaei.
33. De Monacho.
34. De Carolo & Christophoro Candalleis, fratribus.
35. De puella casta.
36. Ad Catharinam Bofremontanam.
37. Ad Steph. Doletum.
38. De Monacho.
39. Ad Andream Goveanum fratrem.
40. Ad Catharinam Bofremontanam.
41. Ad Nugivendulum.
42. Ad Pragmonem.
43. De Vetula.
44. Ad Iacobum Alenium.
45. De Pimpino.
46. Ad Maximum.
47. Ad Alphasianum.
48. Ad Vulteium.
49. Ad Catharinam Bofremontanam.
50. Ad Ioan. Cruceum.
51. De Fabro.
52. Ad Ioan. Podianum.
53. Ad Catharinam Bofremontanam.
54. D. M. Gabriëlis Tarragae, Medici.
55. Ad Stephanum Doletum.
56. Ad Catharinam Bofremontanam.

57. Ad Lectorem sui Euagorae.
58. Ad Franciscum, Francorum Regem.
59. Ad Zebedaeum.
60. Ad Borbonium.
61. Ad Archipoëtam.
62. D. M. Laurae.
63. Responsum amoris e Gall. Albenatii.
64. Ad Lectorem.

LIB. II.

1. Ad Catharinam Bofremontanam.
2. Ad Lectorem.
3. De virginis pallore e Gall. Ant. Alacris.
4. Falsus Cupido.
5. De Opere Francisci Valleriolae.
6. D. M. Montani Iurisperiti.
7. Ad Iacobum Belnaeum.
8. Ad Mellinum Sangelasium.
9. Ad Lectorem.
10. Ad Doletum.
11. D. M. Ciretti.
12. E Gallicis Marotti.
13. Catharinae Bofr. Epigramma ad Lauram.
14. Ad Ioannem, Lusitaniae Regem.
15. Ad Iac. Belnaeum.
16. Ad Archipoëtam.
17. Dearum invidia.
18. Ad Borbonium.
19. Ad Lectorem.
20. Ad Maronem.
21. Ad Catharinam Bofremontanam.
22. Ad Posthumum.
23. Ad Stephanum Doletum.
24. D. M. Sibyllae Bartiae.
25. Ad Poëtas Gallos.
26. Ad Antonium Arlerium.
27. Ad Ianum Habertum.
28. Ad Catharinam Bofremontanam.
29. De Laurentio Vallensi.
30. D. M. Ioan. Alberti.
31. Ad Anosium.
32. Ad Gilibertum.
33. Ad Catharinam Bofremontanam.
34. De Bassa.
35. Ad Zebedaeum.
36. Ad Lectorem Orationis pro Ctesiphonte.
37. D. M. Franciscae Perusiae.
38. Ad Catharinam Bofremontanam.
39. Ad Iacobum Belnaeum.
40. Ad Lectores.

EPIGRAMM. LIB. EDIT. REPETIT.

1. D. Francisco Valesio, Regi Francorum semper Augusto Libellus.
2. Catharinae.

T t t t t t t

3. Li-

3. Libello.
4. Rodorico Fernando, Ioannis Lusitaniae Regis Legato Sanctiff.
5. Andraeae Goveano fratri.
6. Aufonio, Poetae Burdigalensi.
7. D. M. Guidonis Rangonii.
8. Amicis.
9. Sebastiano Gryphio Libellus.
10. Lienorae Reginae Francorum Maximae.
11. D. M. Barollae, Senatoris Burdigalensis.
12. Carolo Candelabrio.
13. D. M. Lucillae.
14. De Pinasso.
15. Catharinae.
16. Arnoldo Lucio.
17. D. M. Aldi Manutii Romani.
18. Marfio.
19. Huberto Sufannaeco.
20. D. M. Ciretti, Senatoris Burdigalensis.
21. Io. Cruceo.
22. D. Margaritae Valesiae, reginae Navarrae Max.
23. Iacobo Tevio.
24. Catello, cui nomen Paris.
25. Philaeno.
26. Zoilo.
27. Martiali Goveano fratri.
28. Baccho.
29. D. M. Antonii Goveani, avi opt. atque meritiff.
30. Libello.
31. Venus e Gal. Ant. Alacris.
32. Claudiae Belnaeae Venus.
33. Ioanni Michaëli.
34. Io. Cruceo.
35. Ioanni Albenatio.
36. Aemylio Ferreto Libellus.
37. Catharinae.
38. Posthumo.
39. Ioanni Romano Cremonensi Gasalino Maioritano.
40. Stephano Doletto.
41. Blanchae Duraeae, Iacobi Reginaldi uxori integerrimae.
42. Hieronimo Sorino.
43. D. M. Thomae Mori.
44. Nauta.
45. Andraeae Goveano, fratri.
46. Lectori Libellus.
47. Libello.
48. Phaetro.
49. Sancto Amanti, Equiti Hierosolymitano meritiff.
50. Maximo.
51. Catharinae.
52. Martino Ferrerio.
53. D. M. Laurae.
54. Aemylio Ferreto.
55. Catharinae.
56. D. M. Gabriëlis Tarragae Medici.
57. Iacobo Belnaeo.
58. D. Io. Regi Lusitaniae Maximo.
59. Memoriae Sempiternae.
60. Archipoeta.
61. Responsum amoris, e Gal. Io. Albenatii.
62. Sebastiano Gryphio.
63. Iacobo Belnaeo.
64. Falsus Cupido.
65. Iacobo Reginaldo Alenio.
66. Virginis pallor, e Gall. Ant. Alacris.
67. D. M. Io. Montani Iurisper.
68. Petro Alvaro.
69. Cupidini.
70. Corporis & animi in morbo contentio; e Gall. Clem. Marotti.
71. Clementi Marotto.
72. Clytemnestra Oresti; e Graecis.
73. Petro Castellano Episcopo Libellus.
74. Catharinae.
75. Hugoni Sallelio.
76. Iacobo Tevio.
77. D. M. Pomp. Trivultii.
78. D. M. Sibyllae Barciae.
79. Antonio Arlerio.
80. Iano Haberto.
81. Ioanni Albenatio.
82. D. M. Io. Alberti Reolani.
83. Fundano.
84. Clario.
85. Iacobo Belnaeo.
86. Bassa.
87. D. M. Franciscae Perusiae.
88. Carolo Marthano.
89. Iacobo Belnaeo.
90. Francisco Mellio.
91. Infantio.
92. Sancto Amanti, Equiti Hierosolymitano meritissimo.
93. Iul. Caesari Scaligero.
94. Memoriae Sempiternae.
95. Hecuba, e Graecis.
96. Catharinae.
97. Bavio.
98. Benedicto Craffo.
99. Libello.
100. Lectoribus Libellus.

E P I S T O L A E.

1. Goveanus Catharinae.
2. Catharina Goveano.
3. Goveanus Catharinae.
4. Goveanus Catharinae.

V E R S V S.

1. Adonis.
2. Genethliacum Manfredi Filii.
3. Ad Vermontem.
4. Ad Eundem.

5. Fons.	19. Ad Charitum Simulachra.
6. Petri Aretini Epitaphium.	20. Ad Statuam Pacis.
7. Myrtus.	21. Ad amicos post pacem factam inter Henricum Galliarum, & Philippum Hispan. Reges.
8. Spinus.	22. D. M. Clementiae Viollae.
9. D. M. Aemilii Ferretti.	23. D. M. Ian. Boreli.
10. D. M. Aemari Rivallii.	24. D. M. Henrici Valesii Franc. Regis.
11. Ad Margaretam Rivalliam.	25. Aliud.
12. Ad Eandem.	26. Aliud.
13. De Eadem.	27. Aliud.
14. D. M. Paschalis, Sabaudiae Praefidis.	28. Gallia in morte Henrici Francorum Regis.
15. D. M. Brinonis.	29. In Trifontium Vaccaei.
16. Onanthropus.	30. De eodem.
17. D. M. Michaëlis Giresii.	31. Ioanni Truchio de eodem.
18. Ad Bacchum.	

1. ...	1. ...
2. ...	2. ...
3. ...	3. ...
4. ...	4. ...
5. ...	5. ...
6. ...	6. ...
7. ...	7. ...
8. ...	8. ...
9. ...	9. ...
10. ...	10. ...
11. ...	11. ...
12. ...	12. ...
13. ...	13. ...
14. ...	14. ...
15. ...	15. ...
16. ...	16. ...
17. ...	17. ...
18. ...	18. ...
19. ...	19. ...
20. ...	20. ...

P E T R I R A M I

V E R O M A N D V I

D I A L E C T I C A E I N S T I T V T I O N E S ,

A D

C E L E B E R R I M A M , E T I L L V S T R I S S I M A M

L V T E T I A E P A R I S I O R V M

A C A D E M I A M .

P E T R I R I A M I

V E R O M A N D V I

D I A L E C T I C A E I N S T I T V T I O N E S

A D

C E L E B E R R I M M A M E T I L L U S T R I S S I M A M

L I T T E R A E P A R I S I O R U M

A C A D E M I A M

lit
lin
ne
dic
mu
in
tiq
cer
tus
rare
rita
vita
scie
virt
quis
mar
fed
reru
Chr
cro
prac
falu
stud
pote
utris
max
rum
deru
amp
tem
iue
lanti
alum
vita
prop
rum

P E T R I R A M I
 V E R O M A N D V I
 DIALECTICAE INSTITVTIONES,
 A D
 CELEBERRIMAM, ET ILLVSTRISSIMAM
 LVRETIAE PARISIORVM
 ACADEMIAM.

Vitam possis, ô doctrinarum, virtutumque omnium parens ACADEMIA, tam multos annos beatissima florere, quam multis singularis gloria tua digna est, & ego preciosissimae laudis huius honori tam liberaliter infervire, quam libenter, & studiose velim: fieret profecto, ut omnes annos omnis generis nobilitate floreres, & in liberalissimam studiorum meorum parentem, si non officiosissimus, certe non negligentissimus omnium, nec ingratus iudicarer. Atque iam optati, votique mei partem non dubia testificatione polliceri tibi possum: partem nulla inertia deterritus, nulloque animi languore debilitatus desperare non debeo. Etenim quo certioris auctoritatis argumento gratissimam aetatum omnium vitam augurari tibi possum, quam quod omnium scientiarum laudes, omniumque ingeniorum virtutes una in familia complexa es? An est quisquam, qui hoc ignoret, cum hanc celsissimam, nobilissimamque virtutis, & sapientiae sedem diligenter aspexerit: non videat in tantarum optimarum ubertate alios divino quodam Christianae pietatis, & religionis amore ad sacrosanctum Christi Euangelium profitendum, praedicandumque rapi? alios ad hominum vitae, salutisque defensionem procreatos ad medicinae studium duci? alios sanctissima, pulcherrimaque potentium cum humilibus, mediocrium cum utrisque concordia commotos legum, iurisque maximas molestias perpeti? alios mirabilium rerum praestantia, constantiaque delectatos, siderum motus, coelique cursus rimari? alios amplissimae, & ad communem omnium utilitatem comparatae professionis delectatione captos iuventutis institutionem laboriosissime, & vigilantissime tueri? Hae tot, ac tantae laudes alumnae tuae sunt: a quibus exiguum humanae vitae curriculum immensis aeternitatis spatiis propagatur, hinc excellentium virtutes animorum, vel ab ipsis alienissimae doctrinis, im-

mortalem gloriam, & sempiternae vitae fructum sunt affecutae. Itaque non & alienis meritis tantum verae gratiae literae tribuent, & gratissimam, charissimamque matrem despicient: imo vero amabunt, colent, laudabunt, & se fortunatissimas iudicabunt, si quantum immortalitatis habeant, id totum tibi, tuae famae, tuo nomini largiantur; ac vehementer, puto, verebuntur, ut tantae gloriae, tantaeque dignitatis amplitudo possit a doctrinis omnibus immortalitate compensari; statum igitur integerrimum, pulcherrimumque perpetuo retinebis, & aequalem temporibus vitam commendatione hominum, ac celebratione clarissimam, florentissimamque deges. Quapropter hac voti parte persoluta, ad reliquam partem nuncupationis aggrediar: ad quam persolvendam animi tibi devovendi materiam gravissimam quidem mihi, nec tamen a splendore tuo prorsus alienam, suscepi; Dialecticae virtutis constituendae laborem dico: in quo putavi primum quaerendum, quae vis esset eius rei (quam ratione, & artificio institutam optarem) quae, & quot virtutes essent, & ad quam hominum utilitatem comparatae. Itaque cum universam quandam, & hominum propriam virtutem, rationem, esse iudicarem, qua deos immortales, & seipsos, caeteraque omnia cognovissent: qua singulares sibi dotes ingenitas ad orandum, numerandum, metiendum, canendum, & reliquas artium laudes persequendum excitassent: rationis doctrinam omnium rerum cognoscendarum, & ordine constituendarum artificem iudicavi; quo posito, quid melius, propiusve fuit, quam naturam consulere? explicationisque huius primam conformationem ab ea petere? feci, & in praecipua monitiones naturae contuli: *inventionis*, & *iudicii* vias distinxi: inventionis paucos fontes ad naturae imitationem proposui: in iudicio tres gradus separavi: primi partem in Aristoteleis scholis turbatissimam, in ordinem redegi: partem ex aliis transtuli; secundum a PLATONE diligentissime traditum adscripsi: ter-

tertium, in eiusdem *Republica* paulo secus indicatum, ad institutum nostrum plenius explicare contendi: exercitationem totius institutionis latioribus spatiis definivi: quod haec pars (ut maxime omnium esset tractanda in studiis, atque exigenda) ita neglecta, desertaque semper fuit. Denique Dialecticae imaginem breviter & succincte, generum, formarumque perpetuis quasi lineamentis adumbrare laboravi: laudes tamen omnes complecti generatim studui: ut aliquando splendenti igne illo (quem *coelestem* vocat PLATO) animae nostrae optima portio ex eodem igne constans, recreata, naturalique luci restituta, & caeterarum rerum, & sui imprimis longe gratissima cognitione perfruatur. Haec altera voti pars est, haec promissi tibi animi est persolutio: vides quid velit, quid conetur, quid appetat: maximam sapientiae tuae gloriam admiratur: huic primos Rami abs te sati, culti, educati, fructus devovet: hanc oblati industriae primitiis veneratur. O Lutetiae Parisiorum decus, Galliarum solatium, sedem universo hominum generi concessam, templum religionis, aram legum, medicinae portum, ar-

cem ingenuarum disciplinarum, gloriosissimum bonarum, laudandarumque rerum omnium domicilium: huc Indorum gymnosophistae, magi Persarum, vates Chaldaeorum, Graecorum sapientes, sacerdotes Aegyptiorum, omniaque omnium terrarum miracula, huc tres orbis dominae, principesque linguae convenerunt, & commune sibi hospitium domestico usu, & familiari consuetudine fecerunt. Quamobrem (ut novissima coniungam primis, & desiderii mei conclusionem in summam conferam.) Vtinam, ô singulare mundi totius ornamentum, tandiu floreas, quandiu dignitas tua meruit, & tam gratus sit tibi meus labor, quam cupidus erit tui: nulla aetatis debilitate consenescentes, & in aliquo tuorum loco numerarer: at laudibus tuis nulla posteritas finem est allatura, & industriae meae (si nullam virtutem) spem saltem non ingrati tibi fore confido: perpetua igitur felicitate fruere, & animi tibi dediti iucunda me conscientia, consolabor. Atque ut iam animi erga te mei signa appareant, ad instituti muneris expositionem, disputationemque veniam.

P E T R I R A M I
V E R O M A N D V I
D I A L E C T I C A E I N S T I T V T I O N E S.

DI A L E C T I C A virtus est differendi, quod vi nominis intelligitur: *διαλέγεσθαι* enim (unde *Dialectica* nominatur) & *differere* unum, idemque valent, idque est *disputare*, *disceptare*, atque omnino *ratione uti*: quemadmodum SOCRATES cum ALCIBIADE ait: Σωκ. τὸ δὲ διαλέγεσθαι, καὶ τῷ λόγῳ χρῆσθαι ταυτόν πρὸς καλεῖς; Ἀλκ. πάννυγε. id est, SOCRATES *differere*, & *ratione uti nunquid idem existimas?* AL. *equidem certe*: haec ille. Hoc primum est huius facultatis nomen: Postea vero *Logice*, eadem tamen significatione, dicta est: quibus nominibus Latini contenti, nullum suae linguae proprium quaesiverunt: quanquam duo Latinae orationis principes CICERO, FABIVSQUE velut aliud agentes Latine videntur Dialecticam alter *disceptatricem*, alter *disputatricem* nominasse: *Dialecticam* (ait in *Lucullo* CICERO) *inventam esse dicitis veri, & falsi quasi disceptatricem, & iudicem*: & FABIVS libro secundo cum probare vult, Rhetoricam esse virtutem, quia Dialectica sit etiam virtus, (ait)

etiam disputatrix virtus erit, adeo de hac (quae speciosior, atque apertior tanto est,) nihil dubitabitur: & libri duodecimi capite secundo, ita haec pars Dialectica, sive illam dicere malimus disputatricem. Quae quanquam ita sunt, uterque tamen Graeca maluit, & nos quoque cum illis Dialecticae & Logicae nominantibus pro Latinis licet utamur: sed satis de nomine: partes exequamur. Comparatur igitur Dialectica, sicuti vis artium reliquarum, natura, doctrina, exercitatione: Natura namque differendi principium instituit, institutum doctrina propriis, & congruentibus consiliis instruit, instructum ab arte exercitatio in opus educit, atque absolvit. Hi sunt tres libri ad omnis disciplinae fructum, laudemque necessarii: quorum primum aeternis characteribus in animis nostris Deus Optimus Maximus imprimit; secundum naturae diligens observator imitatis notulis ad aeternarum illarum notarum exemplar effingit: tertium manus, linguaque (quantum, quamque copiosum volunt) amplectuntur. Itaque de tribus Dialecticae partibus prima (cuius dignitas maxima est) tertiaque (cuius secunda laus est) sunt in nobis:

bis: altera insita, altera voluntaria; secunda (cui perpaululum loci reliquum est) sola extrinsecus a magistris assumenda est: ut nihil homini, nisi perexiguum, ad hanc virtutem percipiendam desit.

Naturalis autem *Dialectica*, id est, ingenium, ratio, mens, imago parentis omnium rerum Dei, lux denique beatae illius, & aeternae lucis aemula, hominis propria est, cum eoque nascitur. Ideoque simul atque natus homo est, ad rationis usum proprio quodam naturae studio, praestantiore alius atque ardentiore, alius tardiore, atque hebetiore rapitur: & quemadmodum stellae luminis, sic homines rationis omnes sunt participes: sed ut illic aliae sunt alii clariores radii, & illustriores, sic inter homines alii sunt ingenio praestantiores aliis, excellentioresque natura; haec differendi est origo, haec naturae est institutio, cuius cursum qui penitus perspicere, & intueri, atque hac optima duce in via sibi monstrata sapienter insistere, atque ingredi potuerit, artem, & doctrinam pulcherrimam efficiet: in hoc igitur uno diligenter elaborandum, & omni cogitatione mentis incumbendum est, ut videamus, quid natura per se praestet, & exhibeat in disputando. Quamobrem ut naturae virtus facilius appareat, selige de tot viventibus hominum millibus (non qui naturae solertia, iudicioque praestent) sed ut magis naturae liberalitatem erga homines admirere, agrestes, & imperitos vinitores, qui artem differendi ne auditione quidem, famaue ullam esse noverint, eosque de consequentis anni fertilitate, atque ubertate interroga, quanta vini copia sit futura, tum ex eorum ingeniis veluti speculis imago naturae resultabit. Attende igitur, quid tales naturae consilarii facient: primum ut opinor, apud se taciti rationem aliquam excogitabunt, & argumentum invenient, quo quaestioni respondeant: deinde, ubi satis commode cogitaverint, cogitationem non temere, sed via ac ratione digestam, partitamque expriment hoc modo fortasse, quo mihi haec experienti, atque interroganti quidam responderunt. Non est (dixerunt) spes ubertatis in tam varia aestatis mutabilitate, ubi modo venti, modo imbres, ac pluviae, rari autem soles extiterunt: at omnes fere aestatis huius dies sine calore maduerunt, vix certe sperari boni quicquam potest; eosdem vero, si forte cum ex Gallia in exteram regionem venerint, rogabis quid Lutetia sit, urbis situm in confinio Belgarum, Celtarumque subtiliter, & rotunde concludent, partes membratim distributas persequentur, academiam, ubi gymnasia sunt, insulam, ubi forum, regiaque est: reliquam urbis partem, ubi mercatores, omnisque generis opifices habitant: quod idem longe excellentius in universa rerum cogitatione (si forte, ut veteres illi sine arte ulla

Philosophi, & montium pastores, Poërae, maiore aliqua discendi cupiditate capiantur) praestabunt, cum ex rerum cognitarum dispositione, & admiratione authorem tanti operis requirent. Excitat igitur in animis nostris natura (cum disceptationis occasio oblata est) geminos quosdam motus, cum ad inveniendam rei dubiae fidem subtiles, & acutos, tum ad exprimendam, & pro modo numeroque rerum collocandam, atque aestimandam prudentes, & moderatos. Haec certa naturae observatio est, a qua nunquam discedere doctrina, sed tanquam deum sequi debet: egregie enim munere suo perfuncta videbitur, si naturae prudentiam poterit imitari. Quamobrem summa diligentia, ut Apelles Alexandrum picturus, omnes eius partes, partiumque proprietates intueretur: ita monitiones illas humanis ingeniis insitas, atque ingenitas observabit, easque animadvertas, & notatas in naturae simillimam tabulam, imaginemque concludet, & differentibus ad imitandum proponet: ut hoc artificioso quasi speculo natura formae suae dignitatem perspicere, & si qua macula sit aspersa, delere, atque eluere possit. Atque ita ars (quae discipula naturae prius fuerat) eius magistra quodammodo fiet. Nulla enim natura est tam firma, constansque, quin sui cognitione, & virium suarum descriptione firmior, atque constantior: nulla tam languida, & abiecta est, quin adiumento artis acrior, & alacrior effici possit. Sed iam de hac discipula, magistraque dicamus, naturae monita, consiliaque praeceptis artis includamus. De natura itaque sic habeatur: de arte, quae pars altera nostrae partitionis est, deinceps nobis est considerandum. In qua pingenda, ut certius progrediamur, exemplar ipsum vivum ante oculos semper habeamus: Atque ut ille noster Apelles caput Alexandri, capitis: brachia, brachiorum: artus reliquos omnes artuum similitudine referre: sic nos *Dialecticae* naturalis virtutes, membra, particulas omnes simillima descriptione sequi, atque imitari pingendo conemur. Est igitur *ars Dialectica* doctrina differendi: in natura vegeta vis est, in arte admonitio, consilium, praeceptio sic agendi, ut natura integra, atque incorrupta ageret: docet igitur ars rectas naturae leges: nec errare in differendo patientes vias ostendit. Differitur autem, ac disputatur de quaestione, quaecunque proposita fuerit: atque in ea omnis huius disciplinae facultas occupatur: Nulla enim disputatio esse debet, nec potest de re perspicua atque aperta: nec dubia res ulla nisi differendo probari potest. *Quaestio* igitur est oratio, quae dubiam rem quaerit, atque interrogat: qualis ad omnia praeceptionum dialecticarum exempla nobis haec una proponatur, *An homo sit dialecticus*, ut intelligi facilius possit, qua ratione caeteris in rebus dubiis omnibus *Dialecti-*

ca sit utendum: quaestionis partes duae sunt: altera antecedit, altera consequitur: Illa, *minor*, haec, *maior* appelletur: sic quaestionis nostrae homo *minor*, dialecticus *maior pars* erit, atque ita distingui quaestio, distribuique debet ad usum, commoditatemque doctrinae: quemadmodum mox intelligetur. Quamobrem ubi quaestio posita est, ad eius explicationem doctrinae consiliis utimur: cuius partes ad exemplar illud viventis in homine veritatis (ne ab Apelle nostro recedamus) sunt instituendae. Duae igitur (quoniam illic par, idemque numerus est) *inventio iudiciumque*: at illic viva sunt omnia, hic picta duntaxat, & imitata. *Artificiosa* itaque erit *inventio* doctrina invenienti, quo quaestio tractari, exponique possit: quanquam enim *inventio* pars est doctrinae, non tota doctrina, tamen inopia priorum verborum, alienis, & quod totius est, eo in parte cogimur abuti. Est autem id quo quaestio tractatur, atque exponitur *argumentum* nominatum: quod *arguat*, id est probet rem, ac demonstret: sic VIRGILIUS,

Degeneres animos timor arguit.

Cuius invenienti modi qui naturae sunt, eosdem artis esse necesse est. Itaque cum animus disputando naturaliter incidat in earum rerum de quibus agitur, causas, effecta, subiecta, adiuncta, dissentanea, caeteraque ab illis orta, pars haec artis iisdem vestigiis insister, & quaestionis utramque partem maiorem, & minorem sic intueri iubebit: ut causae, effecta, omniaque illa naturae consilia promantur. Quamobrem e quaestionis extremis, argumentorum species duplices eruentur, principes aliae, aliae a principibus ortae. Primi generis partes quinque sunt: *caussa*, *subiecta*, *adiuncta*, *dissentanea*: secundi novem, *genus*, *species*, *nomen*, *notatio*, *coniugata*, *testimonia*, *comparata*, *divisio*, *definitio*: In principibus argumentis *caussa* prima est, cuius vi aliquid est: eiusque partes sunt quatuor, *finis*, *forma*, *efficiens*, *materia*: *Finis* causa est, cuius gratia res est, ut hominis finis est diligere Deum tota mente, & proximum sicut seipsum: dialectici disserere, & ratione uti: *Forma* causa est, per quam res unaquaque est, id quod est, eaque a caeteris distinguitur rebus, ut forma rei, veraque differentia sit idem: ut hominis forma, anima rationis particeps, dialectici forma nulla est uno vocabulo appellata, est tamen nihilominus, ea nempe, quae natura, arte, exercitatione perficitur: sic omnium rerum sua forma erit tum universarum, tum singularum, ut Platonis non anima particeps rationis (est enim generalis ea forma, & communis hominis, non Platonis propria) sed causarum, effectorum, caeterorumque collecta quaedam differentia, quae in alium neminem convenire possit: sunt autem mentes hominum in formarum universarum cognitione, tanquam noctuae caligantes in solis splendore: quamvis

enim verissimae, nobilissimaeque causae sint: tot tamen seculis Philosophorum disputationibus perstreptentes scholae, vix unam hominis formam reppererunt: belluarum quatenam esset, nondum sunt affecutae, nisi privatione quadam, quae non quid est (quod formae proprium est) sed quid non est, ostendit: quod *irrationale* FABIVS appellat, ut *rationale*, contrarium. *Proprietates* (quae seorsum tradi solet) formae finitima est: vis enim illa naturae insita, ut in homine *ridendi* vis, in equis *hinniendi*, in lupis *ululandi*, omni, solique subiecto (quemadmodum forma) convenit: sed naturae, ut dixi, insita est, non est ipsa natura: non enim homo est, quia risus, sed quia rationis animal sit particeps.

Causa efficiens est, causa a qua res est, cuius distinctio multiplex est: primum in *absolutam*, & *adiuvantem*: causa efficiens perfecta per se nulla est nostrae quaestionis: nulla enim causa sola, ac per se hominem, dialecticumve facit: sed multarum concursu causarum, uterque efficitur: talis in igne calefaciendi vis est, ignis enim accendere per se potest: adiuvat autem sol, atque efficiendi quaedam socia est causa, ut hominis, pater: dialectici ars, vel exercitatio: nihil enim horum solum hominem, aut dialecticum efficit: sed adiuvat ad efficiendum: deinde *efficiens* appellari solet, quae procreavit, & condidit, quamvis iam pridem absit ab effectu: ut hominis, pater: dialectici, praceptor: quo modo architectum *effectorem domus* appellamus: item quae rei statum conservat, ac tuetur: ut hominis efficiens causa, anima particeps rationis est: dialectici vis naturae, artis, exercitationis: quae causa a forma (de qua paulo ante) non admodum discrepat. Postremo in efficiente quaeri etiam potest, destinatae sit, & ad certum effectum instituta: ut hominis, & Dialectici propositae causae: pater, anima, natura, ars, exercitatio: an fortuita, & ad effectum suum non comparata: ut hominis procreandi, in alienam regionem patris profectio: Dialectici, ut si quis inambulans, in dialecticos incidat, a quibus praeter spem de tota arte instituatur. Efficientium itaque sit illa triplex tributio, in *absolutam*, & *adiuvantem*: in *procreantem*, & *conservantem*: in *destinatam*, & *fortuitam*.

Materia de causis ultima superest, ex qua res est: ut hominis materiam corpus hoc continet, cui anima ad vitam coniungitur: dialectici nulla materia est: non enim corporatam rem, ut homo, sed qualitatem significat: Sed de causis satis, quarum cognitio tam naturalis est, ut hominibus natura non viam ad earum cognitionem aperire: sed violentam quandam impulsione afferre videatur: quicquid enim cogitant, commentantur, suscipiunt homines, in hoc primum consilii locum *finis* obtinet, secundum *forma*, tertium *efficiens*, quartum *materia*: quanquam effectus consilio contrarium ordinem

sequitur; in agendo enim prima materia est: efficiens, secunda: forma, tertia: postrema, finis est: ut si de aedificio quaestio sit, primus occurrat finis, propter quem aedificetur, voluptas, utilitas, dignitas, deinde forma, rotunda, quadrata: tertia de efficiente architecto, postrema de materia, lapidibus, caemento, lignis, ferro cogitatio erit; opus autem a materia ipsa incipit, & finem tandem postremum assequitur. Hic humanae sapientiae fons primus, summusque est omnibus in rebus diligenter excolendus. Nam ut ait Poëta,

Felix, qui potuit rerum cognoscere causas.

Secundus est fons inventionis ex effectis, quae ex illis causis existunt, ut homo, dialecticusque sunt effecta expositarum causarum: sed homo, & dialecticus alio iam ut efficientes causae referri possunt, ut quaeratur non ex quibus causis homo, dialecticusque constent, sed quid efficiant, ut hominis effecta dicimus populum congregare, leges ferre, rempublicam administrare, bellum facere: Dialectici, interpretari, docere, disputare: sic enim praecipit ars, ut rei causae primo videantur, deinde quid ipsa suis causis instructa, faciat. Hic locus suppeditare solet uberrimam differendi copiam, cum denunciatur, quid ex quaque re non solum evenerit, sed impendat, vel sit eventurum.

Subiecta, adiunctaque sequuntur; *subiectum* itaque res est suis causis constituta, cui aliae sine necessitate extrinsecus adveniunt, quae *adiuncta* nominantur: ut hominis adiuncta sunt, alia in animo, ut naturalis quaedam facultas ad liberalitatem, fortitudinem, temperantiam, vel contraria: alia in corpore, ut pulchritudo, deformitas: alia extra, ut opes, amici, tempus, quo vivit: locus, ubi est: & earum rerum omnium, homo, subiectum est: dialectici adiuncta sunt, molestia ex interpretationis, scriptionis, dictionis labore: voluptas ex cognitione rerum, & oculi iucunda oblectatione: horum autem, dialecticus, subiectum est: nihil autem vetat, eandem rem alio, atque alio collatam *subiectum*, atque *adiunctum* nominari: ut color, & calor, hominis adiuncta sunt: collata tamen suis accidentibus, *subiecta* dici possunt. Hic locus rerum suspensiones saepe commovet: & quamvis infirmior sit, atque incertior effectis, causisque: tamen abundantius, & copiosius, & frequentius occurrit: & verisimilibus indiciis, vestigiisque persequendis, vim superiorum proxime consequitur.

Postremus principum argumentorum locus est, e *dissentaneis*: quorum vis latissime patet, & in omni fere disertae orationis laude dominatur. *Dissentaneum* igitur est, quod ab alio diversum sumitur: idque in tribus generibus *contrariorum, repugnantium, disparatorum*: de contrariis primum, & eius partibus dicamus.

Contraria sunt dissentanea, quae de eodem

simul affirmari non possunt, certaue conditione dissident unum ab uno: ut bonum, malum: aut summum unum a duobus: ut avaricia, liberalitas, effusio: contrariorum species sunt quatuor, *adversa, privantia, contradicentia, relata*; *adversa* sunt contraria, quae in eodem rerum genere plurimum differunt, quibusque propositis occurrunt tanquam e regione contraria: ut homini *adversa* bellua est: homo enim belluaque in animalium genere maxime differunt; dialectico nihil est hoc modo contrarium: in adversis quandoque medium quiddam est, ut inter candorem, & nigrorem est rubor: interdum nihil est, ut inter hominem, belluamque.

Privantia sunt *contraria*, habitum, habitusque privationem significantia: ut *doctus, indoctus*: praepositio enim *in*, saepe verbum ea vi privat, quam haberet, si, *in*, praeposita non esset: quandoque *adversum* significat: ut *amicus, inimicus, iustus, iniustus*. Privatio etiam saepe proprio nomine declaratur: ut *mutus, caecus, surdus, pauper*: hominis & dialectici privatio nullo est expressa vocabulo.

Contradicentia sunt *contraria* aientia, negantiaque idem, Idque in simplici, coniunctave sententia, id est, oratione verum, falsumve significante: quam Latini *enunciatum, enunciationem, pronunciatum, pronunciationem, effatum, proloquium* nominant; in simplicibus enunciatis contradictionis modi tres sunt: primus universae ut.

Omnis homo dialecticus est.

Nullus homo dialecticus est: Secundus propriae *Plato dialecticus est.*

Plato dialecticus non est. Tertius mediae ex universa & singulari partibus, ut

Omnis homo dialecticus est.

Aliquis homo dialecticus non est.

In coniunctis proloquiis uniusmodi contradictio est, si coniunctio affirmetur eadem, negeturque, ut.

Si homo est, dialecticus est.

Non si homo est, dialecticus est.

Eodemque modo in caeteris coniunctis; ut negatio autem sit, nota negationis pronunciationi universae praeponenda est. In homine, & dialectico contradictio nulla est: est enim perfectae orationis contradictio, non unius nominis. Est vero animadvertendum, quod nulla contradictio utrimque simul esse vera potest: quamvis in rebus inconstantibus, quaeque sic evenire, & non evenire possunt, universam utrimque simul esse falsam accidit: ut

Omnis homo ambulat.

Nullus homo ambulat. Possunt enim simul aliqui ambulare, aliqui non ambulare: & reliqua contradictionum genera, id est, propria, media, & coniuncta omnia in simili rerum inconstantia nihil futurum partite, definite, distincte verum, falsumve significant, ut

Plato cras disputabit.

Plato cras non disputabit. Quamvis enim disjunctionis occasione alterutra pars necessario vera sit, aut disputabit, aut non disputabit, dici tamen necessario non potest, pars haec vera, illa falsa est. Itaque si quis me de crastina illa disputatione urgeat, iubebo perendie ad me redire, ut certum aliquid, exploratumque respondeam, secus ad astrologos, & augures dimittam. *Relata sunt contraria*, quae natura sic inter se conferuntur, ut mutuo affectionis respectu cognoscantur, ut pater filius: dominus, servus: homini, & dialectico nihil est ita contrarium.

Repugnantia dissentanea sunt, quae de eodem simul affirmari non possunt, & nulla certa lege, nulloque certo numero dissident: ut homini repugnat lapis, arbor, fluvius: dialectico bos, asinus, stipes, atque innumerabilia eiusmodi. *Disparata* dissentaneorum minima sunt, possunt enim de eodem simul affirmari: sed ratione tamen dissident: ut homo, & Gallus, vel Italus: Dialecticus & mathematicus: idem enim homo, & Gallus esse, & dialecticus, mathematicusque potest. Dissentaneorum locus ex contrariis, & repugnantibus magnas, gravesque contentiones, & probationes exhibet: sed & laudis multo plus habet in amplificationibus, & exornationibus rerum: nullus enim e primis his fontibus nec maiora, nec frequentiora, suppeditat ornamenta dicendi: hinc anthitheta sunt illa tam crebra: hinc illae Ciceronis fere propriae, perpetuaeque disjunctiones, *quanquam, tamen, etsi, tametsi, sed tamen*, similesque: hinc illae discretionis, *non illud, sed hoc*: hinc alia innumerabilia fluxerunt. Hi sunt humanae sapientiae primarii fontes, *causae, & effecta, subiecta, & adiuncta, dissentanea*: unde oriuntur novem sequentia, *genus*, ex causis, *species* ex effectis: reliqua sigillatim ex omnibus accipi possunt. *Genus* est communis appellatio, quae de pluribus rebus interroganti quid est, respondetur: ut hominis animal, dialectici, artifex, atque etiam homo, Platonis: dialecticus, huius dialectici genus est. Res ea, de qua genus ita respondetur: ut hominis, Plato: dialectici, hic dialecticus species est: nihil enim interest species communis, an propria sit appellatio: genus enim, speciesque totius, & partis ratione, non communis, vel propriae significationis qualitate distinguuntur. Genus autem ex causarum loco esse intelliges, si res in eo comprehensas explicabis, ut in animali corporata substantia est, quae materiam significat hominis, tum vivens, sentiensque: quae ad formam hominis pertinent: sic in omni genere causas speciei certas esse reperies. Quod si genus speciei causas habet: species certe generis obtinet effectum: ita illud ex causis, haec ex effectis erit: generis, speciei que, ut firma, stabilisque

ratio: illius ad refellendam speciem: huius ad probandum genus, ita rara admodum est. *Nomen* est sua cuiusque rei appellatio: ut homo, dialecticus, certarum vocabula sunt rerum, quas notis illis exprimimus. *Notatio* est nominis interpretatio: quae a Graecis *symbolum*, & *etymologia* nominatur. Si autem nomen (ut in *Cratyllo* sapienter PLATO disputat) recte, prudenterque sit impositum: declaratio quaedam naturae est, sed intexta, atque implicata: quae notatione retexetur, atque explicabitur: ut *homo* ab *humo*, id est, a materia, unde formatus est, nominatur: *dialecticus* a *διαλέγεσθαι*, ubi non materia, sed reliquae praestantiores causae significantur: ut dialectici Graecum, quam hominis Latinum nomen sapientius videatur impositum. Nominis autem usus non tam apparet, quam notationis, quamvis par, vel maior etiam capiatur: sunt enim res omnes suis nominibus familiares, & notae: & nomina (sicut dixi) definitiones quaedam sunt: ex quo autem fonte sit nomen, notatio ipsa indicabit. *Coniugata* dicuntur, quae ab uno orta principio varie commutantur: ut *homo, humanus, humanitas, humanus, humane, humaniter*: *διαλέγομαι, dialectica, dialecticus, dialectice*. Interdum coniugata verbis alienis exprimuntur: ut a *virtute* non *virtuosus* (Latina enim oratio flexionem illam non probavit,) sed *probus*, aut *bonus* dicitur. Coniugata vero ex subiectis fere sunt, & adiunctis, quorum usus etsi paulo rarior, habet tamen & suavitatis, & acrimoniae plurimum. *Testimonium* est argumentum, quod ab eo sumitur, quod Deus, homine dixerit, senseritve: qualia sunt tum divina in sacris monumentis, quae vel a Deo ipso eduntur, vel ab hominibus, aliisque naturis instinctu divino, afflatuque funduntur: tum humana, quales sunt Philosophorum, Poetarum, Oratorum, clarorum virorum nobiles sententiae, qualesque sunt in iudiciis, iureiurando, secusve affirmando *confirmationes* dictae, aut scriptae: sic nostrae quaestionis testimonium erit, hominem sanctae literae testantur ad similitudinem Dei, mentis, rationisque participem procreatum. PLATO ait *hominem dialecticum nasci, idemque esse διαλέγεσθαι, & ratione uti*: sumitur testimonium ex adiunctis rei: de cuius usu quid admonendum est, cum infirmitas humana suae naturae, id est, rationis oblita, nihil fere nisi testimonium atque auctoritatem sequatur? quod tum firmum esse debet, cum rationi certae coniunctum videbitur. *Comparata* sunt ea, quae inter se conferuntur, idque modo duplici: *collatio* enim aut est *qualitatis*, aut *quantitatis*: *qualitas* est habitus comparatarum rerum: *quantitas* vis, & quasi potestas quaedam. Prioris generis duae sunt partes: nam *qualitas* eadem est, aut diversa: illic *similitudo*, hic *dissimilitudo* nominatur. *Similitudo* igitur est comparatio rerum

rerum diversarum in eadem qualitate: ut quemadmodum canes ad venandum, equi ad currendum, sic homines ad differendum, ratiocinandumque nati sunt. Est autem interim similitudo brevior sic: ut angeli, ita homines ad rationis usum creati. Interim etiam sola adverbii nota subindicatur ut: homo dialectica velut armatus; *dissimilitudo* est comparatio rerum diversarum in diversa qualitate, tanquam dissimilitudo similitudinis sit eversio: ut, non quemadmodum bestiae, sic homines dialecticae virtutis sunt expertes. *Comparatio* quantitatis triplex est, *maioris*, *paris*, *minoris*: nec propriis vocabulis, ut *similitudo*, *dissimilitudo*que, sed circumscriptio illa appellatur. Primi generis exemplum est: homo deus quidam est, quid mirum si dialecticus? secundi, homo orator est, cur non & dialecticus? tertii, bestiis inest quaedam vis dialecticae rationis, hominibus non inest? Comparationum usus omnium argumentorum longe maximus, frequentissimusque est: in qualitate multo plus est luminis ad illustrandum: in quantitate plus roboris ad impellendum. Similitudines itaque apud Philosophos, & omnes eos, qui familiariter, populariterque docere volunt, principem locum obtinent: hinc AESOPUS in *apologis* (ubi similitudines sunt, quantum altera parte imperfectae) Philosophiam primus aperuit: hinc Hippocrates tantum similitudini tribuit, ut eam satis esse putaret, ad omnium rerum explicationem: hinc Platonis admirabilis oratio, quia similitudinibus tam facile, tamque perspicue res omnes interpretatur: his argumentis omnis sapientiae praeceptor noster Christus, beatam caelestis vitae doctrinam fere semper exposuit; itaque vere mihi dicturus videor, ut oculos in corpore, ita similitudines in oratione, partibus omnibus lumen afferre: qui vero movere, & impellere vi orationis audientium animos cupiunt: quantitatis comparationibus magis utuntur: ita sunt oratores in maiorum, minorum, parium argumentis frequentius: quia sibi viribus auferendum, tollendumque auditoris animum proponunt: nisi quieta docendi perspicuitate adduci posse videatur. *Distributio* sequitur totius in partes, cuius modi quatuor sunt, ex primis quatuor fontibus accepti. Primus igitur ex *caussis* esto, qualis generis est in species, ut animalium aliud homo, aliud bellua: animal enim, quod distribuitur, continet *caussas* (etsi non omnes) subiectarum partium, & partes totius effecta quaedam sunt; nihil vero interest, an genus in species, an in earum formas, ac differentias distribuatur: ut animalium aliud particeps, aliud expertus est rationis; utrobique enim species sunt, sed hic definitae, & expositae: illic nudae, ac simplices: totum enim in partibus intelligitur, tanquam si diceret animalium, aliud est animal rationis particeps, aliud animal est expertus ratio-

nis: ita quaecumque genus in species vel universas, ut ante, vel singulares, ut hominis alius Plato, alius Cicero, &c. distribuetur, totum ex *caussis* erit, partes ex effectis: sed & hic distribuendi modus latius etiam patet, nec *caussae* in effecta distributio semper genus, & species habet, ut hominum alii domi inter cives pacem, concordiamque tuentur, alii foris cum hostibus bella gerunt: alii quendam medium vitae modum sequuntur: homo hic *caussa* efficiens in sua distribuitur effecta: ut dialecticus etiam distribui potest hoc modo, dialecticorum alii in explicandis, & interpretandis auctoribus occupantur: alii absentibus, ac posteris res utiles, & necessarias scriptis commendant: alii praesentes viva voce docent, atque instituunt. Secundus distribuendi modus ex effectis est: ut hominis duae partes, anima particeps rationis, & corpus: dialectici tres, natura, ars, exercitatio; partes enim sunt *caussae*, totum, effectus. Potest & hic modus esse, ubi membra illa non sint: ut si dicas, imaginum aliae sunt a pictoribus expressae: aliae sunt a statuariis effectae; tertius est modus, subiecti in *adiuncta*: ut hominum, alii boni, alii mali, alii neutri; dialecticorum alii Graeci, alii Latini, alii barbari; totum enim subiectum est, partes adiuncta. Postremus modus est adiuncti in *subiecta*, ut aegrotantium aliud homo, aliud bellua: in quibus duobus postremis modis totum in partibus (ut in primo genere) est accipiendum; distributionis autem modi nec plures, nec pauciores sunt: quantum disparatum in *disparata* dividitur: sed hic modus omnes expositos amplectitur, nec novi quicquam efficit. *Contraria* vero, atque *repugnantia* distributionem non sustinent: neque enim album in nigrum, nec dives in pauperem, nec arbor in lapidem distribuitur: quantum partes omnis distributionis inter se aliquo genere sunt dissentaneae. Animadvertendum vero est, ex quatuor traditis distribuendi modis duos esse principes, alterum *ex caussis*, alterum *ex effectis*: atque illum, cum genus in species, earumve formas, ubi *divisio*: hunc, cum totum integrum, solidumque in sua membra distribuitur, ubi *partitio* proprie nominatur. Reliqua genera nec totum, nec partes veras habent: sed ex adiunctione quadam, totum enim a partibus, & partes a toto illic separari possunt: quod a totius, & partium natura est alienum; incidunt tamen tales aliquando rerum tributiones, & ponderis interdum habent, ac momenti plurimum. In omnibus porro modis gemina probationis vis est: tum enim ex toto partes, tum ex partibus totum confirmatur.

Definitio, est oratio, quae (quod quaeritur) proprie, ac breviter explicat, quid sit, nomen ipsum *definitionis* a mensuris agrorum translatum est: quoniam ut illic certis finibus, & terminis agri: ita hic vis, naturaque rerum suis

partibus comprehenditur. Idemque est rei *expositio*, *declaratio*, *demonstratio*, *interpretatio*, *enarratio*, atque *definitio*: quanquam hoc postremo in huius argumenti significatione fere solo utimur; sumitur igitur definitio rei, quemadmodum distributio, ex omnibus argumentorum partibus: sed verissima, brevissimaque ex causis: quae genere, formaque seu differentia comprehenditur: ut hominis definitio, animal rationis particeps: in animali enim natura corporata est, quae est hominis materia, & vivendi, sentiendique vis, quae duae virtutes animae nostrae sunt causae: deinde ex rationis particeps postrema virtus ratiocinandi additur: quae & forma, & efficiens, & finis hominis est, si Physicis creditur, affirmantibus, in re naturali eandem rem triplici genere causam esse, formam, efficientem, finem: anima siquidem rationis particeps, cum forma sit hominis, est etiam efficiens: quia statum hominis tuetur, hominem licet non procrearit, attamen quod nunc est, efficit: & finis est itidem in eadem comprehensus, rationis usus, qui amor Dei (quem ante fecimus finem hominis) congruit; sic dialecticus differendi peritus definitur: & causae eius omnes genere, formaque comprehenduntur; haec definitionis via prima est; verum quia vix, ac ne vix quidem omnium causarum cognitio in hominem cadit: necessaria, proximaque optimae via definiendi fuerit, ex caeteris argumentis res communes colligere, earumque frequentia perspicuam proprietatem aliquam efficere: quae in nullam rem aliam transferri possit; sic homo definietur, a quo conditae sint urbes, institutae respublicae, latae leges, agri exculi, res innumerabiles inventae: dialecticus, qui rationis lumine res occultas investigavit, disputationes, atque artes omnes via, ac ratione disposuit, atque aliis cognoscendas tradidit; est autem perspicuitatis potius in definiendo, quam brevitas habenda ratio: non enim gratia memoriae solum, quam brevitatis adiuvat, sed multo magis intelligentiae, quam perspicuitas efficit, definiendi via quaesita est. Ac certe tenendum illud est in artibus tradendis, definitiones illas duobus vocabulis institutas, magis esse comprehensiones breves, quam faciles explicationes: & similes esse clausis calathis, qui nisi aperiantur, non videas quid sit intus inclusum: ita nisi causae (quae genere, formaque sunt inclusae) detegantur, definitio non sit, sed obscuratio futura; duobus proximis (sicut caeteris) argumentorum generibus non aliquando, sed semper, omninoque fere utimur: omnes enim artes, omnesque perpetuae rerum, continentesque disputationes in definitionibus, divisionibusque positae sunt: ex his amplificandi copia uberima, sed praecipue ex distributione sumitur, non solum cum membra, totumque, sed cum genus universum, speciesque omnes persequi-

mur. Haec inveniendae fidei genera sunt omnia: ut enim cogitationes hominis unum in locum subducantur, quae sunt, fuerunt, erunt: nulla reperietur unquam, quae ad propositum explicandum valeat: quae non sit eius vel causa, vel effectum, vel subiectum, vel adiunctum, vel dissentaneum: nec quicquam excogitari possit, quod cum rem ex illis primis quinque fontibus hauserit: & se ratione quadam distinxerit: non in aliquem locum novem postremorum argumentorum referatur, *generis*, *speciei*, *nominis*, *notationis*, *coniugatorum*, *testimonii*, *comparationis*, *distributionis*, *definitionis*. Quamobrem pars altera Dialecticae naturalis proposita nobis ad imitandum legitimis (ut spero) propriisque si non coloribus expolita, certe lineamentis adumbrata sic erit.

IVDICIVM sequitur, pars artis maxima, nobilissimaque: hac virtute mens hominum naturae suae celsitudinem praecipue agnoscit: quamvis enim perexiguo corporis ergastulo vincata teneatur: seipsam tamen aestimatione, iudicioque rerum solvit, liberatque: verum quid sit in rebus, falsumque lumine virtutis huius appposito dispicit: res obscurissimas, & turbatissimas ordine clarissimo componit: & quam proxime fas est, ad illam caelestis patris sapientiam accedit. Summa igitur in tam excellentis virtutis expositione diligentia nobis adhibenda est; itaque partis huius doctrina (sicut inventionis) ad naturae consilium referenda est, ut id praeceptis instituamus, quod naturale iudicium praestiterit: quicquid enim praecipiant artes, id non solum verum, sed multo magis utile, & ad naturam aptum, congruumque esse debet. Itaque quoniam duce natura dispositionem quandam rerum inventarum sequimur in iudicando: iudicium ab eius imitatione definiamus, doctrinam res inventas collocandi, & ea collocatione de re proposita iudicandi: quae certe doctrina itidem memoriae (si tamen eius esse disciplina ulla potest) verissima, certissimaque doctrina est: ut una eademque sit institutio duarum maximarum animi virtutum, iudicii, & memoriae. Itaque cum de iudicio dixerō, de memoria (quae in iudicii arte est) etiam dixerō; iudicii igitur tres gradus ad eandem naturae matris imitationem optime distinguuntur. De primo nunc agamus, de reliquis suo deinde loco differetur. *Primum* itaque *iudicium* est doctrina unius argumenti firme, constanterque cum quaestione collocandi: unde quaestio ipsa vera, falsave cognoscitur; dispositio autem ipsa, collocatioque *sylogismus* appellatur: nec quicquam *primi iudicii*, & *sylogismi* nomina differunt: nisi quod hoc *solum dispositionem*: illud etiam *dispositionis artem* significat; nihil vero interest, utrum *artem dispositionis*, an *dispositionem artis* exponamus.

Sylogismus igitur (ut dispositio definiatur) est argumenti cum quaestione firma, necessariaque

que collocatio, unde quaestio ipsa concluditur, atque aestimatur: Latine *rationatio* a CICE-
RO-NE nominatur. συλλογίζομαι enim, & *rationo*, eandem rem significant: & utrumque a nummariis rationibus traductum est: ubi quemadmodum boni ratiocinatores addendo, deducendoque vident, quae reliqui summa fiat: ita hic dialectici partibus addendis, subducendisque summam quandam rationis explicant, & complexionem conclusionis efficiunt: ut in quaestionis exemplo antea proposito, si argumentum sumas, ex forma hominis, sic concludere licebit, cum hoc pacto disponas.

Quidvis particeps rationis, est dialecticum.

Omnis homo est particeps rationis.

Ergo omnis homo est dialecticus.

Vbi vides cum quaestione additum argumen-
tum, deinde facta velut additionis subductione,
conclusam esse quaestionem. Syllogismi par-
tes tres sunt, *propositio, assumptio, complexio.*
Propositio est prima pars syllogismi, in qua
disponitur argumentum cum maiore extremo
quaestionis: ut in proposito exemplo syllogis-
mi. *Quidvis particeps rationis, est dialecticum.*
Vbi cum maiore quaestionis extremo (*dialecti-
cus*) argumentum (*particeps rationis*) collo-
catum est. *Assumptio* est secunda pars syllogismi,
in qua disponitur argumentum cum minore
quaestionis extremo, ut

Omnis homo est particeps rationis.

ubi argumentum (*particeps rationis*) cum mi-
nore extremo quaestionis (*homo*) collocatum
est. *Complexio* est syllogismi pars ultima, ubi
quaestionis partes coniunguntur, concluduntur-
que: ut

Omnis igitur homo dialecticus est.

Quaestio enim erat, *an homo esset dialecti-
cus*, quae suis partibus tandem confirmata
est, & conclusa. Atque haec syllogismi partitio
membrorum est, sequitur deinceps generum di-
visio. Syllogismus itaque *simplex*, aut *coni-
unctus* est: *simplex*, cuius omnes partes simpli-
ces sunt enunciationes: *coniunctus*, cuius vel
omnes, vel aliqua pars est coniuncta pronun-
ciatio, id est multis simplicibus enunciatis com-
posita. Simplicis tres sunt species. In prima
argumentum maius extremum quaestionis ante-
cedit: minus consequitur: cuius modi quatuor
sunt: duo universi: primus usque quaque, se-
cundus assumptione duntaxat affirmatus.

EXEMPLVM PRIMVM

Quidvis particeps rationis, est dialecticum.

Omnis homo est particeps rationis.

Omnis igitur homo est dialecticus.

EXEMPLVM SECVNDVM

Nihil particeps rationis est expert dialecticae:

Omnis homo est particeps rationis:

Nullus igitur homo est expert dialecticae.

Haec prima sunt tum naturalis, tum artifi-
ciosi iudicii lumina ex sese clara, perspicuaque:
nihil enim quicquam natura dedit humano iudi-
cio clarius, & apertius, quo probari possint.
Cum enim videris in hac dispositione totum ar-
gumentum in maiore extremo quaestionis, in
argumento autem totum minus extremum con-
tineri: statuas necesse est, minus in maiore pari-
ter contineri oportere, ut si dicas,

Tota Gallia est in Europa:

Tota Lutetia est in Gallia:

Concludas sic necesse est,

Tota Lutetia in Europa est.

Atque idem aestimabis cum perspicias, argu-
menti nihil esse in maiore extremo, & in argu-
mento tamen extremum minus totum contineri:
quemadmodum si dicas,

Nulla Galliae pars est in Aprica:

Tota autem Lutetia est in Gallia:

Iudicabis ita protinus,

Nulla igitur pars Lutetiae in Aprica est.

Hic autem syllogismi sunt superioribus con-
stantia pares: sed & in sensus etiam iudicium
cadunt. Ex his autem universis modis duo sin-
gularis conclusionis modi mutata assumptione
universa in singularem ducuntur, velut artus e
corpore dissecti, ab eisque & lumen, & con-
stantiam mutuatur. Ex primo itaque oritur
tertius, & ex secundo quartus.

EXEMPLVM TERTIVM

Quidvis particeps rationis, est dialecticum:

Aliquis homo est particeps rationis:

Aliquis igitur homo est dialecticus.

EXEMPLVM QVARTVM

Nihil particeps rationis, est expert dialecticae:

Aliquis homo est particeps rationis:

Aliquis igitur homo non est expert dialecticae.

Secunda species est, in qua argumentum con-
sequitur utrumque quaestionis extremum: cu-
ius modi quatuor sunt, duo universi, primus
assumptione, secundus propositione duntaxat af-
firmatus.

EXEMPLVM PRIMVM

Nihil expert dialecticae, est particeps rationis:

Omnis homo est particeps rationis:

Nullus igitur homo est expert dialecticae.

EXEMPLVM SECVNDVM

Quidvis expert dialecticae, est expert rationis:

Nullus homo est expert rationis:

Nullus igitur homo est expert dialecticae.

In his duobus concludendi modis naturae lu-
men, quamvis minus illustre, quam in prima
specie,

specie, seipsum tamen intuentibus ostendit, & huiusmodi dispositionem perspectam naturalis assensio sequitur: tanquam si dicas,

Nihil pedis est in capite:
Totus oculus est in capite:
Nihil igitur oculi est in pede. Item:
Totus oculus est in capite:
Nihil pedis est in capite:
Nihil igitur pedis est in oculo.

Est enim & hic, licet in exemplo crassiore, par, & eadem conclusionis ratio. Ex his vero duobus universis modis oriuntur & in hoc genere singulares alii duo modi mutata item assumptione universa in singularem: ex primo enim est tertius, & ex secundo quartus.

EXEMPLVM TERTII.

Nihil expers dialecticae, est particeps rationis:
Aliquis homo est particeps rationis:
Aliquis itaque homo non est expers dialecticae.

EXEMPLVM QVARTI.

Quidvis expers dialecticae, est expers rationis:
Aliquis homo non est expers rationis:
Aliquis igitur homo non est expers dialecticae.

Tertia species est, ubi argumentum antecedit utramque partem quaestionis: cuiusmodi sex sunt, duo praeter conclusionem universi, primus usque quaque, secundus assumptione duntaxat affirmatus.

EXEMPLVM PRIMI.

Quidvis particeps rationis dialecticum est:
Quidvis particeps rationis homo est:
Homo igitur aliquis dialecticus est.

EXEMPLVM SECVNDI.

Nihil particeps rationis, est expers dialecticae:
Quidvis particeps rationis homo est:
Aliquis igitur homo non est expers dialecticae.

In quibus duobus concludendi modis non minus certum est, quam in aliis generibus iudicium; exempla & hic sensui subiecta facilius ostendunt.

Totus oculus est in facie:
Totus oculus est in capite:
Aliquid igitur capitis est in facie. &
Nihil oculi est in fronte:
Totus oculus est in capite:
Aliquid igitur capitis non est in fronte.

Haec enim dispositio licet amplitudine lucis a duobus primis generibus vincatur, est tamen insignis, & iudicio perspicua: atque ex his principibus singulares modi quatuor oriuntur: tertius, & quartus, a primo: quintus, & sextus, a secundo: sed tertius, & quintus, pro-

positione: quartus, & sextus assumptione mutata in singularem.

EXEMPLVM TERTII.

Aliquid particeps rationis, dialecticum est:
Quidvis particeps rationis homo est:
Aliquis igitur homo dialecticus est.

EXEMPLVM QVARTI.

Quidvis particeps rationis dialecticum est:
Aliquid particeps rationis homo est:
Aliquis igitur homo dialecticus est.

EXEMPLVM QVINTI.

Aliquid particeps rationis non est expers dialecticae:
Quidvis particeps rationis est homo:
Aliquis igitur homo non est expers dialecticae.

EXEMPLVM SEXTI.

Nihil particeps rationis est expers dialecticae:
Aliquid particeps rationis est homo:
Aliquis igitur homo non est expers dialecticae.

Licet igitur hic eandem conclusionem tribus modis concludere, primo, tertio, quarto affirmatam: secundo, quinto, sexto negatam. In omni autem specie simplicium syllogismorum proprium proloquium loco singularis esse potest: ut in prima specie,

Quidvis particeps rationis, dialecticum est:
Plato particeps est rationis.
Ergo Plato est dialecticus.

Eodemque modo in secunda, tertiaque specie pro singulari proprium enunciatum sumere licebit: quin etiam ex omnibus propriis enunciationibus concludere: uno tantum ex praescriptis legibus observato, ut affirmatio, negatioque ad rationem dispositionis convenient: Ita duo duntaxat erunt in unaquaque specie modi proprii, ut in prima specie.

EXEMPLVM PRIMI.

Iunius suo, & suorum sanguine patriae libertatem peperit:
Brutus erat Iunius.
Brutus igitur suo, & suorum sanguine patriae libertatem peperit.

EXEMPLVM SECVNDI.

Sylla non miseretur civium:
Cornelius est Sylla:
Cornelius igitur non miseretur civium.

In secunda specie,

EXEM-

EXEMPLVM PRIMI.

*Agefilaus non est pictus ab Apelle:
Alexander est pictus ab Apelle:
Non est igitur Alexander Agefilaus.*

EXEMPLVM SECVNDI.

*Caesar patriae libertatem tyrannide oppressit:
Pompeius patriae libertatem tyrannide non oppressit.
Pompeius igitur non fuit Caesar.*
In tertia specie,

EXEMPLVM PRIMI.

*Cicero est parens patriae:
Cicero est parens eloquentiae:
Aliquis itaque parens eloquentiae, est parens patriae.*

EXEMPLVM SECVNDI.

*Cato nunquam leges violavit:
Cato autem Romanus fuit:
Aliquis igitur Romanus nunquam leges violavit.*
Hi sunt simplicium syllogismorum modi, tanquam anni solis claritate distincti: ut enim quovis anni tempore, diem mundo hyeme quidem splendidum, vere splendidiorum, aestate longe splendidissimum soles efficiunt: ita hi conclusionum modi iudicio lumen varium: ac multiplex, tertio quidem genere clarum, secundo paulo clarius, primo autem longe clarissimum afferunt: & ut ad illustrandum cuiusvis diei solem ridicule lucerna, sic ad confirmandum quemvis horum generum syllogismum stulte probatio quaeratur.

Simplices syllogismi sic habent: coniuncti deinceps enarrandi sunt, & explicandi: quorum species quatuor sunt, *copulatus, relatus, connexus, disunctus*; *copulatus, & relatus* conformantur legibus simplicium, nec differunt ab illis disponendi argumenti specie: sed partium compositione, quod copulati pars aliqua, vel omnes coniungantur copula (*&*, *que*, *atque*, & similibus) relati vi relationis, in his nominibus inclusae, *is, qui, talis, qualis, tantus, quantus, & similibus*.

EXEMPLVM COPVLATI.

*Omnes viri, foeminaeque dialectici sunt:
Omnis autem homo vir, foeminae est:
Omnis igitur homo dialecticus est.*
Est autem syllogismus *copulatus* ex copulatae pronuntiationis negantia, sed disuncto similior, quam copulato, nec ad simplicium leges institutus: de quo post disunctionem commodius dicetur.

EXEMPLVM RELATI.

Quicumque particeps est rationis, idem est dialecticus.

*Quicumque est homo, est particeps rationis:
Quicumque igitur homo est, dialecticus est.*

Atque ita copulatus, relatusque syllogismus suas leges nullas habent, sed eadem sunt eorum species, iidemque modi, qui simplicium syllogismorum. *Connexus syllogismus, & disunctus* propriam dispositionis rationem sibi fecerunt, alter conditione, alter disunctione interposita simplicis syllogismi propositionem, & assumptionem simul amplectitur: coniungit enim argumentum cum utraque parte quaestionis in eadem pronuntiatione. *Connexus* igitur syllogismus est, cuius propositio necessariam consequentiam ex conditione quadam significat, sensumque suspensum connectit: cuius modi quatuor sunt, duo universi, id est, in omni genere propositionis constantes, & firmi. Primus quando retinetur antecedens, ut consequens retineatur. Secundus quando tollitur consequens, ut tollatur antecedens.

EXEMPLVM PRIMI.

*Si homo est particeps rationis, est dialecticus:
Sed est particeps rationis
Est igitur dialecticus.*

EXEMPLVM SECVNDI.

Si homo est expertus dialecticae, est expertus rationis:

Non est autem expertus rationis:

Non est igitur expertus dialecticae.

Duo singulares modi contrarii sunt superioribus ex sola connexa propositione antecedentis negationis, & consequentis affirmationis constantes. Tertius quando tollitur antecedens, ut tollatur consequens: quartus quando consequens retinetur, ut antecedens retineatur.

EXEMPLVM TERTII.

Si homo non est particeps rationis, est expertus dialecticae:

Sed est particeps rationis:

Non est igitur expertus dialecticae.

EXEMPLVM QVARTI.

Si homo non est expertus dialecticae, est particeps rationis:

Sed est particeps rationis:

Non est igitur expertus dialecticae.

Tertius itaque modus primo, quartus secundo adversus est. *Disunctus syllogismus* est, cuius propositio tamen verba coniungit, sensum

sum tamen necessaria repugnata desungit, ut unam partem veram esse necesse sit, nec plus una. Huius syllogismi duo sunt modi, primus universus, quando unum tollis, ut reliquum retineas: secundus singularis (qui tantum firmus est in omnium partium propositionis affirmatione) quando unum retines, ut reliquum tollas.

EXEMPLVM PRIMVM.

*Homo aut rationis expertus est, aut dialecticus est:
Non est autem expertus rationis:
Est igitur dialecticus. Et,
Homo dialecticus est, aut expertus rationis:
Non est autem expertus rationis:
Est igitur dialecticus.*

EXEMPLI SECVNDI.

*Homo particeps est rationis, aut expertus dialecticae.
At est particeps rationis:
Non est igitur expertus dialecticae: Et,
Homo expertus est dialecticae, aut particeps rationis:
Sed est particeps rationis:
Non est igitur expertus dialecticae.
Est coniunctionis copulatae negantia ab hoc disiuncto postremo non valde aliena: in qua tantum retinere licet unum, ut reliquum tollas, ut in eodem exemplo
Non est homo non est expertus rationis, et expertus dialecticae:
Sed non est expertus rationis:
Non est igitur expertus dialecticae. Et,
Non est homo non est dialecticus, et est particeps rationis:
Sed est particeps rationis:
Ergo est dialecticus.*

Principum igitur syllogismorum modi decem sunt, simplicium sex, coniunctorum quatuor: qui omnes quam cum naturali iudicio conspiciant consentiantque, una quaestio declarat, quae, aut certe (quod unum idemque valet, ei contraria) aientibus, negans negantibus modis omnibus ex uno eodemque argumento est conclusa: exceptis secundo, quartoque secundae speciei modis, in quibus tamen eadem conclusio quae in aliis, non tamen eodem, sed dissentaneo argumento concluditur. Quamobrem primi iudicii finem faciamus, omnisque veritatis explorandae regulam, syllogismum esse concludamus: qui cum de quaestione rem dubiam, quasi fluxam, & inconstantem materiam: de argumento fidem, veluti formam sumpsit: ex earum tum singulari per partes, tum universa per totum copulatione, propositae dubitationis statum confirmabit, & qualis sit quaestio verane, an falsa iudicabit.

Primus dialectici iudicii gradus haecenus ex-

positus est: secundus (qui sequitur) Collocationem tradit, & ordinem multorum, & variorum argumentorum cohaerentium inter se, & perpetua velut catena vincitorum, ad unumque certum finem relatorum: cuius dispositionis partes duae principes sunt, definitio, distributioque: res enim primum universa definienda, & explananda: deinde in partes diducenda est: tertium membrum in hac collocatione nullum est: quibus de rebus quid vetat SOCRATEM cum Protarcho, Philoeboque copiosissime disputantem audire? Nulla (inquit) est via pulchrior, neque esse potest ea una, quam semper unice dilexi: at illa me perpetuo fugit, deserit, destituit: Protar. Cedo quaenam ista est? Socrat. Quam verbis explicare, haud ita difficile est: usu vero, atque exercitatione consequi, difficillimum: quaecumque enim arte, & via inventa, descriptaque sunt: haec in lucem hominibus prodierunt via: animadvertite quaeso, quam dico. Protar. Dic obsecro. Socrat. Donum profecto deorum ad homines (ut mihi quidem videtur) per Prometheum quandam una cum clarissimo igne delapsum est: etenim prisca homines nobis praestantiores, diisque propinquiores haec nobis oracula tradiderunt: quod cum ex uno, & multis constent universa, quae aeterna, perpetuaeque sunt, in quibus terminata quaedam, & infinita rursus quodammodo vis est comprehensa: unam ideam in unoquoque generum sitam investigare nos oportet: quam cum erimus affecuti, deinceps duas, si modo subsint, perscrutari: si vero latius id pateat: tres, aut aliam quemvis numerum quaerere: & unamquamque generi subiectam speciem rursus eodem modo partiri: donec illud ipsum (quod primo loco definitum, comprehensumque est) non solum quod unum, multave aut infinita: sed quot, & qualia complectatur: quivis facile, & intelligenter assequi possit: infiniti autem ideam non prius ad multitudinem adhibere: quam quis omnem numerum inter infinitum, & unum illud (quod finitum est) medium cadentem perceperit: tum demum unum quodque eorum (quae in infinitum abeunt) omittere. Dii ergo (ut diximus) hanc nobis investigandi, discendi, docendi viam ostenderunt. Haec ille in Philoebo: ubi etiam docet, quemadmodum observatione contraria doctrinae primo collectae sunt & reperiatae. Iubet igitur Socrates in rebus (quae dissipatae sunt, & divulsae) conglutinandis, & certa ratione, (quemadmodum CRASSVS interpretatur) constringendis, ut finis primum definiatur, demonstreturque: deinde genera proponantur: generum partes subiiciantur: nec prius illa progressio conquiescat, quam ad infinitam individuarum partium multitudinem pervenerit. Ita duas ideas, quasi lineas, operis huius, Socratis sermone, alteram ultimam, & supremam: alteram citimam, & infimam: illamque termini, & unitatis, hanc multitudinis, & infinitatis Plato designavit; atque utramque

fectus praestat, ut etiam velint: sed id, quia volunt, credunt quoque. Historia etsi temporum gradus imitari vult, intra tamen hanc artem commodissime continebitur: & proposita rerum, distributaque summa intelligentius accipietur, & facilius memoriae tradetur: qualis apud Latinos una est FLORI singularis historia. Atque haec primaria secundi iudicii partitio est ex membris huius dispositionis accepta: secundaria quaedam ex adiunctis rerum, personarumque describi potest: rebus enim, personisque accommodari debet omnis oratio. Rerum itaque ut natura duplex est constantium, & aeternarum altera: altera caducarum, & inconstantium: sic orationis vis duplex erit: altera certam scientiam veritatis: altera fidei persuasionem afferet: qua de re, ut de maximis fere quibusque bonis, deus ille Philosophorum, Homerusque PLATO sic in *Timaeo* nos admonuit: *quoniam, inquit, in omni oratione cum his rebus, de quibus agitur, naturalis quaedam, & germana debet esse cognatio: cum de re stabili, & immutabili disputatur oratio talis sit: qualis sit illa: quae neque redargui, neque convinci potest.* Cum autem ingressa est effecta, & imitata simulachra: bene agi putat, si veri similitudinem consequatur: quantum enim ad id (quod ortum est) aeternitas valet: tantum ad fidem veritas. Erit igitur Platonis sententia iudicii secundi gemina ratio: altera certae, & nunquam fallentis scientiae: altera probabilitatis cuiusdam, atque prudentiae: prioris generis sunt omnes humanae doctrinae, si accurate sunt expositae: constant enim praeceptis universis, atque aeternis: secundi quotidianae contentiones hominum in iudiciis, laudationibus, consiliis, caeterisque rerum similium disputationibus: totumque magis est ex inventione, quam ex inventionis dispositione discrimen: nam si res constantes sunt, & aeternae: earum disputatio, explicatioque firmis, perspicuis, necessariis argumentis adiici debet: hic igitur definitiones rerum ex propriis, constantibusque causis: distributiones ex eisdem causis, & earum immutabilibus effectis, quales species sunt generum, & partes rerum integrarum: sed si res (de quibus agitur) sic & evenire, & non evenire possunt: quibusvis causis, vel effectis, vel adiunctis, vel dissentaneis contentos nos esse oportebit: ut si non quo volumus, tamen quo possumus progrediamur: nam ut HORATIVUS ait,

Est quodam prodire tenus, si non datur ultra.

Verumtamen leges hae catholicae, perpetuaeque esse non possunt: nam in primo genere saepe cogimur inopia firmiorum argumentorum, verisimilibus quibusdam rerum notis in definitionibus, & divisionibus uti, ut Physici in elementis explicandis nulla ipsorum causa, sed adiunctis quantitatibus, qualitatibusque solis utun-

tur: & in secundo nonnunquam necessaria, & constantia suppetunt: ut in CICERONIS orationibus reperies interdum causarum genera omnia tractata: ut *septima act.* Cybeae navis & finis, & efficiens, & forma, & materia adhibentur ad probandum eam non precio Verri, sed imperio praesto fuisse. Itaque una erit in tota praeceptione exceptio, quoad eius fieri possit: ut nec in primo genere verisimili, nec in secundo constanti probatione interdictum esse videatur: nec enim hoc secundo iudicio dialecticus tanquam deus, omnes rerum causas videre ad eventa demonstrandum potest: sed tanquam prudens, & callidus imperator praesentibus castris utetur, & modo causis eventa: modo eventis, adiunctis, dissentaneis causas investigabit.

Diximus de rerum varietate: personarum distinctio reliqua est: quae (si semper verissima sequi possemus) non magnopere hoc loco desideraretur: verum discipulorum ingeniiis (quibus ista scribuntur) frequenter accidit, ut opinio cum veritate certet: quae contentio plerumque magnos errores efficit: ad hanc igitur difficultatem explicandam praecepta pauca referamus. Hominum duo genera sunt: alterum ad ingenii libertatem, & veritatis amorem natum liberali, & ingenua institutione expolitur: quod rebus omnibus anteponat veritatem: alterum indoctum, & agreste, plerumque etiam controversum natura, & litigiosum: quod existimat summam esse laudem quovis modo contradicere: & in plana celebrique via maeandros, solitudines, flexiones, diverticula puerilium, & argutularum ineptiarum vel in eodem vestigio quaerere, ac persequi: malitque in stulta, pertinacique opinione millies errare: quam modeste, & constanter quid verum sit, exquirere: priori illi hominum generi (cui soli traduntur artes) ratio, veritasque una, non multorum variae opiniones proponantur: conspectam enim veritatem nudam, simplicemque sua sponte amplexabitur. Itaque nullis illi artibus novis opus est: viam rectam monstra: ingredietur, & insistet: alteri autem illi generi perturbatorum & depravatorum ingeniorum (si tamen veri demonstratio videatur aliquid assequi posse) docentis auctoritas plurimum suadebit: quam mereri opus est ante omnia prudentiae, scientiae, benevolentiae opinione: sed & ipso orationis genere, quod quo simplicius, constantius, sanctius erit: tanto plus habebit in docendo persuasionis, ac fidei: itaque in via illa perpetua definitionum, divisionumque color aliquis extrinsecus adhibendus erit ex primarum, & universalium rerum explicatione: accurata partium omnium confirmatione: & legitima, perfectaue ratiocinatione: quaestionis (si quid asperius habeat) praeteritione: hanc enim si praeviderit opinioni suae adversam pertinax ille (qui docetur) non aliter ex-

extimesceret, quam qui scalpellum medici, antequam vulnus curetur, aspexit: argumenta itaque saepe ante quaestionem propositam exponuntur: ut positis antecedentibus, & approbatae consequentia tutius, & certius offerantur: tales SOCRATIS fere sunt orationes contra sophistas differentis; si autem veritatis explicatio prodesse nihil poterit, agitanda sunt contraria: homines enim fere turpia magis fugiunt: quam expetunt honesta: & malorum vituperatione magis terrentur, quam bonorum commendatione excitantur: quamobrem in refutatione inanimum, & stultarum opinionum non solum obscurum explanando, anceps ambigui partitione dividendo, vitium captiosae conclusionis indicando, si nihil efficiat, si ab incertis, aut falsis profiscatur, si tota res initio neque definita, neque deinde distributa sit: non solum inquam, quod vanum, inutile, alienum fuerit, acriter repellendum, sed omnibus machinis exagitandum, vexandum, detestandum erit: caussae a suis principiis repetendae, subiiciendaeque ante oculos erunt: & ut occultae, dementes, ridiculae, flagitiosae fuerint: ita manifeste, prudenter, constanter, severe vindicandae, persequendaeque: eventa, quo progrediantur, quantum calamitatis habeant, adiuncta quid publicis, privatisque commodis obsint, summa contentione declarandum: comparanda contraria, & coniunctis rebus adversis dignitate cum infamia: commoditate cum detrimento, sapientia cum amentia explanandum: & velut e superiore loco concionandum, ut seipsos homines colligant, se suaque diligant, virtutemque ad quam cognoscendam, & amandam nati sunt, amplectantur: si vero quis tam misere, tamque pertinaciter fatuus erit, ut meridiano tempore noctem esse dicat, & claudat manibus oculos, ne solem videat, is nec confirmatione veri commonendus, nec refutatione falsi tentandus erit: frustra enim tam desperato morbo remedia quaerentur: & desperatis sapienter vetat Hippocrates adhibere medicinam; itaque bona cum venia dimittendus, & Musarum numini, sacro aliquo voto, commendandus: ut aliquando ad mentis sanitatem redeat: quoniam humano remedio tantum malum curari non potest; ex hac igitur ingeniorum, naturarumque varietate si quis Dialecticae deligendus auditor est: primus ille nobis optandus erit, cui nihil sit charius, nihil pulchrius, nihil amabilius veritate. Quamobrem hac modestia, & liberalitate, hac prudentia dialecticus instructus, & ornatus, ut sapiens in republica princeps populum rudem, & inconditum, si forte nactus sit, divisione tribuum, census aestimatione, descriptione centuriarum, & ordinum, bello, pacique decorum, & insignem: ita difficultum quaestionum, & obscurarum cognitionem perspicua, summaque rerum complexione, distributione princi-

pum, & primariarum partium prudenti, & in rebus, & in personis distinctione, & ad eius conditionem propriae interpretationis accommodatione, non solum perceptione, & memoria, sed iudicio, & aestimatione facilem, & illustrem efficiet: ut qua ille patriae dux, & gubernator suis ordinibus composito, & oculis perlustrato populo, civitatis suae copias & vires rectius, ac certius aestimabit: ita dialecticus recta illa, perpetuaque velut acie, res expositas ante oculos subiiciens, unoque obtutu lustrans, atque complectens, de facultate, & virtute rerum constantius, prudentiusque iudicabit. Ista est scientia, cuius laudem Platonius hospes magnifice, & splendide philosophanti tribuendam arbitratur: unam ideam per multas, singulasque seorsim positas longe, lateque fusam, & manantem, & multas quae diversae inter se sunt extrinsecus ad originis suae caput, & quasi fontem remeantes, & recurrentes cernere: haec artis est cum naturae sapientia, pulcherrima contentio: ista est praestantis, & membris animalibus constantis animalis idea, Socratis commendatione tantopere celebrata: quae non solum perfectam corporis figuram, & staturam habeat erecto sursum, & elato capite: pedibus apte cadentibus in terram, reliquis artibus ipsis inter se, & universo corpori congruentibus: sed liberali decorae compositionis specie, concinnaque suavitate, ac dignitatis moderatione ad se spectandum, amandumque moveat, & alliciat.

Postremus superest dialectici iudicii gradus in perspicienda scientiarum humanarum virtute & ad supremum rerum omnium finem referenda positus, ut laboris humani fructus possit aestimari, & optimus rerum omnium parens, atque author agnosci: in qua iudicii prudentia etsi sua quaedam, & propria sunt instituta, tamen ut secundus gradus a primo, sic tertius a secundo, atque ideo a primo confirmatur: si quis enim tantam rerum magnitudinem animo capere totam simul non possit, ne quid ipsa sibi varietas, ac moles officiat, aciemque mentis amplitudine sua perstringat, primum in brevi ratiocinationis quasi tabella quandam eius imaginem compri- met, deinde latius proferet, & complementibus artis integram, perfectamque formam coloribus exornabit: sic igitur primum ratiocinabitur: quae res opera sempiternae, divinaeque sapientiae tanta demonstrant, quanta nec vis, nec potestas humana cogitatione complecti, nedum virtute consequi possit: hae certe non solum in admirationem, cognitionemque Dei libenter homines adducunt, sed ad laudem eius, & religionem pene violenter attrahunt, artes vero, ac doctrinae omnes, quid nisi immensam rerum varietatem (quae ab optimo, maximoque Deo incredibili sapientia conditae sunt, & effectae) intuendo, & admirando persequuntur? omnis igitur

igitur labor, industria, contentio, dignitas, honor literarum, doctrinarumque omnium ad summae illius bonitatis, & aeternae potentiae maiestatem laude, iustitia, pietate complectendam adhortatur: quamobrem cum hanc artium summam Dialectica fecerit, primaque iudicii lege probaverit, secundi iudicii spatiis omnia singulatim diducet, artem unam quandam omnium artium conficiet, atque in his ordine collocatis infinitae divinitatis illius umbras, & imagines spectabit: quod uti facilius intelligi, perspicique possit, fingantur nobis homines in subterraneis, & obscuris antris educati, cervicibus, & cruribus ita devincti, ut in eodem semper esse loco, & ante pedes posita duntaxat intueri cogantur: pone quos a tergo procul ignea solis flamma suspensa sit: inter quam, & vinctos multae sint, & variae affabre, & antiquo artificio factae solis imagines, quarum variae, & multiplices umbrae in adversum (ut par est) longe ante oculos vincitorum facis illius splendore proiiciantur, vincti nihil praeter umbras videbunt, easque rerum nominibus (si loquantur) appellabunt: si vero quis eorum vinculis solutus sursum adducatur, & paulatim ad lucis aspectum perferendum exerceatur, non amplius umbras, sed imagines, tandem etiam eodem lampadis illius splendore duce, solem ipsum intentis oculis, & admirabilem in eo rerum magnificentiam magna voluptate conspiciet; posteaquam autem satis commode tantam rerum excellentiam, praestantiamque perviderit, in antrum gradatim, ne a tanto lumine repente in tenebras delapsus offendatur, seipsum referet, ut propinquos, & populares suos miseris vinculis liberet, & in illas quasi beatas insulas adducat; tum enim umbras tantummodo bonorum eos videre dicet, & ad ea quae sola, veraque bona sunt, excitabit; haec igitur haec explicandi gratia ficta sint; vinctos, umbras, imagines, solem, solisque lucem referamus; totam collationis similitudinem in nobis, in artium studiis, in cognitione coelestis, & divinae veritatis exprimamus: etenim vinctae sunt istae nostrates animae, & speluncis corporum tenebricosis irretitae, omnibus partibus illaqueatae, nec quicquam nisi subjectas exiguis sensuum fenestris umbras intuentur, fax altissimo superne defixa loco, aeternus, & beatus Deus est; splendor inde profectus, rationis humanae lux, & dialectica meditatio; imagines medio interiectae spatio, genera rerum, speciesque disciplinis, & artibus comprehensae: quarum tenues, levissimoque motu nutantes umbrae, sunt haec omnia, quae tangi, audiri, cerni, caeterisque sensibus percipi possunt. Quare agite, ignem hunc ab illa coelesti lampade demissum accendamus, vinculis liberemur, sursum ab his umbrarum tenebris erumpamus, imagines, veritatem meditemur; cumque Philosophia, & sa-

pientiae studium tripertito in Dialecticam, Physicam, Ethicam disciplinam a Philosophis distribuatur, nobis Dialectica dux adhibeatur, quae a sensibus mentem, & a consuetudine cogitationem revocet, imagines suo lumine in Physicis, & Ethicis, quinetiam in seipsa primum demonstret.

Principio igitur cum oculorum suorum aciem intenderit, primas sociarum artium Grammaticae, & Rhetoricae virtutes spectabit, atque ab his divini luminis investigandi ducet initium; cum enim Aristarchum, Apollonium Grammaticos, Demosthenem, Ciceronem Oratores, Zenonem, Platonem dialecticos excellentes fuisse audierit: cum se ab inchoatis illis umbris ad aeternas absolutasque ideas extulerit, multo praestantiora omnia excellentioraque agnosceret; admirabitur enim tam paucis literarum generibus infinitam vocum multitudinem comprehendere, comprehensionem singularum tam accurate, tamque diligenter explicari, tam certa consuetudinis observatione, & lege coniungi, tamque ad naturae sensum moderato sono pronunciarum? deinde vero longe mirabilius opus aestimabit, omnem rerum varietatem pari dicendi varietate, certisque troporum, figurarum, numerorum formis assequi, humilia summissae, mediocria temperate, summa graviter exprimere, audientium mentes omnibus modis tractare, conciliare, alienare, placare, commovere, excitare, remittere, quo velis impellere, unde velis deducere. Sed cum haec omnia Dialectica libenter admirabitur, tum in seipsam conversa vehementius incipiet admirari, & divinae mentis imaginem non divinam non poterit arbitrari: fontes omnium rerum investigandarum definitis spatiis notatos, ac descriptos ostendit: constantissimas iudicandi leges institui, ut hominum nec diligentiam effugere, nec iudicium fallere quicquam possit, atque ab imaginibus si Dialectica tollat oculos altius, quos in illo hominum parente, quantos, quam inenarrabiles, sapientiae thesauros inveniet? hominibus (qui vix minimam beatissimi illius fulgoris scintillulam obtinent) concessum est, tam multas res animo complecti, oratione non intelligentibus interpretari: quam multis quamque infinitis partibus in illa divina mente maius atque amplius intelligi necesse est? hae sunt Poetarum Musae quae patris Iovis (ut ait HESIODVS) magnam atque altam mentem iucundissima voce delectant, canuntque quae sunt, quae erunt, quae fuerunt. Itaque cum hos clarissimos divini luminis radios Dialectica perviderit, totum hoc orationis, & rationis instrumentum, quinetiam singulares hominum mentes, id est, imagines, atque umbras multo perfectiore, & pleniore intelligentia pervidebit; itaque cum in hoc rationis, & orationis instrumento clarissimos divini luminis radios Dialectica deprehenderit, tum se ad singulares

lares hominum mentes, id est radorum illorum micantes igniculos referet, & umbras illius aeternae veritatis in suis operibus multo perfectius, & plenius agnoscet; atque hoc introitu ad caetera patefacto, hac eadem via, in Physicis rebus impressa veritatis illius vestigia persequetur; nihil enim fere est, quod oculis, quod auribus, quod caeteris sensibus in singulis naturis cognosci quodammodo non possit; at cum naturam materia, formaque constantem, naturaeque partes, tum principes, terram, aquam, aërem, ignem: coelum (si forte quid aliud a quatuor primis illis corporibus putabit) tum ex his ortas seu stolidas, vitaeque carentes lapides, metalla, colores, ventos, tempestates: seu viventes, animatasque stirpes, belluas, homines, earumque rerum omnium distincta genera, partesque: cum haec inquam, oculis suis subiecerit, & imagines istas viderit: si se ad umbras forte referet, an existimabit tam praeclarum, tamque mirabile opificium (quod quanto consilio confectum sit, nullum hominis consilium possit assequi) prudentia nulla constare? etenim quid singularis universitatis pulchritudo, quid terra undique aequabiliter conglobata, vestita floribus, fontibus irrigua, infinitis animantium generibus culta, & habitata: quid mare partibus omnibus in terram vergens, eamque amice complectens, & magno ditionis suae iure terrestrium animantium salutem cedens, insulis varium, littoribus amoenum, innumerabili piscium multitudine refertum: quid terrae, marique continuatus aër, tum concretus in nubes, & contractus, unde imbres, frigora, tonitrua, grandines: tum coeli ardore tenui temperatus, unde salutaris, & vitalis spiritus animantibus praebetur; quid aërem complexus aether igneos illos aeternorum luminum oculos incendens, suum retinens ardorem tenuem, & summa caloris temperie moderatum: quid inquam, haec mundi principia, nonne praepotentis Dei, id est, authoris, & parentis sui bonitatem, prudentiam, sapientiam in his imaginibus ostentant, & quanta significatione possunt, praedicant? quid (ut caetera ex his effecta praetermittam) corporis humani fabrica, quid e coeli regione delapsus hic animus, quo loquimur, disputamus, ratiocinamur, temporum praeteritorum cum praesentibus, & praesentium cum futuris, & omnium inter se collatione dii quidam mortales esse possumus: quid, inquam, harum rerum cognitio non hominum cogitationes extollit? non tantarum patrem rerum animo complecti, eiusque sanctissimum numen, pia, religiosaque veneratione mentis adorare cogit? Hic nostri MARONIS est ille spiritus, illaque mens: de qua sic in *Aeneide*,

Principio coelum, ac terras, camposque liquentes,

*Lucentemque globum lunae, Titaniaque astra
Spiritus intus alit: totamque infusa per artus*

*Mens agit molem, & magno se corpore miscet:
Inde hominum pecudumque genus, vitaeque volantum:*

Et quae marmoreo fert monstra sub aequore pontus.

Hic Platonius mundi est animus, haec Stoica providentia est, procurans coelestia maxime, deinde in terris ea, quae pertinent ad homines; ab hac igitur tantarum rerum admiratione, & contemplatione cum Dialectica ad imagines, atque umbras revertetur, quibus oculis, quam acutis, quam lynceis multa deprehendet, quae prius ignota praeterierat: age vero Physicis regionibus ingentibus peragratis eadem lux Dialectica perfectiores imagines perscrutetur: Mathematicas artes ingrediatur: quas pro quantitatis natura distributas, Arithmetica discretas: Geometriae continuas principes videbit: haec namque postea Astronomiam, Musicamque pepererunt: constantes enim coeli cursus, & aequabiles admiratae, Geometria immensam coeli vastitatem certis locorum intervallis terminando: Arithmetica dimensos spatios illis motus numeris definiendo, Astronomiam: mox inde carminis gratia, cantusque voluptate commotae Arithmetica sonorum differentias addendo, subducendo, partiendo, multiplicando, conferendo, Geometria intervalla distinguendo, tempora metiendo, Musicam genuerunt: itaque cum has disciplinas lumine suo Dialectica lustraverit, quanto iam plenius naturalium principia rerum, & umbrarum illarum causae cernentur? quanto iam longius a sensibus cogitationes abstrahentur, & imagines coelestis sapientia propius aspicientur? Deique opera in illis umbris, eiusque maiestas in his imaginibus uberius agnoscetur? Arithmetica enim primis numerorum notitiis sibi divinitus insitis ornata, non minus illustrem ad infinitam rerum confusionem distingendam, & varietatem comparandam, explicationem habet: quam ad aciem mentis acuendam, & ad divini solis aspectum convertendam, suavem, & nobilem intelligentiam, Geometria, cum mentem ab his crassis, concretisque corporibus in intimos animi, secretosque recessus abducit: tum naturae formas, species, situs, magnitudines, lineamenta, singulari artificio, scientiaque certissima demonstrat; Astronomia deorum domicilium complexa, effectrices caeterarum rerum causas attulit, hinc nascendi, moriendique vicissitudines esse docuit: hinc commutationes temporum quadripertitas ad maturitatem frugum, & temperationem corporum aptas deduxit: hinc etiam caereas animorum nostrorum species formatas, & impressas agnovit: hinc naturarum omnium (quae gignuntur, & intereunt) principia, & causas accipit: itaque cum caetera, tum hoc maxime praedicabile, & gloriandum Dei omnipotentis opus mirabiliter aperuit, & tanti artificis

tificis industriam in hoc uno opere contemplandam proposuit: Musica (ut Platoni placuit) Astronomiae germana, atque simillima non solum honestam animi remissionem, iucundamque turbulentarum molestiarum quietem parit: sed coelestium imitatione conversionum cognatas humanae mentis conversiones, vagas, & errantes, componit: perficitque ut illa ipsa mentis intentio, velut in canu, & fidibus, sic ex rationis agitatione, & natura concordans modos tanquam in cantum sonos faciat: qui ergo, quantas divinae sapientiae, & quam synceras imagines Mathesis philosophis animis ostendit? qua via propius in hac mortalitatis illusionem, ad immortalis naturae conditionem accedimus? hominem insolitis, perturbatisque corporis tenebris obcaecatum dolemus? Mathesis in eo lumine constituit, ut innumerabilem rerum multitudinem modis numerisque distinguat: hominem corporis exigui, velut carceris angusti custodia constrictum querimus? Mathesis liberat, seu potius hominem hac mundi universitate maiorem reddit: ut eam, cuius vix millies millesimum punctum dici potuit, totam oculis ipsa multo grandioribus, aspiciat: hominem a coelesti possessione in ultimas mundi partes abiectum, & a patria extorrem, exulemque misereamur? Mathesis in avitam, patriamque coeli haereditatem restituit: tabulasque tam preciosae possessionis (quibus temporum vices, momentaque certis characterum notis designantur) non solum interpretatur, sed diis ipsis authoribus addicit: hominem maximis, & turbulentis cupiditatum motibus misere iactatum lamentamur? Mathesis tranquillitatem parit, & discordes animae motus harmoniae suavitate temperat, & ad concordiam rationis imperio consonantem redigit: quam coeleste, quamque deorum proprium est, cum in tenebris caecus erres, in amplissimo lumine omnia numerare? cum in uno loco vinctus tenearis, omnes regiones celerime, liberrimeque peragrare? cum exules, in media patriae luce versari, cum agiteris, statum tenere? hanc tantam homini, id est, umbrae virtutem cum imagines istae tribuant, quid in ipsa veritate arbitramur futurum? non oratione hic opus est: nulla enim orationis tanta vis est, ut vel minimam tam beatæ mentis partem possit adumbrare dicendo: animis hic opus est, qui liberrimam, & per omnes mundi partes aequabiliter fufam sphaeram illam Pythagoreorum speculentur, cuius centrum sit ubique, circumferentia nusquam. Atque cum haec tanta sint, quanta certe sunt, ut in his umbrarum simulachris, atque imaginum formis immensam rerum omnium parentis Dei liberrimamque potentiam, & animos nostros ex quadam eius particula decussatos ostendant, tamen cum ad monita, praeceptaque de vita, & moribus Dialectica pervenerit, & Aristidis iusti-

ciam, Catonis severitatem, Fabritii continentiam, nostrorum vero heroum cum in omni genere virtutis laudem, tum mirabilem in asserenda Christianae pietatis religione patientiam, fortitudinemque perspexerit, longe perfectissimas imagines inveniet: nam cum proximo ingressu secundi iudicii lumen accenderit, & ultimum, supremumque vitae finem, naturae congruenter, convenienterque, id est fortiter, iuste, liberaliter, moderate, prudenter, religiose vivere perspexerit: si has inchoatas virtutum imagines ad consummatam veritatem retulerit: quantam divinitatis speciem consequetur? animis nostris igniculos divinitus insitos agnoscat, alios ad laborum, periculorumque patientiam, alios ad eas res (quas habeas) largiendum, & cum aliis communicandum, alios ad societatem hominum, concordiamque retinendum, alios ad effrenatas libidinum voluptates, & illecebras domandum, alios ad omnium artium, scientiarumque studium: harum itaque laudum perfectissimas in illa prima mente, & constantissimas causas (unde haec simulachra sumpsimus) Dialectica statuet, ut si mortalium omnium, qui sunt, fuerunt, erunt, virtutes unum in locum conferantur, atque ex his omnibus unica virtus efficiatur, admirabilem quidem, & maiorem quam dici, cogitari possit, esse necesse est: vix tamen, ac ne vix quidem vel minimam tantae divinitatis umbram imitabitur, ut infinitis partibus quiddam praestantius, & excellentius in Deo sit aestimandum: quamobrem cum ex caeteris, tum maxime ex his, & universis imaginibus virtutum, & umbris imaginum singularibus longe sapientissimum, providentissimum, liberrimum, optimum universitatis artificem, rectoremque iudicabit, qui beatissima luce nostros animos illuminarit: ut cum artium omnium, scientiarumque potestates, velut in conventum aliquem celebrem, & solennem vocaverimus, singularumque provincias, officia, munera, ditiones recensuerimus, umbras, & imagines immensae virtutis admirati, ad eam convertereremur, amaremus, coleremus: deinde in speluncas nostras, id est, ad imperitos, & ignaros reversi stultas de his bonorum umbris contentiones, bella, cupiditates accusaremus: amicos imprimis, deinde etiam alienos, quin etiam inimicos, quoniam nostri generis (ad quod universum adiuvandum, & amandum nati sumus) animantes sunt, ad veras illas, & aeternas opes invitaremus, quas ille ipse bonorum omnium opifex, & effector, fortibus, iustis, liberalibus, moderatis, sapientibus, religiosis animis amplissimo, munificentissimo dono proposuit.

Cum igitur hoc modo Dialectica animum ab hisce crassis sensuum umbris avocaverit, omnesque Philosophiae regiones peragraverit, in eis suo quibusque ordine descriptis ideas illius sem-

piternae veritatis (quas in obscuris umbris occultas, & reconditas vix per involucra conspiciendi potestas fuit) clarissimas demonstrabit: tum sursum altius ad earum vivum, & archetypum exemplar excitabit: tum ad intermissas umbras per interpositas imagines revocabit, ut hac umbrarum, imaginumque meditatione confirmatus tandem animus infinitam illam mentem videat, & non videntibus ostendat; hic enim studiorum, vigiliarum, doctrinarum modus statuendus est: huc artes omnes traducendae sunt, & convertendae, ut illum ipsum veritatis fulgorem, cuius umbras, & imagines erant persecutae, summo pietatis ardore contemplantur. Hi tres sunt dialectici iudicii gradus, per quos de rebus omnibus (quae in dubitationem caderent,) iudicium fieri possit: primo quid sit verum, falsumve quaeritur, secundo res varia, multiplexque clarius exponitur, tertio quantum homini de Deo literis humanis nosse fas est, tantum cognoscitur; reliqua nobis est iudicii non nova quidem doctrina, sed certe nec iniucunda, nec inutilis accessio, memoriae confirmandae admonitio est, quae iudicii gradus, perinde ac umbra lucente sole corpus sequitur: ut enim Rhetorum omnium praecepta perlegas, quae de memoriae arte tradita sunt, nihil ordine certius, & fidelius: nec porro ordinis ullam meliorem doctrinam reperies, quam quae in iudicio descripta est, ubi tum unius, tum multorum argumentorum dispositio clarissimo, & constantissimo partium ordine tractatur: in pleno enim syllogismo propositio, assumptio, conclusio est: in longa diversarum rerum disputatione partitio duorum, aut plurium membrorum, quae deinceps ordinatim disputantur, ut cum mens huius ordinis artificio instructa totum rerum corpus ita digestum meminerit, singularum partium sententias memoria facile consequatur; sed de hac umbra iudicii satis. Primae partitionis tertia pars reliqua est: sic enim primum proposuimus, differendi facultatem natura, arte, exercitatione perfici: de natura, & arte breviter, sicut erat institutum, diximus: exercitatio itaque una restat, quae artis praecepta in opus educat, & vim praeceptis inclusam exemplis effingat, & exprimat: in qua quantum insit ad bene differendum momenti, dici posse equidem vix arbitror: si quis enim eximiae pulchritudinis animalia in aulaeis picta spectaret, atque in ipsa spectandi admiratione cum esset, ea repente excitata prosilirent, viventiumque motus, gestus, certamen etiam aliquod exhiberent: quanta iam esset, & quanto perfusa gaudio spectanti laetitia? ita si quis artis tam nobilem, tamque humanitatis propriam descriptionem contemplantus, usum aliquem, viventemque actum desideret, atque in ipso desiderio doctrinae, velut artus animari, suaque sponte moveri aspiciat, protinusque ita comparari, ut Palladis alicuius

instar occultissimas res aperiat, consulentibus summa prudentia respondeat, res controversas disceptet, perturbatis ordinem, obscuris lucem adferat: qua voluptate haec ipsa contemplantis animus gestiet? qua laetitia exultabit? haec porro miracula nobis exhibebit exercitatio, languentes, & sopitos artis sensus excitabit, calore viventis sanguinis, motuque ratiocinantis spiritus animabit: summa igitur, ac prope sola differendi virtus est in exercitatione, quae interpretatione, scriptione, dictione continetur: interpretationem voco Poëtarum, Oratorum, Philosophorum, omniumque artium, & excellentium scriptorum lectionem, auditionem, & ad instituta Dialecticae artis explicationem: quae pars maxime necessariis praeceptis instructa est, nihil tamen a priorum traditione dissidentibus: retexta enim quaedam ars est, & per omnium progressionum gradus repetita: quae spectari iubet velut Architectonica, operis confecti formam, omnibusne locis ad artis legem, & regulam conveniat, an ideam praeceptis monstratam penitus exprimat, omnibusque omnium partium numeris absolvat: atque haec diligentia (ut dixi) in scriptis alienis intuendis, & explorandis praecipuam laudem habet.

Primum igitur interpretatio, quod explicandum assumpsit, a capite retextet opus univsum, quaestionem cernet, quae differenti proponitur: ut si MARTIALIS illud epigramma sumpsit interpretandum:

Esse quid hoc dicam, quod olent tua basia myrrham:

Quodque tibi est semper non alienus odor?

Hoc mihi suspectum est, quod oles bene Posthume semper.

Posthume non bene olet, qui bene semper olet.

Quaestionem primum eruet, quae sic est (an male Posthumus oleat) ubi vero quaestio provisa fuerit, quae diligentia artis praecessit, eius opus prius explorabit: argumentum igitur primo requiret, quoniam inventionis in differendo prima cura est, argumentum autem est (*bene semper olere*) quod ad proprium genus inventionis relatum, ex adiunctis mali odoris erit: quod accidat frequenter, ut male olentes unguentis depellant odoris foeditatem: hic autem unum omnis orationis commune vitium cavendum imprimis est, ambiguitas, & fallax ancipitis sensus significatio: qualis pestifera, & exitialis *Cecinnae* fuit, quem populus Romanus similitudine nominis (sic enim appellabatur unus e Caesaris intersectoribus) inductus crudeliter necavit, discerpitque, cum Caesari tamen esset amicissimus: hanc itaque tam periculosam fraudem cum in argumento explorando vitaverimus: maxime atque accuratissime cernenda erunt ea vitia, quae virtutes argumentorum videntur imitari: ne ut causae proponantur, quae causae non sint: ut apud eundem libro quinto,

*Cum sitis similes, paresque vita:
Vxor pessima, pessimus maritus:
Miror non bene convenire vobis.*

Videntur hic esse causae amoris, quae dissidii causae sunt: quemadmodum & *secunda Philippica* CICERO falsis Antonium causis usum esse reprehendit: at quemadmodum (ait) me coarguerit homo acutus recordamini: Caesare interfecto, inquit, statim cruentum alte attollens M. Brutus pugionem, Ciceronem nominatim exclamavit: atque ei recuperatam libertatem est gratulatus, cur mihi potissimum, qui sciebam? vide ne illa causa fuerit appellandi me: quod cum rem gessisset consimilem rebus his (quas ipse gesseram) me potissimum testatus est, se aemulum mearum laudum extitisse: atque ex his fallaciis frequentes sunt MARTIALIS ioci: ut in Rhetorem libro quinto ex effectis,

*Extemporalis factus est meus Rhetor:
Calphurnium non scripsit, & salutavit.*

Hic poeta sumpsit velut effecta eloquentiae, quod sine scripto Rhetor ille Calphurnium salutasset: sic eiusdem est ex captiosis paribus in Codrum eodem libro,

*Quod alpha dixi Codre penulatorum
Te, nuper aliqua cum iocarer in charta:
Si forte bilem movit hic tibi versus,
Dicas licebit beta me togatorum.*

Paria videntur alpha penulatorum: beta togatorum: quia sunt affines alphabeti literae: cum illa principem, vel primum: hac nihil, aut secundum significemus: ita CATVLLVS de *Quintia* captiosam partium enumerationem notavit:

*Quintia formosa est multis: mihi candida, longa,
Recta est: haec ego sic singula confiteor:
Totum illud formosa, nego: nam nulla venustas,
Nulla in tam magno corpore mica salis.*

Et totum aliquando specie decipit: ut malus poeta Cicero, ergo malus: totum enim videtur ad partem conferri: cum longe secus sit: interdum definitio non confecta in suas leges est, sic *Philippica prima* CICERO falsam definitionem gloriae refellit: illud magis vereor (ait) ne ignorans verum iter gloriae, gloriosum putes, plus te unum posse, quam omnes: & metui a civibus, quam diligi malis: quod si ita putas, totam ignoras viam gloriae: charum esse civem: bene de republica mereri: laudari, coli, diligi, gloriosum: metui vero, & in odio esse, invidiosum, detestabile, imbecillum, caducum: nullum autem genus argumenti veri est, cui captiosum, & fallax non sit aliquid oppositum: & falsorum numerus multo maior est, quam verorum argumentorum: sed aestimari falsum debet ex veri lege, & natura: ut si dubites, an acceptum argumentum sit causa, ex causae definitione cognosces, & in caeteris similiter: saepe autem ex definitionibus argumentorum trahuntur quaedam ipsorum leges: ut causa

praecedat effectum: subiectum esse potest sine adiunctis: dissidentanea non conveniunt: eodemque modo in reliquis argumentis omnibus: quae leges quid firmitatis habeant ad probandum, syllogismi regula declarabit: ita CICERO *quinta Tusculana*, ex vi, & natura contrariorum disputat. Quid (ait) cum fatentur satis magnam vim esse in vitiis ad miseram vitam: nonne fatendum est eandem in virtute esse ad beatam vitam? contraria enim contrariorum sunt consequentia; argumento contrariorum CICERO probaverat, beatam vitam esse in virtute, quia misera esset in vitiis: deinde id ipsum lege confirmavit argumenti, quod contrariorum ea natura sit, ut sint contrariorum consequentia: eiusdem argumenti legem multo vehementius, sed paulo aliter *secunda Philippica* tractavit, his verbis: tam autem eras excors, ut tota in oratione tecum pugnares: ut non modo non cohaerentia inter se diceres, sed maxime disiuncta, atque contraria: ut non tanta mecum, quanta tecum tibi esset contentio: vitricum tuum in tanto scelere fuisse fatere: poena affectum querere: sic dissimilitudinis legem *secunda Agraria* adhibuit: audes etiam, Rulle, mentionem facere legis Semproniae: nec te ea lex ipsa commovet, tales viros illos triginta quinque tribuum suffragio esse creatos: cum tu a Tyberii Gracchi aequitate, ac pudore longissime remotus sis? id quod dissimillima ratione factum sit: eodem iure putas esse oportere? sic in caeteris omnibus argumentis confirmandis vis ipsorum, naturaque potest adhiberi. Hac itaque ratione cum quaestionem, quaestionisque argumentum interpretatio diligenter exploraverit, ex argumenti, quaestionisque coniunctione triplicem factam connexionem, propositionem, assumptionem, complexionem (in qua quaestio conclusa est) investigabit: ternariumque numerum illum severissime exiget: ut in epigrammate proposito, propositio ultimo loco est,

Posthume non bene olet, qui bene semper olet.

Assumptio est primo loco cum significatione quaestionis,

Esse quid hoc dicam, quod olent tua basia myrrham?

Quodque tibi est semper non alienus odor?

Conclusio verbis propriis expressa non est: sed repetita assumptione facete significata,

Hoc mihi suspectum est, quod oles bene Posthume semper.

Si tamen plures sint, paucioresve pronuntiationes, non protinus rem damnabimus: nam si plures sint, possunt esse partium probationes: vel exornationes: quales fere sunt omnium accuratarum disputationum syllogismi: cum propositio, assumptioque confirmantur, aut exponuntur, ut in eodem,

*Quid te, Tucca, iuvat vetulo miscere falerno
In Vaticanis condita musta cadis?*

Quid tantum fecere boni tibi pessima vina?

Aut

Aut quid fecerunt optima vina mali?

De nobis facile est: scelus est iugulare falernum:

Et dare campano toxica saeva mero:

Convivae fortasse tui meruere perire:

Amphora non meruit tam pretiosa mori.

Propositio est in penultimo disticho exornata repugnanti:

De nobis facile est: scelus est iugulare falernum:

Et dare campano toxica saeva mero.

Accessit eiusdem propositionis expolitio altera item ex repugnanti:

Convivae fortasse tui meruere perire:

Amphora non meruit tam pretiosa mori.

Assumptio primo loco est:

Quid te Tucca iuvat vetulo miscere falerno

In Vaticanis condita musta cadis?

Expolitio sequitur ex adiuncto, quod ipsum ex contrario adverso augetur:

Quid tantum fecere boni tibi pessima vina?

Aut quid fecerunt optima vina mali?

Conclusio deest: addatur igitur hoc modo, & breviter concludatur,

Falernum malis vinis permiscere, scelerati hominis est:

Tucca vero permiscet falernum vinis malis:

Est igitur Tucca sceleratus.

Quapropter ad hunc modum discernendae erunt orationis vires ad iudicium de sententia comprehensa faciendum.

Vis autem praecipua, commoditasque syllogismi est in longioribus disputationibus resolvendis, retexendisque: ut cum in perpetuae orationis partibus syllogismos multos distinxeris: uno summam totam (ut plerunque ex sese, sed multis ornamentis amplificata comprehensa est) omnibus detractis amplificationibus, notatis tamen capitibus argumentorum succincte complectare: sic *Miloniana* CICERONIS in unum Dialecticae ratiocinationis vinculum est inclusa, *Sceleratum hominem licet interficere:*

Vt populi, ut iudiciorum, ut Senatus, ut Deorum, ut legum autoritas declarat: maxime vero cum vi vis illata defenditur: ut Marii iudicium, ut naturalis, & humana lex testatur: nec Senatus, nec populi leges dissentiant:

At P. Clodius homo sceleratus insidiarum vim paravit, utilitate, odio, improbis moribus, spe impunitatis impulsus, quod ipsius & voce, & factis intellectum est: sceleratum vero fuisse, eius facinora in deos, atque in homines arguunt:

Iure igitur caesus est Clodius: hoc modo Cicero Milonis defensionem disposuit.

Cum autem totum corpus orationis syllogismum non impleverit: est nihilominus eius summa ad normam illam conferenda: ut exploratius intelligatur; sive enim ars, sive sermo, sive altercatio, sive alia quaevis oratio scribatur, quanvis perpetuo cursu tractanda, atque exponenda sit: vis tamen generis universi, singularumque par-

tium natura (si dubitationis aliquid habeat) syllogismi conclusione probanda erit, & confirmanda: cuiusmodi & in hac (quam perpetua secundi iudicii via tradimus) disciplina fuerit: illustretur enim haec quoque utilitas exemplis pluribus: nam si forte totam rem penitus non percipias, hac una ratiocinatione summam explicare, & complecti licebit: doctrinae differendi proprium est, omnes res explicandi, atque interpretandi instrumentum: differendo enim, & ratione utendo nihil tam perturbatum, quod non illustretur: nihil tam obscurum, quod non declaretur: Dialectica autem differendi doctrina est: tradit enim vias inveniendae fidei, & rationis ad expositionem rerum, atque explicationem accommodatae: deinde constantem regulam praescribit, normamque instituit, qua rationes inventae disponantur, ac res dubiae iudicentur. Est igitur Dialecticae rerum omnium explicandarum artificium, atque instrumentum proprium: ita vides totam Dialecticam uno syllogismo conclusam: sic & breviores sententiae hac eadem syllogismi lance ponderandae sunt, quamvis aliquid desit: ut in fine *primi Bucolici Virgiliani*, ubi Tityrus invitatur hospitio Meliboeum: propositio deest,

*Hic tamen hac mecum poteris requiescere nocte,
Fronde super viridi, sunt nobis mitia poma,
Castanae molles, & pressi copia lactis.*

*Et iam summa procul villarum culmina fumant:
Maioresque cadunt altis de montibus umbrae.*

Quaestio primo loco est:

*Hic tamen hac mecum poteris requiescere nocte:
Argumentum ex adiunctis loci, fronde super viridi: & personae,*

Sunt nobis mitia poma,

Castanae molles: & pressi copia lactis: & temporis,

*Et iam summa procul villarum culmina fumant:
Maioresque cadunt altis de montibus umbrae.*

Assumptio itaque est perpetua sine propositione: quae si addatur, ratiocinatione plena quaestionem facilius aestimabis hoc modo: Commode possis apud eum requiescere: cui lectus sit viridi fronde stratus: cui sunt mitia poma, castanae molles, & pressi copia lactis: praefertim cum nos appetat:

Adsunt autem nobis haec omnia:

Hac igitur mecum poteris requiescere nocte.

Itaque & detrahendum est, quod superat: ne quid offundat tenebrarum in iudicando: & addendum, si quid deest, & ad ideam artis comparandum: secus lesbiam quandam regulam praescriberemus: quae non ratione, & lege opus aestimaret, sed rationem legemque opere definiret: sit igitur in interpretatione prima haec cura, ut quaestio, & argumentum, deinde tria proloquia ex illis confecta videantur, deinceps postremum est, ut quaestionem veram, falsamve decernamus: quod ad partium singu-

singularem primum, deinde ad totius universam collocationem pertinet: hac enim duplici ratione quaestio (quae dubia prius erat) aestimatur: prior autem ratio ad propositionem, & assumptionem pertinet: in quibus illud ante in argumentis expositum vitium (Amphiboliam dico) cavendum maxime est: est enim mala valde bestia, & quae saepe ancipiti sensu distractum iudicium conturbat: haec duos summos reges in fraudem, calamitatemque impulit, Croesum, Pyrrhumque. Croesus enim Lydiae rex cum Apollinem de bello adversus Cyrum, Persarum regem consulere, hoc oraculo deceptus est,

Croesus Halym penetrans, magnam pervertet opum vim:

Credidit enim Croesus, cum Halym fluvium Cappadociae traiecisset, se hostium magnas opes perversurum, pervertit suas: & Pyrrhus Epirotarum rex, cum eundem consulere Apollinem de bello Tarentino contra Romanos, similis ambiguitate responsi delusus est,

Aio te Aeacida Romanos vincere posse:

Credidit se Romanos victurum: victus est a Romanis, hanc igitur tam immanem belluam cum caverimus, doctrina hic nulla requiritur, sed natura ipsa audienda est, cuius iudicium in his duabus partibus, propositione, & assumptione solum est, artis prorsus nullum: nisi enim propositioni, & assumptioni ratio, sensusve sua sponte assentiatur, nihil ars possit adjuvare: ut in hac re una facile percipiatur, quam sit Dialectica naturalis, artificiosa praestantior: quamque naturam imitetur ars, assequatur nunquam: est quidem certe iudicationis huius universae ratio magno cuidam templo simillima: ut enim illic occultiora duntaxat adyta collucescente caereo, aeditiores autem arae, delubra, fastigia multo magis splendore solis illustrantur, ita Dialecticae artis aestimatione sola conclusionis veritas: propositio autem, & assumptio multo magis naturali quodam sensus, mentisve ampliore lumine cernuntur, ac ne ipsam quidem conclusionem aestimare artis tam est, quam naturae: ars enim ex naturali propositionis, atque assumptionis lumine scintillam quandam ad illuminandam complexionem, quasi precario accipit: tam est humilis doctrina, si cum naturae amplitudine comparetur, ut mirum nihil sit magna saepe ingenia suapte natura sentire, facereque melius, quam alterum possint docere: quod si de propositione, vel assumptione, naturae dubium, vel instituto contrarium iudicium fuerit, eius partis nova quaestio existet, novoque probanda argumento. Quamobrem singularum enunciationum veritate, naturali iudicio ponderata, interpretatio ad dispositionem argumenti transferenda est, ut universae collocationis constantia cognoscatur: nec nova hic ulla praecipitio est: sed ex simplicis, & coniunctae ratiocinationis

doctrina, genus primum, deinde species deprehendatur: ut in primo illo MARTIALIS epigrammate relatus syllogismus est: propositio enim relationem habet, is, qui,

Posthume non bene olet, qui bene semper olet.

Et cadit in tertium modum primae speciei simplicis, hoc modo,

Quicumque bene semper olet, is male olet:

Posthumus bene semper olet:

Posthumus igitur male olet.

Quamobrem cum argumenti cum quaestione coniunctionem, & coniunctionum copulationem erimus assecuti, indubitatum iudicii legem erimus assecuti: qua velut aurum igne, sic dubitationis fides exploretur, & probetur: regulam enim habebimus descriptam perpetuae, & nunquam fallentis veritatis: ad cuius numerum, quadrumque cum institutam disputationem redegerimus, iudicium de quaestione certissimum faciemus: interpretatio inventionis primique iudicii ita se habet: in secundo autem iudicii gradu simillima ex partis huius praecipitio animadversio erit: cum enim artem aliquam explicandam sumpserit, finem caeterasque causas summa definitione comprehensas requirit: subiectas res paucis generibus notatas. Atque in partibus singulis, antecedentis interpretationis diligentia adhibita ad hanc exercitationem primo notas, & illustres artes, Grammaticam, Rhetoricam, Dialecticam, id est, se ipsam explicabit: Grammaticam scientiam recte loquendi, membra Orthographiam, Etymologiam, Syntaxim, Profodiam videbit ad Dialecticae normam convenire: in Rhetorica non idem erit: assumpsit enim doctrina illa, quicquid utile sibi iudicavit: suumne, an alienum, non valde laboravit: sed eam partem amicissimus studiorum socius, consorsque laborum meorum, AVDOMARVS TALEVS illustrabit: Dialecticam ut legibus illis explicet haec ipsa, de qua loquimur, interpretatio, in solis *Institutionibus* nostris materies erit: ab his igitur primis artibus profectos Poetas, & Oratores deinceps, enarrabit: nec tantum bene scriptas orationes, sed vitiosas interdum ad huius exercitationis utilitatem declarabit: ut SOCRATES apud Platonem in *oratione Lybiae* (quam Phaedrus unice commendabat) multa vitia notavit, quod nihil definiret, nulla partitione uteretur: qua exercitatione nos ipsi quoque sumus usi, ut *Animadversiones Aristotelicae* planius loquentur: atque his primis studiis ita perspectis, & exploratis, naturalium rerum magnificam, & copiosam scientiam eodem modo ponderabit: Mathematicas artes examinabit: Geometriam, dii saxint, ut aliquando constituat, definiat, distribuat in partes, singularum proprias affectiones coniungat, usum institutionum omnium ostendat: quod tantum bonum si poterit assequi, Astronomiam deinceps licet impeditam, & dissipatam, facilius componet, & com-

commentitiis somniis liberabit: tum Musicam non tam ignoratam, quam despectam vindicabit: & in honoris debiti loco collocabit: tandem vero, quae de moribus traditae sunt disciplinae, eas exercitatione pari percensebit, atque in hac omnium liberalium scriptorum, & ingenuarum disciplinarum meditatione, tractatione, explicatione tanquam in bona republica, cui iam antea laudi comparata est, princeps non verborum contentione, sed iudicii severitate vitia omnia damnabit: seditiosarum turbas opinionum expellet: delicias vanarum, & ociosarum subtilitatum exterminabit: ut sit, quemadmodum in sensu bene constitutae civitatis bonorum duntaxat, & civium, praetermissis malorum, & externorum nominibus, sic in artium constitutione, utilium tantummodo, & necessariorum rerum, detractis omnibus refutationum impedimentis, sancta quaedam, laudabilisque descriptio. Postremi iudicii interpretatio ad artis itidem suae praecepta, atque instituta referenda est: quae materiam tamen vix reperiet, in qua possit exerceri: nemo enim adhuc artes humanas in hunc dispositionis ordinem contulit: quanquam & in *Republica* PLATO, & in *Natura deorum* CICERO occasionem quandam meditationis huius attulerunt.

Scribendi, dicendique exercitatio superest una, & eadem monitione comprehensa: & quanvis vox ad docendum multo valentior sit scriptura, linguaque sit manu disertior, ut sapienter in *Phaedro extremo* SOCRATES disputat: scriptio- nis tamen exercitatio natura, & tempore prior est: cuius non alia via est, quam Rhetores exercendae Eloquentiae, tradiderunt: quam- obrem (ut CRASSVS ait) *in istis ipsis exercita- tionibus, etsi utile est etiam subito saepe dicere: tamen illud utilius, sumpto spatio ad cogitandum, paratius, atque accuratius dicere*: caput autem est (quod ut vere dicam minime facimus, est enim magni laboris, quem plerumque fugimus) quamplurimum scribere: stylus optimus, ac praestantissimus, ut dicendi, ita disserendi ef- fector, & magister: nam si subitam, & fortui- tam orationem commentatio, & cogitatio faci- le vincit, hanc ipsam profecto assidua, ac dili- gens scriptura superabit. Scribendi vero, di- cendique prima, facillimaque via est imitatio, quae prudenter quos imitari velit, seliget: unus e Latinis Cicero in *Orationibus*, in *Philosophia*, in *Oratoriis Institutionibus* (quanquam hic au- thoritate veterum deceptus est) saepe etiam in *Epistolis* multum proderit: sed & omnium re- rum diligentes, & accurati scriptores. Prae- cursione igitur interpretationis, & lumine vir- tutibus auctoris ad imitandum propositi cognitis, & perspectis, quaestio aliqua consimilis earum rerum (quae ab illo, quem imitamur tractan- tur) imitanda proponetur: scribendo, dicen- doque explicabitur quam maxime ad veritatem,

& similitudinis expressionem accommodate: ita enim inventionem acuemus, & confirmabimus iudicandi prudentiam: cum ex alienis virtutibus (ut accidit in sole ambulantes) colorari nos sentiemus, deinde ab imitatione scriptio, di- ctioque se ipsam disjunget, & secum ipsa certa- bit, quaestionem liberam sumet: de bonis re- bus, & malis, de iucundis, & utilibus, de- que omnibus communi hominum iudicio subie- ctis, & industria propria explicabit: omnes in- ventionis artes excitabit: nullum intentatum genus argumenti relinquet: quaestionis utramque partem per omnia argumentorum genera dedu- cet: quemadmodum quaestionis nostrae (*an ho- mo est dialecticus*) partem utramque per omnes locos inventionis deduximus, hinc veterum so- phistarum de rebus omnibus ex tempore dicen- di facultas exiit: hinc Academiae dubitatio, & contra omnes omnium sententias disputatio: hinc ab Aristotele de singulis in utramque par- tem disserendi manavit institutio: hinc Cicero- nis, & excellentium Oratorum quotidiana de- clamitatio: hinc omnis copia rerum, & supel- lex, hinc omnis probatio, fidesque, hinc mo- tus fere omnis ac delectatio animorum: quare quoniam in hac parte tantum boni est, magnus labor, magnum studium est adhibendum, ut inde rerum abundantiam quam amplissimam, & ad omnem disputationem promptissimam facul- tatem hauriamus: deinde pari diligentia iudicii gradus omnes erunt exercendi: quicquid inter- pretandum scribendo, dicendoque fuerit, ali- qua ratiocinationis forma (quamvis non perpe- tuo plena) concludatur: utque quaestionem eandem per omnes locos inventionis, sic per omnes modos ratiocinationis deducamus: aliud alio modo argumentum concludamus, ut non tantum argumentis, sed syllogismorum modis subinde novis semper utamur. In perpetua au- tem, & multiplici rerum explicatione nunquam a secundi iudicii regula discedendum: atque ut interpretationem, sic scriptio- nem, dictionem- que possumus per omnes artes deducere: quis enim alienum vel incommodum putabit, si non ad alios docendum, certe ad studiorum fructum augendum, commentarios artium singularum concinne, presse, apte conficere? atque in his ordine (ut tertium genus aestimandi docuit) collocatis, summi Patris sapientiam, providen- tiam, naturam, probitatem, manu, lingua- que celebrare? & identidem animo cogitan- dam, admirandam, venerandam proponere? haec honestissima in laudibus optimi maximique Dei exercitatio fuerit: sic omnium gradibus aetatum, omniumque progressionibus studiorum Dialectica coniungetur exercitatio: cum enim puer e Grammaticis exierit, cum Rhetoricis elo- cutionis praeceptis, inventionis, primique iu- dicii doctrinam copulabit: paulo firmior effectus, secundi iudicii prudentiam spectabit: postremo per-

perceptis omnibus artibus, cum iam canescens animus suam quandam maturitatem, & quasi senectutem habebit, in tertii iudicii sanctitate religiosius acquiescet: volo enim naturae coniunctam semper esse artem, artisque exercitationem: & quoniam toto hominis vita nihil aliud esse, quam rationis usus, id est, Dialecticae naturalis exercitatio debet: sic rationis, & Dialecticae naturalis artem, quanquam breviter, & paucis praeceptis cognitam, tota vita tamen in rebus omnibus meditemur, & exerceamus, tum certe, ut in caeteris artificiiis omnibus, sic in hoc universo, & omnia alia complectente verissimum illud esse percipiemus, *artem non tam praeceptis quam exercitatione cognosci*, multaque quae otiosis in scholis pueri ieiuna, atque arida putabamus, senes in hoc usu diligentissime versati mirabimur: atque ipse sensus consuetudine, & exemplis informatus aliquid ostendet, quod quieta cogitatio quamvis acutissima non poterat intelligere: quamobrem quantus erit exercitationis labor, tanta erit artis non solum utilitas, sed scientia, prudentiaque. Dialecticae exercitationi satisfactum iam nunc esse arbitror: sed ne de convivio tam liberali sine corollario discedamus: accessio memoriae (quam iudicio fecimus) nobis est adiungenda: suaeque exercitatione breviter ornanda: in qua quia praecepta nulla nova sunt, quid aliud requirendum est, quam ut exemplo res illustretur? sit igitur puer, qui querimoniam illam Penelopes apud OVIDIUM de Vlyssis absentia post everfam Troiam, memoriae commendare velit,

*Sed mihi quid prodest vestris disiecta lacertis
Ilios, & murus, quod fuit ante solum:
Si maneo, qualis Troia durante manebam:
Virque mihi dempto fine carendus abest?
Diruta sunt aliis: uni mihi Pergama restant,
Incola captivo quae bove victor arat:
Iam seges est, ubi Troia fuit, ressecandaque
falce:
Luxuriat Phrygio sanguine pinguis humus:
Semisepulta virum curvis feriuntur aratris
Ossa, ruinas occulit herba domos.
Victor abes: nec scire mihi quae causa morandi,
Aut in quo lateas ferreus orbe, licet.
Quisquis ad hanc vertit peregrinam littora pup-
pim,
Ille mihi de te multa rogatus abit:
Quamque tibi reddat, si te modo viderit usquam,
Traditur huic digitis charta notata meis.
Nos Pylon antiqui Neleia Nestoris arva
Misimus: incerta est fama remissa Pylo.
Misimus & Sparten: Sparte quoque nescia veri,
Quas habitas terras, aut ubi lentus abes.
Vtilius starent etiam nunc moenia Phoebi:
Irascor votis, heu levis, ipsa meis:
Scirem ubi pugnares, & tantum bella timerem:
Et mea cum multis iuncta querela foret.*

*Quid timeam ignoro: timeo tamen omnia demens:
Et patet in curas area lata meas.
Quaecumque aequor habet, quaecumque pericula
tellus,*

Tam longae causas suspicor esse morae.

Hunc totum locum cum viderit puer primo connexo syllogismo comprehensum, partes singulas notabit, earumque praecipuas exornationes: propositionem igitur aspiciet initio, in quatuor primis versibus positam,

*Sed mihi quid prodest vestris disiecta lacertis
Ilios, & murus, quod fuit ante solum:
Si maneo, qualis Troia durante manebam:
Virque mihi dempto fine carendus abest?*

Deinde sequitur ex dissentaneis absentiae, amplificatio nondum positae assumptionis, at tu abes, & quidem nimium diu, quia caeteri redierunt, tu solus abes tam multis post deletam Troiam temporibus, ubi sex sunt versus:

*Diruta sunt aliis: uni mihi Pergama restant,
Incola captivo quae bove victor arat:
Iam seges est, ubi Troia fuit, ressecandaque
falce:*

*Luxuriat Phrygio sanguine pinguis humus:
Semisepulta virum curvis feriuntur aratris
Ossa, ruinas occulit herba domos.*

Duodecimus versus habet assumptionem auctam maiori, non modo abes, sed sic abes, ut scire nequeam, ubi lateas: quod exaggeratur factis Penelopes, interrogo, scribo, mitto in omnes orbis partes, nec quicquam de te audio: decem sunt hic versus,

*Victor abes: nec scire mihi quae causa morandi,
Aut in quo lateas ferreus orbe, licet.
Quisquis ad haec vertit peregrinam littora pup-
pim,*

*Ille mihi de te multa rogatus abit:
Quamque tibi reddat, si te modo viderit usquam,
Traditur huic digitis charta notata meis.
Nos Pylon antiqui Neleia Nestoris arva
Misimus: incerta est fama remissa Pylo.
Misimus & Sparten: Sparte quoque nescia veri,
Quas habitas terras, aut ubi lentus abes.*

Conclusio tandem vicesimo primo secundoque versu per contrarium significatur, duo tantum sunt versus,

*Vtilius starent etiam nunc moenia Phoebi:
Irascor votis, heu levis, ipsa meis.*

Sed & ipsi conclusioni amplificatio accedit ex adiuncto, quod ipsum ex repugnantibus augetur, sex sunt versus.

*Scirem ubi pugnares, & tantum bella timerem:
Et mea cum multis iuncta querela foret.
Quid timeam ignoro: timeo tamen omnia demens:
Et patet in curas area lata meas.
Quaecumque aequor habet, quaecumque pericula
tellus,*

Tam longae causas suspicor esse morae.

Quamobrem cum hac interpretationis diligentia puer totam sententiam distinxerit: vel a dili-

diligenti praeceptore distinctam acceperit: & ex octo, & viginti versibus, quatuor propositioni, sexdecim assumptioni, octo conclusioni tribuerit: hac syllogismi descriptione non solum partes, sed partium quoque sententiam sibi repraesentabit: nam cum scierit, hinc primo loco propositionem, secundo assumptionem, tertio conclusionem esse, sciet itidem ex cogiti syllogismi legibus, quae vis cuiusque partis esse debeat: quin etiam hac ratione facillime phantasias animo concipiet: per quas imagines rerum absentium ita subiiciet animo, ut cernere oculis, ac praesentes habere videatur: ut in hoc exemplo occurrent urbis antiquae ruinae, agricolae, ossa, nautae, mulier sollicita interrogans, tabellarii, bella, naufragia, caedes: in orationibus autem, disputationibusque longioribus ediscendis, secundi iudicii dispositio similem commoditatem praebebit: nam tum definitiones distributionesque universas tanquam digitos in manu: tum deductos velut articulos definitiones distributionesque singulares sequemur: omniumque numerum tanto facilius habebimus, quanto est secundi iudicii ordo syllogismi ordine nescio quomodo familiaris magis, magisque naturalis: exemplum de nostris institutionibus commodissimum hinc erit, ut Dialectica sui ipsius imprimis memoriam confirmet, quae aliis opem confirmandae memoriae polliceatur: figuretur igitur hinc artis Dialecticae summa, & universa partitio, quae (quod dicimus) oculis etiam spectandum proponat.

	<i>Causae.</i>	1. usquequaque.	
	<i>Effectus.</i>	1	
Principis:	<i>Subiecti.</i>	2. Assumptione	
	<i>Adiuncti.</i>	Hinc. 2.	
Inventio argumenti.	<i>Dissentanei.</i>	1. Assumptione	
	<i>Simplex</i>	2. Propositione	Affirmatus.
	<i>Generis</i>	Hinc. 2.	
orti a princi.	<i>Speciei</i>	1. usquequaque.	
	<i>Nominis</i>	3	
	<i>Notationis</i>	2. Assumptione	
	<i>Coniugati</i>	Hinc. 4.	
Dialectica.	<i>Testimonii</i>	1 Retinere hoc ut illud retineas.	
	<i>Comparati</i>	2 tollere illud ut hoc tollas.	
Iudicium.	<i>Distrib.</i>	3. Primo contrarius.	
	<i>Definit.</i>	4 Secundo contrarius.	
	<i>Coniunctus</i>	Sed bi. 2. in negato antecedente & consequen. affirmato.	
Coniunctio artium omnium & ad Deum relatio.		1. toll. ut retin.	
		4 Disiunc.	
		2. retin. ut toll.	
		Sed bic ex affirmatis omnibus.	

Itaque partitis hoc modo, distributisque rebus, ut verborum quoque contextus facilius ediscatur, qui ab arte auxilii nihil admodum capit, nisi forte quod res ordine distributae sua vocabula secum rapiant:

Verbaque provisam rem non invita sequentur, ut ait HORATIVS. Accedat, si placet ea meditatio, de qua FABIVS admonet, per partes paulatim memoria ducatur, quinetiam modica voce in meditando animus exciteretur: ut duplici motu dicendi, & audiendi memoria iuvetur, tum certe si qua ratio memoriam possit adiuvari, illa dispositionis admonitio iuvabit: licebitque Philosophis, & Oratoribus (qui locis, & imaginibus artem quandam memoriae confinxerunt) per nos quidem valere: nihil enim pollicentur, quod non uberius multo, faciliusque teneamus: aiunt enim ordinem prodesse memoriae: sed externis, & commentitiis eam signis, & simulachris instruunt: nos ordinis rebus ipsis insiti doctrinam certissimam, rerumque verissimas imagines adhibemus: illi verborum memoriam infinitate formarum conturbant, dum propter singula verba ad singulas species est respiciendum: nos hanc partem rerum compositione, & collocatione (quantum natura fert) adiuvamur: quamobrem quicquid est, quod ad confirmandam memoriam doctrina possit efficere, id totum iudicii Dialectici doctrina praestabit.

Habes, & sapientiae parens, Academia (te enim peroratio postremum appellabit, quam affari primum coeperat) devotum tibi de Dialectica virtute laborem nostrum: qui si quod optavi, Dialecticae naturalis imaginem quamvis rudem, impolitamque, tamen veram, constantemque membris omnibus expresserit: existet (ut spero) non ita multo post e Dialectico labore, atque cultu singularis utilitas, eximiaque dignitas laudandarum literarum omnium: Rhetorica possessionibus ornamentorum suorum contenta, naturalem sororis Dialecticae coniunctionem libenter audiet: Mathematicae disciplinae rursus in puerorum manus venient: cum primis aetatibus in gratiam revertentur: adolescentium studia felici illo, beatoque pulvere denuo commovebunt, atque excitabunt: caeterae artes quae de natura, moribusque traditae sunt, omni familiaritatis, amorisque laude facile pares erunt: omnesque certatim inter se contendent, ut tanquam nobiles, & ingenuae puellae, desponsis sibi animis non solum magnis, & affluentibus opibus: sed gratia, venustate, omnique liberalis officii genere placeant, quamobrem Dialecticam tanquam solem disciplinarum omnium suspiciamus: cuius non solum lumine coluceant, & illustrentur, sed calore, motuque excitentur, vivant, augeantur, florescant, tandemque gratissimos homini, & honestissimos fructus

fructus afferant : sitque nobis (qui descriptus est) Dialecticae finis : haec spes , haec expectatio , haec professio facultatis huius habeatur : viam indagandae , atque aestimandae veritatis ostendere : ordinem rebus inventis afferre :

summum in omnibus artium institutis bonum quaerere , huc hominem invitare : hoc enim est differere : hoc ratione est uti : hoc hominis natura expetit : hoc artis institutio requirit : hoc sibi deposcit exercitatio.

F I N I S.

P E T R I R A M I

V E R O M A N D V I

A R I S T O T E L I C A E

A N I M A D V E R S I O N E S.

P E T R I R I A M I

V E R O M A N D V I

A R I S T O T E L I C A E

A N I M A D V E R S I O N E S .

can
ma
po
atq
PL
me
circ
que
se :
par
dict
ille
artis
cui
TE
ius
Zen
tati
cis
soc
tus,
& c
toni
nium
novi
verit
& nu
pi co
LES
dae
prop
uber
& a
scrip
poste
videa
arte
mus,
fueru
CHR
mici

P E T R I R A M I
 V E R O M A N D V I
 A R I S T O T E L I C A E
 A N I M A D V E R S I O N E S.

Dvo sunt hominum genera, qui se ad Dialecticae studium con-
 tulerunt: alteri unicum veritatem
 omni authoritate posthabita laboriose investigarunt: &
 quantulamcunque invenerant, utiliter exercuerunt: alteri unicum
 authoritatem pro omni veritate secuti, maioris investigationis laborem fugerunt: & propositam
 neglexerunt exercitationis utilitatem: atque de maiorum illorum diligentia sic ex
 PLATONIS testimonio primum didicimus, Prometheum antiquissimum Philosophum quaedam
 circa Dialecticam principia movisse: brevibusque monitis mirabiles sapientiae fontes aperuisse:
 unde Vulcani, Minervaeque artificiosam pariter cum igne sapientiam de coelo clepsisse dictus est:
 Zenoni tamen Eleati (fortasse quod ille veterum monita primus in quandam speciem
 artis inclusit, atque in his adolescentes exercuit) inventionis huius laudem tribuit ARISTOTELES:
 & certe ZENO Socrati, quaedam huius artis praecepta tradidit: HIPPOCRATES Zenonis fere aequalis,
 vel eius succrescens aetate, haec usu maiore confirmavit, aliaque paucis literis addidit:
 PLATO (cuius ore loquitur SOCRATES) veterum inventa mirifice amplexatus,
 diligenter exercuit: docuit etiam sapienter, & copiose auxit: sed plus debet Dialectica Platoni,
 quam superioribus: quod eam artium omnium reginam, deamque statuit: perpetuoque
 novis laudibus, & magnificis afficit: hactenus veritas Dialectica, veritatisque utilitas simplex,
 & nuda fuit: quae deinceps turbari, & corrumpi coepit: Platonem enim secutus ARISTOTELES
 (quanquam vivus antiquum & investigandae veritatis morem retinuit: & eius utilitatem
 proposita perpetuae disputationis exercitatione uberiores reddidit) tamen & a superioribus,
 & a se traditam, tum veritatis exercitationem scriptis suis ita perturbavit, ut non Dialecticam
 posteritati tradere, sed invidere, atque eripere videatur: de his (qui post Aristotelem de hac
 arte scripserunt) audivimus tantum, nihil legimus, quod ad eius constitutionem pertineat:
 fuerunt autem THEOPHRASTVS, EVDEMVS, CHRYSIPPVS, multi praeterea nobiles Academici,
 Peripatetici, Stoici: quorum vitam ab

aliis descriptam, non libros de hac arte ab illis relictos legimus. Primus igitur ARISTOTELES (quod ex veterum monumentis intelligi possit) simplicem antiquorum veritatem, & exercitationem libris suis depravavit: deinceps Aristotelei sexcentis fere post Aristotelem annis, persuasione falsae doctrinae, usus ignoratione, desperatione sui seducti, pestem ab illo suo principe vitiosis praeceptis inchoatam, ad extremum malum perduxerunt: deserto enim veteris investigationis, & exercitationis studio, contrariam viam sunt ingressi: in qua rebus sibi quo quo modo ab Aristotele traditis contenti, nihil melius investigarunt: & exercitationem (non qua vivus Aristoteles usus erat, sed quam in libris corruerat) secuti, rem totam ad fatuam, puerilemque infantiam deduxerunt: quamobrem ad illam nobilem veterum consuetudinem revertamur: contraque hos tantae, tam generis humani propriae possessionis hostes, pro veritate, proque veritatis utilitate decertemus: & quoniam Aristotelis, Aristoteleorumque causa una, eademque prope est, nostra quoque adversus utrosque coniuncta disputatio sit: quo tamen priusquam veniamus (quod in tanta, tamque gravi dimicatione fieri necesse est) Deus Optimus, Maximus, nobis implorandus, & invocandus est: cuius ope, atque auxilio multo magis laudabiles hominum, atque honesti labores, quam ratione, consilioque humano sustententur: abs te igitur,

*O qui res hominumque delinque
 Aeternis regis imperiis: & fulmine terras,
 pacem, ac veniam peto, precorque, ut imaginem divini, caelestisque luminis (quod in animis nostris inspirasti, atque accendisti) a miseris tenebris eripi, liberarique patiari: nunc quoniam debita instituto nostro vota fecimus, unde potissimum exordiemur? a natura, ut opinor, veritatis huius parente, ac magistra commodissimum erit initium: de qua tametsi nihil homines hi cogitaverint, tamen ab eo principio nobis est ordiendum: ut ex veritate naturae mendacium captiosae confusionis arguatur: ars enim Dialectica debet ab imitatione, & observatione naturalis Dialecticae proficisci: quemadmodum omnes artes imaginem aliquam effingere conantur, cuius veritas in re aliqua solida atque expressa appareat: Physici praeceptionum suarum*

suarum monitis ideam quandam pictam proponunt, cuius veritas in rebus naturalibus cernitur: Mathematici species animis intuendas subiiciunt, quarum vis in quantitatum ipsarum genere perspicitur: morales Philosophi virtutes, virtutumque proprietates artificii item suis exequuntur, quarum actio in animis humanis cognoscitur: Grammatica, Rhetoricaque praeceptiones tradunt, quarum vis, atque usus in naturalis sermonis puritate, atque exornationeprehenditur: omniumque artium veritas prius in natura viguit, quam ulla praecepta cogitarentur: nec quicquam in artis ullius accurata descriptione situm, collocatumque esse debet, cuius imitatio non e rei ipsius natura, usu, veritate deduci, derivarique debeat: Dialectica itaque (quae non modo ars esse, sed artium regina, deaque vult) deteriore caeteris conditione non erit: ut caeterae demonstrent artes, quarum rerum tanquam tabulae sint, & imagines, Dialectica vel obmutescat, vel inanium visorum somnia se dicat interpretari: immo vero auctoritatem praeclaram, & magnificam habebit: & quemadmodum Apelles (si forte Alexandri imaginem a se pictam, probare vellet) corporis simulachrum specie, statura, genere ipso penitus expressum, redditumque esse contenderet: ita ars Dialectica diligenter exposita, naturalis Dialecticae (cuius observatio est) similitudinem se referre: & propriis, germanisque coloribus exprimere: vim universam amplecti: membra, partesque legitimis locis partiri: habitum denique totum imitari praedicabit: hoc fundamentum est nostrae contentionis, hoc firmamentum quaestionis, haec summae, & totam disputationem complectentis ratiocinationis intentio est, ars Dialectica est imago naturalis Dialecticae: in *commentariis* autem ARISTOTELIS nihil est ad naturae monitionem propositum: nihil (si naturae veritatem spectes) non confusum, non perturbatum, non contaminatum, non foedatum: ars igitur Dialectica in *commentariis Aristoteleis* nulla est: naturalem porro Dialecticam (quae ratio aeterna in singularibus hominum mentibus divinitus insita est, atque impressa) in hominum ingeniis intueri licet geminis radicibus inventionis, & iudicii, atque utriusque brachiis innixam: quorum in his libris simile nihil ostenditur: non enim summa vis illa definitione comprehenditur: nec partes certae proponuntur: sed chaos unum perpetuum ex omnibus rerum formis glomeratur: ut eunti per partes manifestius erit: de quibus tamen priusquam dicere incipio, pauca de Aristoteleis exponam, qui ad haec sancta Aristotelis velut Apollinis, oracula, magnifica quaedam nobis initia compararunt: egregiam enim quandam terminorum, sicuti suppositionum, ampliatio-num, similiumque (quae iam evanuerunt) artem reppererunt, non minus barbaram, quam

ridiculam, atque ineptam: *terminus* enim lapis, aut stipes est, quo definiuntur agri: quem veteres stulta superstitione inducti pro deo coluerunt: ut OVIDIVS *secundo Fastorum*,

Termine, sive lapis, sive es defossus in agro

Stipes, ab antiquis tu quoque numen habes.

interdum etiam finis, & exitus rei, *terminus* appellatur, ut omnium aetatum certus esse *terminus* dicitur: ita praepostera nimium, perversaque doctrina intelligitur, quae a termino, id est, a fine incipit: qui enim barbaris istis exceptis, *suppositum orationis*, & *appositum* (ut Grammatici loquuntur) appellet *terminum*, reperies neminem: sed barbariem in minimis delictis sophistae numerant, & plerunqne etiam gloriosam existimant: unde tanta gloria terminorum, tantaque auctoritas haecenus viguit, *realis, logicalis, mentalis, materialis, primae & secundae intentionis, syncategorematici*, reliquorumque similibus titulis insignium: quam vero in hac fece grammaticula quaedam furta ridicula sunt? deletis, & mutatis (ut fures callidi solent) notis, vuculas aliquot a Grammaticis surreptas hic collocarunt, *commune, singulare, absolutum, connotativum, complexum, incomplexum, univocum, aequivocum*: quae Grammatici nomina *appellativae*, & *propriae qualitatis, substantiva, adiectiva, orationem*, aut *partem orationis, synonyma, homonyma* appellant: nisi forte bonos viros calumnior, & innocentes perverſa accusatione in furti iudicium voco: possent enim suo iure fortasse mihi respondere, aliorum haec fuisse prorsus ignoramus: Grammatici qui sint, nescimus: Grammaticos nunquam vidimus: hominum illorum praecepta nulla novimus: quae cum bona fide, (ut res est) faterentur, cederem libenter tam simplici defensionis, vel me potius in societatem defensionis, & deprecationis adiungerem: sin vero res alienas iniustissimo exemplo sibi vindicare statuerent, contenderem, non modo Grammaticis sua reddi, sed sceleri debitis poenis persolutis decerni oportere, ut in Grammaticis (si quae ex his utilia fuerint) discerentur: & ut ad Rhetoricam, sic ad Dialecticam cognita afferrentur: non autem alienissimo loco perturbarentur: ostenderemque, quid hi furunculi sophistae tendiculis istorum furtorum conarentur efficere, publicis studiis insidias fieri, pueros, liberaliter institutos in barbariem deduci: in oblivionem bonarum literarum trahi: & in aculeatas Aristotelicae passionis spinas praecipitari: ut pabulis horum tribulorum pasti, omnem ingenuae cognitionis amorem abiiciant, & ex hominibus asini fiant: hic enim terminorum terminus est, finis, fructus, expectatio: verum hic quamdiu bona iuventus retinetur? quantis clamoribus de terminis concertatur? vidi, & video quotidie, non sine magno dolore, quantumcunque amoris, diligentiae, ardoris, ad hanc doctrinam per-

percipiendam iuvenes attulissent, id totum in hac miseria, & calamitate perire: tum demum cum acies ingenii (quae suavissimis erat, & ad naturae usum maxime congruentibus principiis invitanda, & incitanda) hac infecta tabe elanguisset, de consequenda artis huius cognitione consilium displicere, cum tanto ardore studii nihil sit profectum: & reliqua iudicentur esse similia. De Dialectica, & eius partibus, deque usu nulla prorsus est mentio: diceres *terminalia* quaedam celebrari: sic enim, ut ait idem ille Poëta,

*Conveniunt, celebrantque dapes visinia supplex,
Et cantant laudes, Termine sancte, tuas:*

O terminales, non doctores, sed lapides verius, aut stipites: quis enim has hominum statuas, non multo magis terminandis agris, quam tradendis artium institutis idoneas existimet? Hactenus interpretum non solum sapientium, sed etiam eloquentium prolusio quaedam ad speciem, & pompam artis adhibetur: ut iuventus pulchritudine, & suavitate sermonis allici, magnitudine commoditatis excitari, perspicuitate capi, atque incendi ad Aristotelis cognitionem possit, id est, barbara foeditate alienari, miseriae magnitudine deterreri, obscuritate debilitari, ne unquam Dialecticam diligat. Sequitur tam excellens, tamque nobile prooemium, Aristotelea doctrinane, an omnis doctrinae confusio, perturbatioque, res perspecta, cognitaque declarabit: quae ut accuratius cernatur, sit perpetuo nobis ante oculos sol ille Dialecticae naturalis subiectus, ut adversae, atque e regione occurrentes tenebrae certius, exploratiusque videantur: Dialecticam naturalem esse mentem, atque rationem: eamque duplici virtute contineri, inventionis, atque iudicii; ideoque si quis hanc vim pingendo, scribendoque velit imitari, habeat ideam veritatis illius propositam, ut a similitudine nusquam deerret: Cedo ubinam egregius hic Apelles caput Dialecticae tam longa, tamque vasta tabula *categoriae, ἐγγυελας, analyticorum, topicorum, elenchorum*, depinxit? nusquam, vel lynceus animadvertas, aspicias. At intelligi potest, inquires: video inquam, intelligi posse: neque despero, quin aliquando intelligatur: sed obsecro te, vir bone, si pictorem aliquem ad te pingendum certo precio conduxisses, isque tui corporis imaginem truncam, & sine capite tibi pinxisset, cum portentosam illam picturam proponeret (quamvis meminisses te caput habere) non tibi stomachum faceret? aut cachinnum excitaret? id mihi videris gestu confiteri: cur hanc igitur animi tui (quae tanto tibi temporis, vitaeque precio paratur) imaginem prima, summaque sui parte carentem probabis? at partes quaenam sunt in toto opere descriptae? ubi sunt brachia? ubi sinistrum illud inventionis, hoc dextrum iudicii positum, distinctum, conformatumque est?

hic Aristoteles, Aristotelisque interpretes muti magis quam pisces: in omnibus enim tot, tantisque libris *inventionis, iudicii*que, ne appellatio quidem unquam audita: tantum abest, ut partitio illa naturalis, legitimaque sit exposita: hic rursus audire mihi videor, hoc & facile esse, & a quovis intelligi posse, at quousque tanta peccati licentia nos eludet? redi o Aristotelee ad pictorem illum corporis tibi propositum: quid si cum caput esset oblitus, brachia nulla distinxisset, quid isti homini facias: si tam sit impudens, ut talem te esse clamet: idque tibi videnti, & spectanti suadeat? non colaphis, & flagris tantam impudentiam reprimes? At tu longe es vano illo, & impudenti pictore vanior, atque impudentior: qui non homini uni, sed universo hominum generi pro legitima, numerisque suis absoluta tabula, tam commentitiam, tamque monstruosam deformitatem maxima mercede vendites: Aristoteles fecit, ais, fecerit Apelles, quid tum? si tuus Aristoteles calceos fecisset ineptos ad pedem, & ad nullum prorsus usum commodos, pedemne frangeres? aut dolares, aut naturam potius omnem violares, quam Aristotelis ingenium non probares? minime (inquires) sed pedis naturam, atque utilitatem, cuiusvis Aristotelis auctoritati praeponerem: o fatuum, ridiculumque caput, pedem pluris, quam animum: calceum, quam artificium tantum facis? pedis, calceique gratia vanam Aristotelis, superstitionemque opinionem despicias: animi, studiique nobilissimi gratia non despicias? tribue obsecro, amice sophista, veritati, quantum calceo tuo tribuis: & dictorum nostrorum paulisper (dum ad alia properamus) recordare: vera ut dixi, legitimaque differendi doctrina, est imago, & pictura naturae: opus Aristotelicae commentationis non est imago naturae: non est igitur vera differendi legitimaque doctrina. An tibi lapidem aliquem movere, non tota moenia concutere videor? Sed video quo iam pridem me vocas: fateris Aristotelis obscuram, perturbatamque disciplinam esse: sed omnia tamen huius ingenii cogitata, scriptaque non modo utilia, sed admirabilia esse defendis: tabulam igitur ipsam, o sapientiae magister, intueamur, sed aequam (ut aequus homo es) conditionem proponamus: ut si omnia (quae hic erunt) ad veritatem, & usum naturae referri, & accommodari ad inventionis, iudiciique viam poterunt, retexam ipse orationem, & me summae temeritatis, vel impietatis accusem: qui deum istum tuum barbara quadam stoliditate oppugnare ausus sim: sin vero tenebrae hic erunt quam plurimae, & alienissimae ab instituto, si mala infinita pauculis bonis occultis apparebunt: datis mihi, ut opinor, veniam, si quod calceo tuo concedis, ego homini, naturae, veritati, Deo concedam. Atque ut in tantis noctibus lumen ali-

aliquod adhibeatur, distinguamus hanc rerum indigestam massam, & quae videbuntur inventionis aliquid esse, vel iudicii, vel exercitationis, id est caliginem inventionis, & iudicii, & exercitationis continere, (sic enim hic loquendum est) segregemus: itaque ad inventionis chaos, Categoriae septemque primi libri Topici distrahantur: ad iudicii autem confusionem, *εργηναία, ἀναλυτικά*: in reliquis, exercitationis tenebrae relinquuntur. Quamobrem primum illud inventionis chaos aggrediamur: aperi itaque iam si potes, o Aristotelee oculos, & naturae tuae lumine aliquando frui: tabulam Aristoteleae confusionis aspice, in qua categoriae primum locum (ni fallor) occupant: tamen ad earum introitum PORPHYRIUS, velut atheniensis servus adhibetur, ut per eum scilicet in categorias introducatur: hunc igitur servum primo salutemus: huius christiano homini tam scelerata pestis, tamque impia salutanda est? haec labes incredibili impietate, atque scelere in Christum obstricta (a Christi enim religione, ad impiam idololatriam transfugit, & nomen Christianum immanissime vexavit) a Christianis tanta autoritate colitur? beneficium (ais) abs quovis homine accipere bonum est: sit perditus, flagitiosus, impius, sit, si volet, diabolus, modo utile, verum, rectum doceat: non enim hominem, sed hominis utilem reipublicae laborem probamus: o vocem Philosopho dignissimam, quaeratur igitur rerum utilitas: negligatur hominum autoritas: sic enim veritas invenietur, & percipietur, si quis est in his rebus, fructus: quid ergo vir hic ingeniosus, & reipublicae utilis, quem ingressum in categorias aperit? an inventionem plenam declarare voluit? minime, sed quinque tantum vocabula, quae sunt inventionis partes, quatuor enim prima genus, species, differentia, proprium cum quatuor fontibus naturalis inventionis, ut in nostris Institutionibus ostendimus, conveniunt: in accidente autem quaedam sunt effecta, & adiuncta, non tamen omnia comprehensa: quinque inquam, tantum vocabula declarare voluit, *genus, speciem, differentiam, proprium, & accidens*: quorum in categoriis videbatur esse necessaria cognitio: quanquam eodem modo haec eadem in Topicis ARISTOTELES instituerat, unde peti poterant, si utilia viderentur: itaque frustra susceptus hic labor (etiam cui placeat eiusmodi doctrina) videatur: quae si commodius, & utilius, quam Aristoteles, interpretari vellet, res tota certe facilis erat: si perspicue, breviterque, ut oportuit, singula definirentur, & exemplis illustrarentur hoc modo: *genus* est dictio, quae interroganti quid est de pluribus rebus respondetur, ut animal hominis, & bellua genus est, de quibus interroganti quid est, respondetur: & homo Socratis, & Platonis, de quibus eodem modo respondetur: *species*

pars ea est, de qua genus ita respondetur, ut Socrates hominis, & homo animalis species est: *Differentia* est forma rei, & ea causa, propter quam res est, id quod est, ut animal a sentiente anima, animal est: homo a ratiocinante anima homo est: *proprium* est vis naturaliter insita, omni, solique subiecto semper conveniens: ut in homine ridendi vis: in lupis, ululandi: in canibus latrandi: *accidens* est, quod cum adest, abestve, subiectum nihil immutat: ut Socratis accidentia sunt candor, iuventus, ambulatio, disputatio: haec inquam, breviter & aperte dicere, res non magna, neque difficilis erat: verum Porphyrius haec paucula falsa institutione depravavit: & alia vanissimis, stultissimisque nugis referta quam plurima cumulavit. Tria enim vocabula genus, speciem, differentiam alieno quodam, distortoque modo tradidit: *genus est quod de pluribus, & differentibus specie in eo quod quid est, praedicatur: species est quod de pluribus, & differentibus numero, in eo quod quid est, praedicatur*: quibus in definitionibus servum video suo quodam iure domini Aristotelis pedissequam, & cum aliqua excusatione servitutis lapsum esse: Sed quaenam (malum) est ista voluntaria servitus? simus (si servitus tamen hic esse possit) omnes veritatis servi: ut libertate nostra fruamur: ubi igitur est harum rerum veritas? in populari consuetudine, atque usu,

Quem penes arbitrium est, & vis, & norma loquendi:

ut ait HORATIVUS, immo vero ut illi ipsi in schola sua Philosophi: PLATO enim *populum linguae magistrum* dicit: ab eoque verborum usum sumendum: ARISTOTELES vero sentendum cum paucis ait, cum populo tamen loquendum: ita CICERO (cum de his rebus loquitur) *scientiam* (ait) *mibi reservavi: usum populo dedi*: quid memorem celebre illud POMPONII MARCELLI de verbo quodam in oratione Tyberi Caesaris non satis Latino, cum CAPITO diceret, & esse illud Latinum, & si non esset, futurum certe: *iam inde mentitur Capito*, ait MARCELLUS, *tu enim Caesar hominibus civitatem dare potes, verbis non potes*: stetit igitur illud verborum usum non pro desidiosorum hominum libidine, sed populi, & naturalis sermonis consuetudine definiri oportere: quo posito generis, specieique vocabula vitiose a PORPHYRIO definita percipientur: genus enim popularis sensus atque oratio quandam communem appellationem dicit: quae interroganti quid est, de pluribus respondetur: speciem partem illam, de qua genus ita rebus respondetur: quemadmodum initio defini: ubi enim exceptis rebus sophistarum scholis, genus huius sermonis audietur? *homo est species Platonis, Platanus est species huius herbae: smaragdus est species huius gemmae*: non contra? *Plato est species*

cies hominis, haec herba est species platani: haec gemma est species smaragdi: quamvis generis vocabulum pro specie usurpari soleat: ut animalium genera multa sunt: causarum tria genera: speciei nomen nunquam pro genere, est igitur nomen generis universum, speciei singulare: illud totum quiddam multarum partium, hoc partem in toto comprehensam significat: ut genus naturali quadam relatione multiplicis speciei totum, species eadem ratione pars generis habeatur: quod interpret iste sentit, cum ait, *quia genus sit alicuius speciei genus, & species alicuius generis species: propterea alterum alterius mutua ratione defini: sed alterum nescio quem habitum contra omnem usum, & veritatem sermonis commentus est: quamobrem? ne Aristoteles errasse videretur: qui istis hominibus uno Iove (credo) vel maior est: ut summum Deum errasse potius, quam Aristotelem fateantur: o miseri sophistae si haec intelligitis, & stultissimas opiniones anteponitis veritati, inferiores, si non intelligitis: quibus tot annos in hoc misero luto volutatis, nunquam venit in mentem cogitare, quorsum haec discerentur, quibus in rebus horum praeceptorum usus verfaretur, quis fructus inde perciperetur: quid deinde? differentia est: quae fuerat, ut exposui, definienda forma rei, & ea causa, propter quam res est, id quod est, ut omnium rerum (sicut est) sua forma, suaeque differentia dicatur: at hic interpret differentiam ait esse, quae (utar scholasticis verbis) *de pluribus specie differentibus in eo quod quale quid est, praedicatur:* cur differentia solis generibus attribuitur? an nulla speciei etiam a vobis definita differentia est? Aristoteles ita definit: ergo damnata veritate per omnes saltus, asperitates, salebras Aristoteles sequendus est? hic distinctionum, id est, abusionum myriadas paratas esse scio: sed in artium traditione captiosam illam subtilitatem nolo: definitam perspicuitatem volo: & ut progressionis facilem viam laudo, sic malitiosam erroris occasionem vitupero: si differentiae in distinguendis, definiendisque rebus utilitas ulla est, cur non tanta quaeritur, quantum usus, naturaque rerum ferre potest? at videmus omnium rerum seu universalium, seu singularium naturale quoddam, definitumque discrimen esse: quod cum possit, & debeat appellari *differentia*, cur potius inverso sine res verbis, quam verba rebus (quibus explicandis inventa sunt) cedent, atque inservient? reliqua duo proprium, & accidens ut brevius, quam superiora, ita minus obscure, confuseque tradita sunt: atque haec in quinque vocabulis definiendis, & supervacaneum (cum possent haec eadem a principe illo erroris assumi) & translativum (cum repugnantia, contrariaque usui, & talium praeceptionum fini doceat) huius interpretis laborem esse constitit: nugarum se-*

quantur, & vanissimarum rerum cumuli: si enim de tam multis interpretationis huius versibus decem auferantur in definitiones, & exempla quinque vocabulorum, reliqua inania, & ab inani, otiosaque deliratione profecta reperientur: in quibus quia duntaxat alienum sensum, non iudicium suum explicare voluit, non requiram, cur cum fontes inventionis attingere coepisset, multo plures omiserit quam exposuerit: nec enim servum deceret sapientiosem esse domino: sed tamen, iure tam diligentem interpretem rogabo, quid ad Aristotelis, & quinque vocabulorum explicationem pertineant quaestiones de genere, & specie: an substantiae quaedam sint, an nuda duntaxat intelligentia comprehensae: si autem illud, corporisne expertes, an participes: ab omnine sensu seiunctae, an in his rebus positae, quae sub sensum cadunt: quid inquam, hae quaestiones ad Aristotelis expositionem valeant? eas praeterit (inquires) ac reiicit, fateor: sed dum simulat se reiicere, gravius offendit, quam si plena disputatione tractasset, & explicasset: proposuit enim sui studiosis aenigma: in quo dissolvendo se misere torquerent: & nimis malitiose, ut Galathea illa Virgiliana, amatores suos incendit: quemadmodum enim apud Poëtam,

Malo me Galathea petit lasciva puella:

Et fugit ad salices, & se cupit ante videri:

Sic argutus hic interpret cum proponit se velle a quaestionibus arduis, & obscuris abstinere: proponit tamen eas, id est, malo scrupo discipulorum suorum animos ferit: dehinc fugit ad salices, ut sui se fugientem persequantur: & circa gordium nodum luctentur: quid est? num mentior? qui sudores, qui labores interpretum, ut quaestiones istas in Dialectica (ut Porphyrius ipse sentit) inutiles, & alienas exponant? & Aristotelis interpretem secundarii interpretes nova interpretatione sic interpretentur, ut ipsi tertios interpretes requirant? o vanitatem interpretum: ficcine bonae iuventuti illuditur? hae liberalibus studiis tenebrae pro luce proponuntur? sed haec levissima sunt, si cum sequentibus conferantur: itaque cum hanc prooemii nugatoriam vanitatem merito sic accusassem, rogarem quorsum significationes in generis definitione nescio quot enumerantur: hoc enim Grammaticorum est, non Dialecticorum: & multo plures, quam hic Porphyrius, in dictionario suo CALEPINVS exposuit: quorsum tam longa, tamque molesta oratione generis a caeteris quatuor vocabulis differentia colligitur? an definitio recta, non est definitae rei a caeteris distinctio? cur sponte, Porphyri, & tamdiu nugaris? & unam rem toties, & inutiliter simplicibus animis obtrudis? quid similis cacotechnia in speciei, differentiae, proprii, accidentis disputatione tradita? cur tam variae definitiones, divisionesque conturbatae? tres enim speciei, quin-

quinque differentiae definitiones velut aggerantur: quasi non potuerit una, & simplex, & vera unius, & simplicis, & verae naturae esse declaratio: eadem confusione & speciei divisio facta in *speciem specialissimam* (haec enim hominum istorum oratio est) & *subalternam*: & generis in *generalissimum*, & *subalternum*, cum naturalis sit & speciei, & generis unus (ut exposui) duntaxat habitus: & differentiae quatuor divisiones absurdae plane, & ridiculae: si enim definitio (ut necesse est) differentiae praeponatur, divisiones illae pueriles, & delirae reperientur: & proprii quatuor significationes, & accidentis tres definitiones, cum una satis, superque futura sit: sed quid ista persequor, cum media pars operis huius universi inaudito somniorum genere compleatur? *communitates* ab autore suo, & *differentiae quinque vocabulorum* nominantur: attolle paulisper mentem & nugator vanissime, & de fine, de quo (ut arbitror) cogitasti numquam, iam nunc aliquando cogita: cur ista toties inculcantur? an ut Christianam religionem impio, sic Dialecticam artem dementi stylo vexares? si quinque illa vocabula recte definieras, nonne has differentias, & communitates expresseras? quemadmodum cum dico te iniquum, quia Deo Optimo, Maximo nefarium bellum feceris, & nugatorem vanum, quia toties rem eandem inutiliter balbutis, an me aequo animo audies, si te molestum, obscurum, inutilem, garrulum, loquacem, nugigerum, immanis impietatis feritate occaecatum, stimulante sceleratissimi iudicii conscientia furiosum, pestem coelo, terrisque invisam appellem? hinc si commorari, peccata tua dividere, definire pluribus modis, teque iustissimo iudicio persequi velim, vix feret me iudex unam horam de tuis maximis flagitiis verissime disputantem: ego te de his rebus tot secula mentientem, caligantem, nugantem perferendum putem? Te vero, dominumque tuum in veritatis iudicium adducam: circumforaneas merces vestras propalam, & in conspectu omnium constituam, ut praestigiae vestrae aliquando cognitae digno risu excipiantur, vel potius insidiae debito supplicio coercentur: adeste o Porphyriani, & subductis vitiis vestri ducis summam aliquam facite: quinque vocabula Porphyrius ad cognitionem categoriarum necessaria exposuit, quo modo? quo prius Aristoteles, inutili videlicet falsoque: quod de suo Porphyrius addidit? spinas, & impedimenta anilium, fabulosarumque nugarum, quibus discipulos suos, simillimos sui fabulatores & nugatores efficeret: hanc bone deus, amentiam tanta reverentia, tantaque religione legimus, suspicimus? haec nobis in categorias ingressio paratur? iam vestrae partes sunt, quicunque, & ubicunque honesta studia colitis, pestes istas publicorum studiorum detestari, odisse, exe-

crari: propinquos, amicos ab his miseris laqueis avertere: detrimenti, periculique admonere, adversas utilitates in meliore, & rectiore via demonstrare: ad eas adhortari: & quod ipse iubet, Deum in veritate pulcherrimae doctrinae venerari: hocque tanto bono mortales omnes impertiri. At in vestibulo nimium diu moramur, introeamus, categorias intueamur, an inveniendi vim, doctrinamque aliquam & veram, & utilem continent? nullam artem hinc video: nullam artis cuiusquam utilitatem, sed confusionem artium omnium incommodissimam, quid (inquies) potestne sapientius esse consilium, & hominibus utilius, quam omnem rerum naturam per genera, species, differentias gradatim, atque ordinatim descriptas in decem egregias acies (quod in *categoriais* fecit ARISTOTELES) partiri? non vides veluti propugnaculis hinc, & inde (*antepraedicamenta*, & *postpraedicamenta* nominant) castra ipsa septa, vallataque? video, inquam, sed castra hostilia, & inimica propugnacula Dialecticae veritati: quamobrem quoniam pro hac veritate sophistis, id est, hostibus veritatis bellum indiximus, non modo labores omnes, periculaque subeunda sunt, ut haec sophistarum receptacula funditus evertantur: sed etiam si opus fuerit forti, gloriosaque morte occumbendum: itaque iam signa canant, & in primum propugnaculum impetum faciamus: quinam sunt arcis huius custodes? *homonyma*, *synonyma*, *complexa*, *incomplexa*: ohe? quid Grammatici in Dialectica? capti, ut suspicor, a sophistis, & in hac custodia non sponte, sed vi sunt constituti: liceat miseris aliquando liberis esse: abeant incolumes, redeant ad Grammaticos, & ad populares, propinquosque suos: video tamen Dialecticum nescio quem habitum: *paronyma* sunt, quae vix ita mutata veste cognoscebam: locum enim habent inventionis proprium: & *coniugata* in sua regione nominantur: adimatur haec vestis, propria reddatur, & in locum inventionis proprium ab hoc propugnaculo remittantur, ut illic commoditatis aliquid efficiant: quoniam hinc prodesse nihil possunt: quid postea? video duas horribili facie regulas,

Quando alterum de altero praedicatur, ut de subiecto, quaecunque de eo, quod praedicatur, dicuntur, omnia etiam de subiecto dicuntur. Diversorum generum, & non subalternatim positorum diversae species sunt, & differentiae. Nonne verae sunt? verae certe, sed & vera mala multa sunt: nec quia verum aliquid, ideo protinus in arte approbandum: constare enim debet ars legibus, & institutis non solum veris, sed multo magis utilibus: istae autem regulae, quia rei stultae, & inutilis, ut mox apparebit, gratia sunt institutae, quid utilitatis afferent? idem fere robur est, eadem firmitas secundi propugnaculi: stant in vestibulo oppositorum genera: